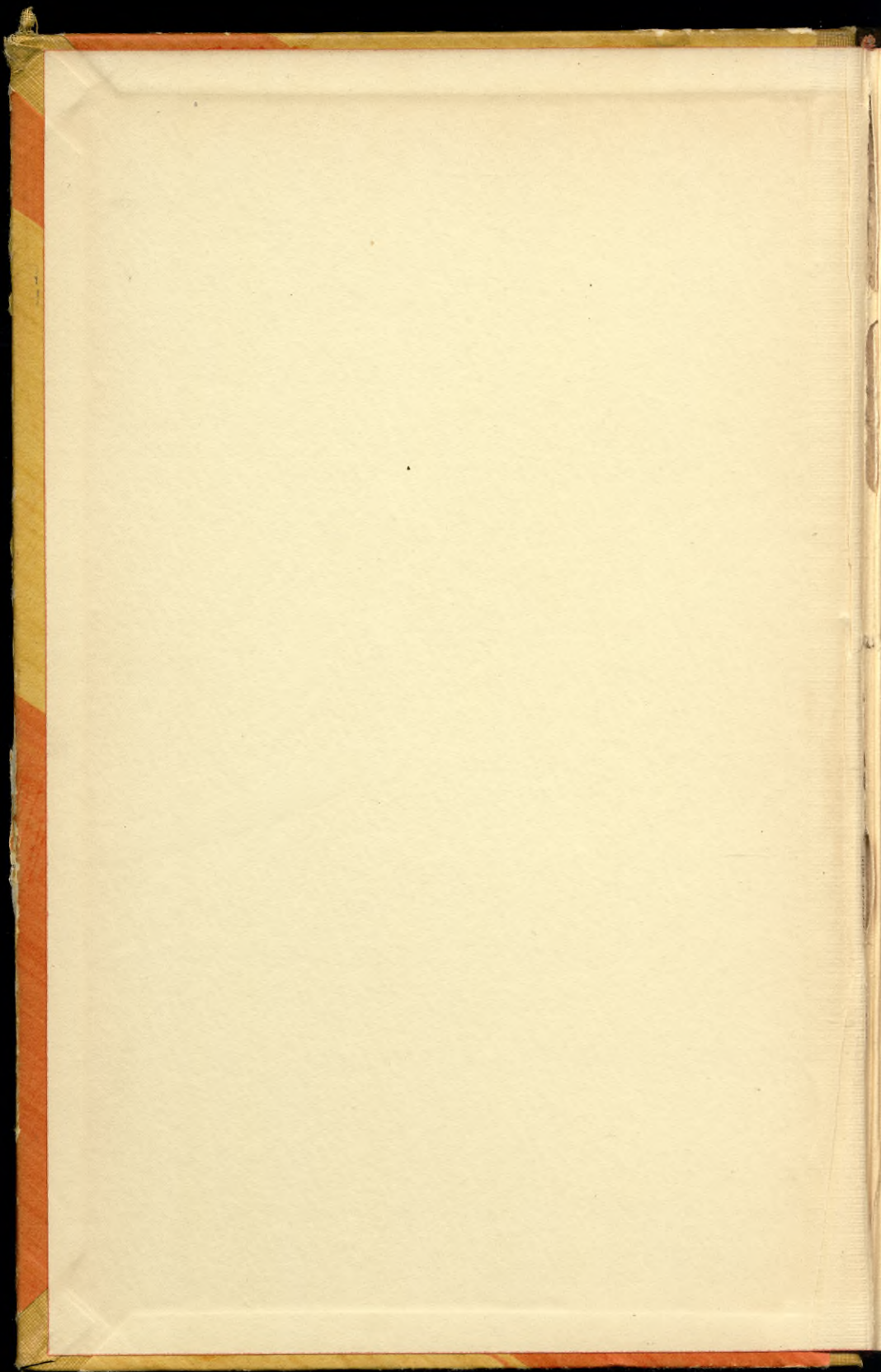

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

INSTITUTO IBERO-AMERICANO
de Gotemburgo, Suecia

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIOTEK

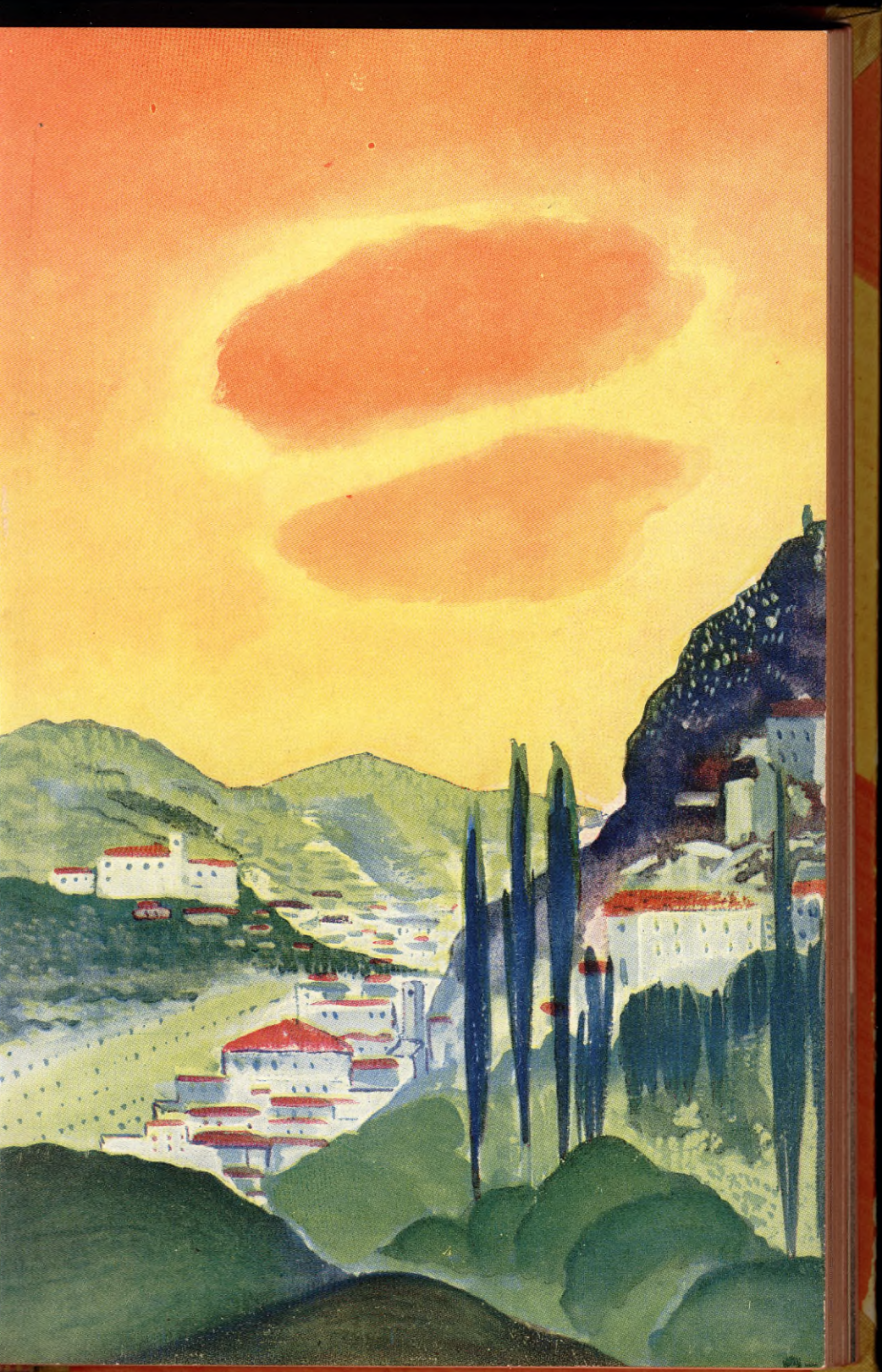

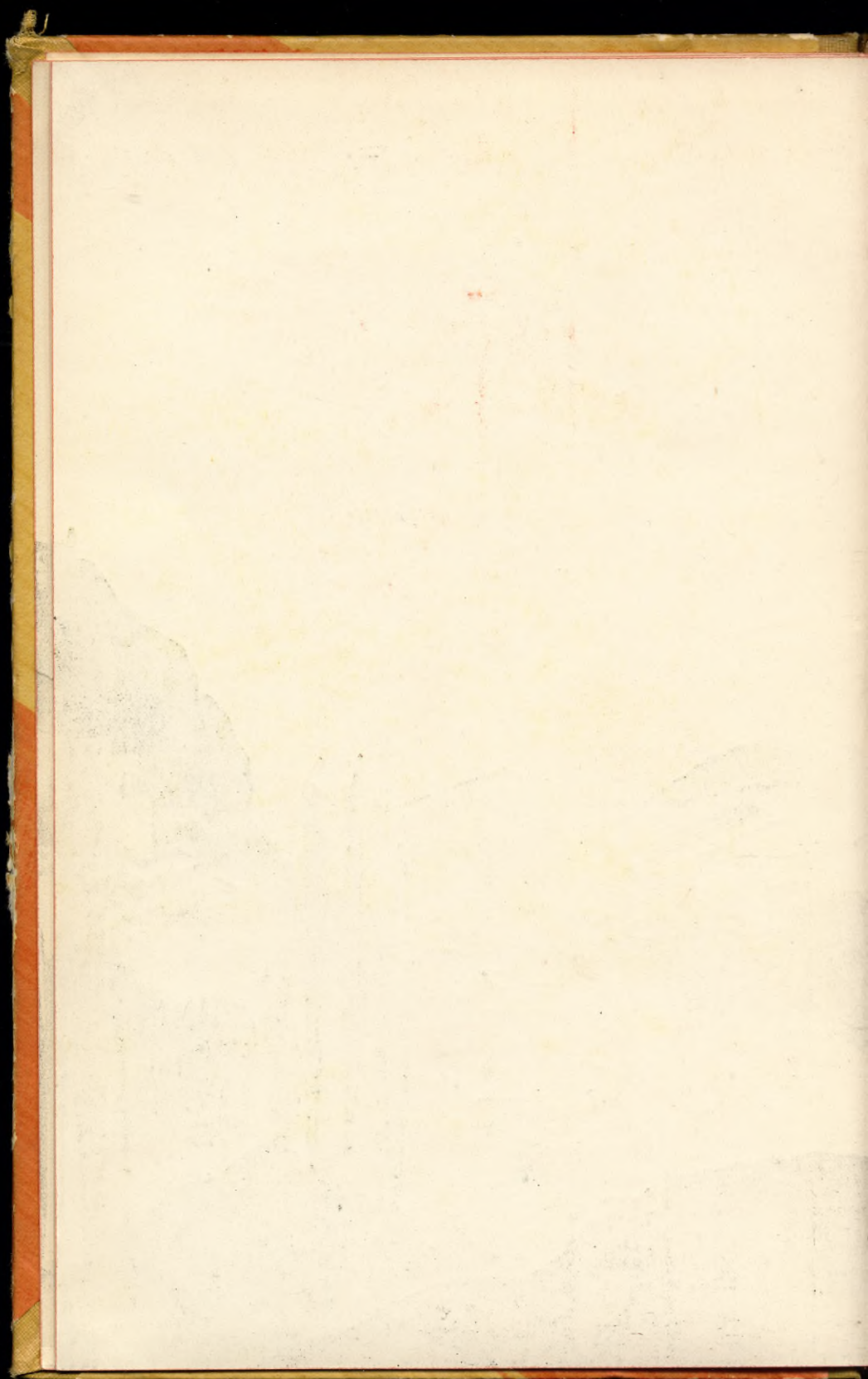
100183 9440

750
1

3

JOSEF KJELLGREN

Spansk odysseé

INSTITUTO IBERO-AMERICANO
de Gotemburgo, Suecia

INSTITUTO IBERO-AMERICANO
de Gotemburgo, Suecia

Span. Resor

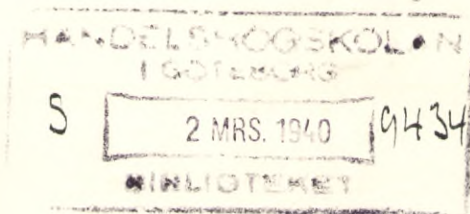
JOSEF KJELLGREN

1931

SPANSK
ODYSSÉ

S

IBERO-AMERIKANSKA INSTITUTIONEN
vid Handelshögskolan i Göteborg

1932

TIDENS FÖRLAG · STOCKHOLM

Stockholm
Tryckeriaktiebolaget Tiden
1932

HUBERT OCH
ITALIENAREN

Uppe i baskiska höglandet finns det en punkt där tre vägar löper samman i form av en fransk lilja. Det vill säga, en av dem går rakt fram och försvinner bort mellan avklädda, höstgrå kullar, och två av vägarna ta av åt sidorna i mjuka kurvor. Dess fortsatta förlängning döljes av några skymmande träd och buskar. Den franska liljan ligger där vit och soldammig, illustrerad på ett förunderligt levande sätt genom de rätta proportionerna som blivit till genom en nyck.

När Hubert kom vandrande fram till platsen, fäste han sej inte vid denna detalj. Men däremot lade han genast märke till något annat som var av så mycket större vikt för honom. Detta var en vägs skylt,

gisten och sprucken av många års sol, regn och torka. Mot en botten, ursprungligen bestruken med blå oljefärg, vilken efterhand hade bleknat och på sina ställen fallit bort i breda flagor, stod det målat med stora, vita versaler:

SAN SEBASTIAN

Inför denna skylt tog sej Hubert begrundande om hakan. Den veckogamla skäggstubben raspade kärvt och strävt mot handflatan och kom honom att tänka på, samtidigt han kände glädje över att ha kommit på rätt stråt igen, att det var flera dagar sedan han tvättade sej ordentligt. Och när han såg på de av morgonens kyla ännu valna händerna, bar de sannerligen syn för sägen! Nu när han stod på landsvägen, mitt i kruxet av den franska liljan kände han saknad efter den italienske vagabondens sällskap, trots han stundom varit irriterad av honom och även misstänkt att han kommit på fel vägar för sin följeslagares skull. När Hubert först instinktivt känt och sedan med skärpa fått erfara att hans italienska kamrat väckte motvilja dit de kommo, filosoferade han icke över rashat och de bofastas fientliga hållning mot påträngande främlingar, han endast konstaterade faktum med en viss förvåning.

En vecka tidigare hade Hubert stått inne i en av de spanska gränsstationernas vänthallar. Han kom norrifrån, ifrån Bordeaux och hade nyss i växelkontorets lucka kingsat sina lätta franska papperspengar mot några spanska silverpesetas. Nu överlade han med sej själv vad han skulle göra. Lösa biljett till närmaste hamnstad, det kunde kosta en peseta eller två: eller om han nu genast skulle gå ut och titta på Iruń, där han befann sej, samt senare gå längre in i landet.

Under det han stod och tvekade, fingrade han efter vana på sitt vänstra öra. Det var tjockt och deformerat: ett minne från en boxningsmatch för några år sedan. Han arbetade då på en selsömmarverkstad och under middagstimmarna brukade arbetarna där träna i boxning. Då hade det hänt att en kamrat glömt att ta av sig sömmarhandsken, och när han slog till, träffade den massiva mässingsbulten på Huberts öra, vilket fullständigt slets sönder för slaget. Det hade senare aldrig läkts riktigt ordentligt, utan köttet låg som samlat i små klumpar innanför skinnet, och det var dessa Hubert hade till vana att allt som oftast stå och klämma på.

Som han beslutat sej för att gå ut och se på stan när han ändå var där, kom en liten svartmuskig man fram till honom. Böjd under sin tunga börda av bylten och kappsäckar, ställde han sej vid sidan, snett bakom Hubert och så nära denne som möjligt, liksom en vilken ödmjukt väntar på något, men som känner sej otrygg i omgivningen och därför sällar sej till den han tror sej kunna lita på. Hubert mindes honom plötsligt och därmed en hel räckta av underliga scener som han i den allmänna brådskan och trängseln vid tullstationen glömt bort.

I Hedaye, på franska sidan av Pyrenéerna, hade en storväxt, fetlagd man med köttiga, röda händer och ett runt, slätrakat ansikte, där svetten oupphörligen pärlade fram ur porerna och vilket han allt som oftast överfor med en smutsig näsduk, kommit från väntsalen ut på järnvägsperrongen. Hack i häl följde en sällsynt skara brokigt och trasigt klädda människor. Karlar, kvinnor och barn om vartannat, alla bärande på var sin försvarliga börda av bylten och hopbuntade paket. Bossen svettades, svor och skrek åt det trasiga följet som undergivet lydde alla hans order. Den fläckade hatten hade han skjutit långt upp i pannan, och cigarren, som han med tillgjord nervositet vältrade av och an i munnen, var uppladad och söndertuggad långt innan den sista av hans "skyddslingar" med packningar och allt hade stuvats in på tåget. Och först därefter fick de nådigt mottaga sina papper och pass ur hans hand.

Hubert hade suttit i en tredjeklasskupé och med stigande förvåning iakttagit genom fönstret de brokiga och förbryllade scenerna nere på perrongen. Här blev en skara vandrare och brödsökare som Frankrike ej ville kännas vid, utmotade ur landet och in i Spanien. Långt sedan tåget ångat ut från stationen och Pyrenéerna börjat resa sina jättekäglor i höjden strax utanför, höll de utvisade på att ordna sej för fortsatt resa. Karlarna släpade med sina och hela skarans packningar från plattformen och in i korridorerna. Kvinnorna ordnade undergivet med stuvningen, i de fall där de inte var upptagna av de otaliga spädbarnsbyltena; barn som sov, barn som skrek, barn som letat reda på och blottat moderns bröst bland trasorna och nu girigt begick en sen supé. Kvinnorna, de gamla av dem, liknade anskrämliga häxor med sina glesa,

grånade hårtestar som stack fram under de nerfläckade, svarta huvuddukarna. Deras ryggar stod i krum som knotiga träd, och den brunbrända, förtorkade ansiktshuden satt spänd som pergament över kindkotor och käkben och gav en ohyggligt levande vision av det en gång blottade, renskrapade kraniet. I kontrast mot dessa verkade flickorna, förekom det Hubert där han satt i sin fönsterhörna, som nyutslagna blommor. Deras sällsamt vackra, oljesvarta hår, hyn och de friska tänderna, tillsammans med kroppens obrutna hållning, var underligt att återfinna hos människor som befann sej mitt ibland denna hunsade skara. Men vad Hubert också lade märke till, var att händerna på såväl de gamla som unga kvinnorna var ytterst ovårdade, förstörda och sargade. Otvättade händer, smutsiga och svarta som efter arbete direkt i jorden; händer med nötta naglar och sönderslitna som av grovt arbete i mörka gruvor; händer med variga och trasiga knogar som efter slagsmål; gamla händer stelnade i gikt och skadade av frost, vittnande om arbete i isigt vatten och nätter vid den utbrunna lägerelden.

Knappt hade karlarna släpat in sista byltet i kupén och slagit sej till ro med armbågarna stödda mot knäna och blicken riktad mot vagnens avskrädesbeströdda golv, förrän gränsbron mellan Frankrike och Spanien passerades. Bidasoa skyttade förbi ett ögonblick där det störtade ner sitt vatten från höglandet ut i Atlanten, och så slamrade tåget in över växlarna som förebådade Irån. Männen reste sej med förvånade miner, tydligt kunde de ej riktigt fatta att resan redan var slut. Men samtidigt började de återigen att med febril brådska slita och släpa med sina knyten, i fruktan att tåget kunde gå ifrån dem, och de på så vis ej skulle få sina tillhörigheter tullbehandlade. Något som de i verkligheten ej alls behövde vara oroliga för, men de var tydligen så vana vid att bli behandlade hur som helst, att de tog det säkra för det osäkra i allt vad som mötte dem.

På perrongen kom Hubert att stå i omedelbar närhet av en av reskamraterna. Eftersom han själv var alldeles utan bagage, hjälpte han den lille ivriga mannen att samla samman hans knyten och bar sedan några av dessa från perrongen till disken där de skulle tullbehandlas. Samtidigt han själv fick sina fickor noggrant genomletade av en nitisk tulltjänsteman, rev en annan upp

italienarens packning. När Hubert strax därpå fick sitt pass viserat av en skäggig karl med brutal bulldoggskäft, märkte han att italienaren som han hjälpt, var den enda av emigranterna som fick sitt resgods genomsökt. De övriga hade blivit avskilda från de andra tågpassagerarna, och stod nu sammanfösta i en hörna, tysta och överksamma.

När italienaren sökte Huberts sällskap ute i vänthallen, visste denne ej vad han skulle göra. Minst av allt var han van att leda folk, och i synnerhet ej i omgivning och förhållanden som var honom fullständigt främmande. Men då han däremot icke hade något särskilt att ta sej för, han hade ju själv kommit hit för att se sej om efter något arbete, varför då inte slå sej tillsammans med italienaren för att se vart det bar. Och då Hubert frågade honom efter hans pengar, grävde denne omisstänksamt fram sina fattiga franc, varpå de båda följdes åt till växelkontorets disk. Därefter rullade de var sin cigarrett med den lösa piptobak, som italienaren plockade fram ur en av sina otaliga fickor. Många ord hade icke växlats mellan de två männen då de gemensamt gick tvärs över den kala stenhallen, hän mot utgången.

Hubert var en man på tjuguatta år. Närmast liten och satt till växten. Raka, kraftiga skuldror och grova, något hängande armar. När han gick, skedde det med breda, trevande steg, liksom han ej alltid var säker på vägbanans hållfasthet. Hans ansikte var stort och oregelbundet med en låg, sammantryckt panna, i vilken det yviga, tillbakastrukna håret gick ner i en bred snibb. Munnen med de smala, torra läpparna, dominerades av ett kraftigt tilltaget näsben som slutade med en röd, köttig klump. Hans vänstra öra hade, som sagt är, en gång för några år sedan, blivit deformerat genom ett boxarslag.

Då han inte stod och fingrade på den tjocka örsnibben, hade han gärna händerna i byxfickorna; till och med när han gick, satt de nerkörda där. Det som omedelbart ingav förtroende och sympati för honom, var hans stora, blå ögon. Dessa skänkte en viss frimodighet åt hela hans person, och för hans ögons skull märkte man ej det annars något grovhuggna i hans sätt. Kostymen han bar, var ännu snygg och utan fläckar. Men varken kragen eller den kulörta skjortan hade blivit struken sedan de sist tvättades.

Något som ej var underligt, då han själv brukade ombesörja rensköljningen av dessa plagg samt underkläderna i tvättställen på de hotell han besökte.

Sedan Hubert lämnade hemmet vid sexton år, hade han försökt sej på mycket och vandrat vida omkring. Ännu kunde han ej säga att han kommit någonstans. Och skall man räkna i pengar, så var det ej alls mycket att skryta med, endast de mynt som skramlade just nu i hans ficka. Men under tiden hade han lärt sej att reda sej i de mest omöjliga situationer och att under alla förhållanden komma ner med fötterna före. Hans profession var vad som föll sej bäst och vilken chans det fanns på den plats där han just befann sej. Om man inte kan säga att han var en av de största jägarna på de stora vägarna, höll han ändock alltid till på de internationella stråken. Det hade nu så blivit en vana hos honom att söka sin brödbit utefter dessa platser. Om inte annat så hade han under denna tid förvärvat en viss, till hälften omedveten kännedom om människor och platser. Rent instinktivt förstod han vad de gick för och hur mycket man kunde begära av dem. Icke i allmosor och gåvor, utan i förståelse och tillmötesgående. Därtill hade han alltid reda på vilka vägar den största strömmen av lyckoriddare och brödsökare just för tillfället letade sej fram utefter. De är tillgångens och efterfrågans ebb och flod dessa män. Ett namn, en plats skiftas upp där arbete för tillfället står att finna mer än annorstädes, genast söker sej hundratal dit på skilda vägar. Ytterst få kunna haka sej fast vid den dagliga maskinen, några händer endast som bli ett med det stora valsverket, ett par av de kringströvande männen, resten får söka sej ut på vägarna igen.

I Bordeaux hade Hubert gått i över en månad och förgäves väntat på sin chans. Varje dag strövade han längs med dockorna, från de längst bort belägna kajerna vid Bacalan, till stora järnvägsbrons stål skelett, vilket i öster höjde sej över Garonnes oljeblika yta. Men Hubert fick gå förgäves. Nu för tiden mönstrade de skilda nationerna i regel endast sitt eget folk ombord i skutorna, åtminstone de båtar under vilkas flagg det var någon idé att segla. Nu låg det några av hemlandets linjebåtar inne då och då, men aldrig inträffade det lyckokastet att det var någon man för kort. Bra var det i alla fall. Man kunde få ligga en natt ombord på

durken i skansen och det gick alltid att få mat i manskapsmässen. Ett hopfällbart bordbestick av stål var den enda packning Hubert alltid förde med sej i fickan och det hade gjort nytta för sej mer än en gång. Men det var inte av linjeångarna Hubert väntade sej något särskilt, utan av sydfrukttramparna och tradebåtarna. Dessa brukade den här tiden på året komma upp från medelhavs-hamnarna och Västindiska öarna med febersjukt folk ombord. Överallt lyder parollen, den enes död, den andres bröd! Och Hubert hade grundligen fått lära sej att endast den som höll sej framme och var med hade någonting att få!

Under det att Hubert och italienaren strövade genom Iruns gator, berättade den senare sin historia för honom. Ursprungligen hade han varit marmorslipare, från Cuzzago i Norditalien. Där hade han fötts, vuxit upp och gått i yrket på en kall och dragig bakgatsverkstad så långt tillbaka han kunde minnas. I många år hade han arbetat utlörd i yrket för endast en futtig lärlingslön. Men så till slut hade han, Luigi, och en kamrat till honom i kondition hos samma mästare, packat samman sina tillhörigheter i ett knyte och begivit sej på vandring norrut över gränsen till Schweiz. Där hade de träffat samman med några landsmän, i vars sällskap de senare sökte sej in i Frankrike vid La Cluse. Deras vidare vandringar i Sydfrankrike hade tagit år i anspråk, och undan för undan ökade sällskapet genom nytillstötande, enstaka medlemmar och påträffande av hela familjer.

Luigi berättade. Och ivrigare blev han och mera upprörd, ju längre in han kom i sina minnen från vandringsåren.

Det var en gammal och utsliten historia om oändliga mödor och besvär; om köld, svält och fattigdom varhelst de än drog fram utefter vägarna. Men allt det trista och grå i hans berättelse genomlystes ändock av en impulsiv solglädje och sorglös lättja, som under alla förhållanden är något signifikativt för sydlänningen.

Hubert å sin sida lade ej märke till den ljusa livskänsla som gick likt en dold underström genom italienarens berättelse. Han endast fäste sej vid vardagsstämningen och den grå verklighet som bandet haft att genomgå. Han förvånades över detta då han själv minst av allt var främmande för det kringströvande liv som dessa människor fört. Visserligen hade han haft många kinkiga

situationer att klara sej ur, men det till trots hade han aldrig blivit utsatt för ren förföljelse och behövt frukta för kroppslig misshandel från den bofasta befolkningens sida. Ty enstaka detaljer i den vandrings saga, som italienaren berättade för Hubert, var minst av allt vackra.

— Vi hade länge följt efter vägarna som löper längs med Dordognes stränder. Än här, än där i utkanterna av städerna gjorde vi uppehåll en tid, en månad eller två, eller endast ett par veckor. Hela sommaren gick — å, det var en härlig tid! Vi spelade och sjöng på kaféerna och utefesterna i stadsparkerna. Vi förtente kopparkärl. Vi flätade korgar av videt som växte vid Dordognes stränder. Vi slöjdade askar, skrin och lyckokulor vilka vi bemålade med färger som vi själva rett till. Mulorna drog oss från plats till plats. Vi köpte oss dagarna med tusen konster och färdigheter. Sent slocknade elden om kvällarna mellan vagnarna, och länge låg vi vakna om natten och lyssnade till vattnet därutänför som drog förbi på sin eviga färd från bergen till havet.

Luigi slog ivrigt ut med vänstra armen. Hans krökta näsa rullade ihop sej till en boll över mustaschens gråsprängda borst. Hans svarta, ivriga ögon glänste som antracitflisor i det trasiga hattbrättets skugga. När han fortsatte var det med en röst som var mörk av lidelse och harm:

— Men när september och oktober var inne, hade vi hunnit förbi Bergerac ända fram till Castillon. Där var de vackra dagarna till ända, där var sångerna och spelet slut! Å, hur många gånger har vi inte blivit jagade och stenade från plats till plats av nyfikna pojkar och uppretade och rädda slynglar. Hur många gånger ha vi inte fått slåss för våra egna kvinnors säkerhet. Och har det inte hänt att flera av oss tvingats och tubbats till att suppa oss fulla på marknader och stadsfester för att sedan bli lagda tillsammans med sjuka flickor. Hur har vi inte själva tvingats att köra dessa våra egna bort ifrån oss när de fört smitta med sej in i lägret. Men här i dalen in till Castillon blev det värre än på någon annan plats jag besökt.

Vi hade kommit som vanligt, slog läger, hembjöd vårt arbete åt den omkringboende befolkningen och utförde de beställningar vi fick. Men så om kvällarna, just som mörkret föll, märkte vi att några halvstora pojkar låg på sluttningarna runt om lägret, gömda bakom de snår och buskar som växte där. Troligen roade de sej

med att bespeja oss, men då de höllo sej lugna, brydde vi oss inte om dem. Vi gjorde vårt arbete vid elden som vanligt, vi redde våra måltider, vi spelade och sjöng. Och då de unga av oss som hade det till vana, rullade där vid elden in sej i sina filtår som de brukade och sov ute i det fria över natten. Ingen som ej gjort detta under en längre tid, vet hur lugn och rofull denna sömn är, och vilken kraft den skänker för den kommande arbetsdagen.

Men efter hand blev det allt fler personer som kom ut till vårt läger om kvällen. Det var endast manfolk. Och ju äldre grupper som sällade sej till de nyfikna, dess oräddare och djärvare blev de yngre i sitt uppträdande. Någon gång hade det hänt, men det var sällan i alla fall, att vi tvingats ha vakt vid lägret om nätterna. Nu måste ett par man ständigt och jämt ligga vakna, inrullade i sina filtår vid elden. Att låta dem gå på ordentlig vakt tordes vi ej, för att icke i onödan ytterligare reta de när-gångna av männen som trängde sej inpå oss. En kväll hade en av våra kvinnor oförsiktigt nog lämnat lägret efter mörkrets inbrott. När hon kom tillbaka var hennes kläder sönderslitna, och hon skalv av ansträngning efter språngmarschen utför slutningen. Och en annan kväll släpade sej en av våra pojkar in i lägret, utmattad av ansträngning, blodig och söndersargad. Men det stannade icke enbart vid dessa händelser. Snart hade vi de djärvaste mitt inne i lägret bland vagnarna. Det började med att de skar sönder mulornas tjuder och skrämde dem i sken med slag och skrik. Snart kunde vi inte försvara oss inne i vagnarna en gång. De drev oss därifrån med stenar och påkar, under tiden somliga sysselsatte sej med att sprätta glöd och brinnande bångar från elden runt omkring lägret, därmed hotande att tända eld på allt vad vi ägde och hade. Vad kunde det ligga för glädje i dessa tilltag, vad hade de för nöje och nytta av det och vad var det som drev dem till dessa förföljelser? Det dröjde inte länge förrän vår plats var alldeles uppriven. Vi kunde inte vistas och vara där längre. Varje kväll och natt upprepades samma scener och till slut tvingades vi att taga det steg som vi i det längsta dragit oss för; vi vände oss till polisen och begärde skydd och hjälp mot inkräktarna. Detta till trots att vi nästan anade följderna!

Italienaren pratade undan många ord med våldsam fart. Näsan hängde hård som en knut över hans långa mustaschspetsar, vilka hoppade upp och ner, under det den lediga vänstra handen beskrev

ständiga cirklar framför hans ansikte. Utan att någon av dem lagt märke till det, hade de under berättelsen gått gata upp och gata ner genom stan. Och nu passerade de vid en öppen plats för tredje gången samma poliskonstapel, vilken såg att de var främlingar och därför även betraktade dem intresserat misstänksamt. Luigi som iakttog detta, sänkte instinktivt rösten när han fortsatte:

— Och hela resultatet av det har du redan nästan sett. Myndigheterna ordnade om försäljningen genom auktion av allt fast bohag. Detta inbringade naturligtvis inte många sou. Och sedan var det *vi* som fick respass ut ur landet. *Vi* som blivit ofredade, och icke de som förföljt oss!

Här tog italienarens indignation överhand. Han slog ut bägge händerna i en förklarande och beklagande gest, varvid han tappade alla sina knyten i gatan. Hubert kunde trots allt inte låta bli att skratta när han såg den lilla fågeltunna mannens häftiga förtrytelse. Den verkade så stark och het och överstigande alla krafter denna impulsiva upphetsning, att den samlad hos ett dussin sådana män, borde vara tillräcklig att slå sig fram genom alla hinder med. Hubert tänkte detta men han sa bara:

— Ja, livet är då djävligt på många vis, det är både sant och säkert!

Och när han hjälpte italienaren att plocka upp sina knyten, kastade han ett par av paketen över sin egen axel.

Hubert kände ej mycket till om Spanien. Visserligen hade han varit i några hamnstäder både vid Biscaya och Medelhavet, och till och med gått några månader på bommen i Barcelona. Men det var som en sjöman en gång hade sagt åt honom: — För mej är Calais och Newyork lika stora, jag känner båda ställena kring hamnkvarteren och gatorna kring dockorna, men mer är det inte heller!

När han därför i italienarens sällskap lämnade Iruns gator bakom sej, hade han endast den förvisningen att framför någonstans låg San Sebastián och ändå längre bort Bilbao. Slog det slint ute på landsbygden, fick de väl söka sej fram till en av dessa platser.

Nu gick de emellertid nästan rakt åt öster i Pyrenéernas skugga. Under tiden de vandrat på gatorna inne i stan hade det hunnit bli

sen kväll. Med det ogenomträngliga mörkret kom det en stark, bitande kyla från norr. Vägen de gick, löpte utmed en bred kanal, vars vatten glimmade blankt i mörkret. Längre bort, mot bergssluttningarna, blänkte redan några öppna lägereldar som ett par oroliga, sömnlösa ögon. Den tilltagande nattkylan stämde ytterligare ner italienarens humör, och då han långt borta märkte de brinnande bålen, yrkade han ivrigt:

— Vi krypa in här någonstans och tända oss också en eld!

Men de befann sej mitt ibland några små landssamhällen. På andra sidan vägen där inte vattnet löpte fram, var det uppodlad åker och dessutom stod det i sicksack på båda sidor om vägen, med inte hundra meters mellanrum, en vaktpost vid sin skyllerkur.

Deras gevär med påskruvade bajonetter och den obehagliga närheten av Frankrike, som han nyss blivit bortmotad ifrån och som sannerligen ej skulle ta emot honom med några öppna armar om han återvände igen, med eller mot sin vilja, ingav även Luigi respekt. Men då han ändå frös som en hund, trots alla sina kläder, och trots den brokiga filten han hade slängd över ena axeln, och då de därtill märkte att vaktposterna ju senare det blev alltmera började intressera sej för deras personer, när de passerade förbi, beslöt Hubert att de skulle skjuta samman sina pesetas och ta in på första bästa fonda i nästa samhälle de kommo till.

Italienarens glädje kände inga gränser över att hans följeslagare gick med på att ge honom denna frist i hans svårigheter. Det var som om han fått en gåva av honom, trots att han med egna pengar fick betala sin bädd.

— I morgon ska du se, sa han gladlynt och förtröstansfullt, i morgon ska jag blåsa ihop pengar åt både dej och mej på ett lustigt vis!

I samma ögonblick hade han glömt allt vad han fått utstå. Glömt kylan som just nu riste hans kropp, glömt strapatserna, orättvisorna och smäleken från de gångna dagarna, nu existerade endast ett förhoppningsfullt "i morgon" för honom.

Och den andra morgonen kom. Tidigt sökte de sej ut ur det lilla samhället där de övernattat. Så länge solen ännu inte hunnit över bergstopparna, var det rätt och kallt. Men så fort den klättrat över den högsta snöklädda käglan, blev temperaturen i ett slag en helt annan. Det hade legat frost över ängarnas och dikesre-

narnas sträva gräs, då de först begynt sin vandring. Detta smälte nu snart undan och en tunn, gråvit ånga steg rakt upp över markerna och väddes samman med det gula, skimrande soldiset. Hade de nyss behövt hålla snabb takt för att ej besväras av morgonkylan, blev de nu däremot hastigt varma och genomblöta av svett i det gassande solskenet. Och när de satte sej för att vila, måste de söka den skugga som åkerrenarnas avlövade buskar skänkte.

Och därvid plockade Luigi fram det instrument med vilket han påstod sej kunna samla in färdpengar åt dem båda två. Det var en liten konstrikt sirad flöjt han höll mellan sina händer, och medan han långsamt vred den runt lät han fingrarna löpa av och an över det svartbetsade träet. Och han granskade hålen och klaffarna med sina nyfikna, svarta ögon. Där han satt, såg han ut som ett litet gladlynt barn, vilket för första gången håller en ny leksak i sin famn och undersöker hur den rätt skall användas, för att skänka så mycket nöje som möjligt.

Men spela ville ej Luigi nu genast. Han endast strök det lätta instrumentet smeksamt mot sina borstiga mustascher, och han sa, om det nu var till Hubert eller flöjten:

— Vi väntar till senare, till i kväll, men då sätter vi också igång på allvar inne bland glada människor någonstans!

Därmed stoppade han ned instrumentet i en av sina djupa fickor, och där blev det också liggande till kvällen då de steg in genom dörren till ett stort kafé. Främst var det väl de hesa, metalliska tonerna från en ålderdomlig pianola som lockade italienaren. Här trodde han sej främst av allt finna förståelse för sin egen konst. De beställde bröd och var sin portion stora bönor. Det var nu deras första egentliga måltid för dagen. Förut hade de druckit några koppar kaffe här och var, samt tömt till sista droppen det beska bergsvinet, som italienaren hade fyllt sin svarta gethudslägel med på morgonen då de lämnade nattens härbärge.

Och när Luigi ätit färdigt och med läpparna väl strukit av den breda slidknivens klinga, som han betjänat sej av under måltiden, samt återigen stuckit ner den i slidan som hängde i det mässingsbeslagna bältet vid hans sida, sköt han upp den kulliga hatten litet i pannan och satte sej med händerna stödda mot knäna och armbågarna något ut från sidan, medan han likgiltigt tuggade på mustaschens spetsar, liksom en som alltid är mätt och belåten och

aldrig tvivlar på sin egen auktoritet. Så satt han och väntade till dess pianolan med ett hest surrande gav upp andan och slutade med en av sina, på de stiftade rullarna mekaniskt framtuggade slagdängorna. Men då var Luigi också kvick som en katt på fötterna och hade trollat flöjten till sina läppar långt innan serveringsflickan hunnit veva upp en ny melodi på kaféets egen spel-dosa.

Segerviss och alltid van, trots andra svårigheter, att med sin flöjt fånga och besegra likgiltiga lyssnare, brydde italienaren sej icke om några ursäktande förberedelser. Larmet och det högljudda sorlet från krogpubliken tystnade plötsligt inför de ovana rena tonerna. Förvånade stirrade gästerna över sina vinglas och dominobrickor bort mot de bådas bord. Först ännu medan de trodde att det var ren gratisunderhållning av någon temperamentsfull artist, lyssnade de välvilligt intresserade. Men när de såg närmare på den lilla luggslitna gestalten som stod med instrumentet tryckt mot sina läppar, fattade de att han minst av allt hade råd att ge någonting gratis. Genast slog stämningen om och blev kyligare. Med undrande ögon såg de på Hubert, han var ej en sådan typ man brukar återfinna i slang med taskspelare. Men man kunde åtminstone vara säker på att han inte var bask. Och det var ej någon av deras egna folkvisor som spelades, ingen mjuk och fantasifull zorcico. De av gästerna som singlarde över några slantar till de två vännernas bord, kastade dem med flit på golvet framför fötterna på Hubert, trots att det icke var han som bestod musiken. Men så hade han ej heller så mycket av den besvärande främlingstypen över sej.

Hubert å sin sida satt med händerna djupt nerkörda i kavajfickorna och stirrade stelt rakt framför sej. Då det var första gången han tiggde på detta direkta sätt och öppet satt i centrum för en mängd förödmjukande blickar, skämdes han djupt över hela tillställningen. Med hårt hopbitna käkar tvingade han sej att ej se ett enda av de ansikten vilka skymtade bakom tobaksdimmorna; och framför allt låtsade han ej höra klangen av kopparmynten då de smälldes ner i stengolvet framför honom. Han visste ej vad som skulle förmå honom att böja sej ner och plocka upp dessa pengar. Som de nu nyckfullt låg utbredda invid hans fötter likt brickorna på ett spelbräde, brände honom varje mynt som eld.

Av allt detta märkte ej italienaren något där han stod upprätt

vid sin stol och spelade. På ena sidan om sej hade han det fyrkantiga träbordet, på andra sidan, vid fötterna, lågo alla knyten kastade. Rakt fram satt den publik han spelade för och mot vilken han stod vänd ansikte mot ansikte. Snart nog glömde Luigi att lyssna till klirret av kopparn, och lystet snegla ner mot de runda, leverbruna fläckarna som en för en kom nerdansande och tecknade ett lustigt sicksackmönster på golvet vid deras bord. Han fångades helt av sin egen musik. Den vidbrättade filthatten gled längre och längre bak i nacken på honom, blottade ett svart, vågigt hår som redan hunnit gråna vid tinningarna. Hans kinder som rutats upp av djupa rynkor, blåstes ut och in lika hastigt som hans mustascher viftade bort dammet från flöjtens båda spetsar, ögonens svarta antracitflisor glänste gladlynt djupt inne i pannbenets skugga, den brokiga halsduken flaggade ut i munter hälsning och de krökta knäna nego hastigt i takt till tonerna. Hans fingrar flög snabbt fram och tillbaka över flöjten, endast ett, vänstra handens pekfinger, vilket en gång blivit skadat i sina leder och sedan ej kunnat böjas mer, stod upprätt och stramt likt en taktpinne vilken stannat mitt i ett anslag och som nu för fulla basuner lät orkestern brusa vidare på egen hand. Inte förrän Luigi tagit flöjten från sina läppar och i ett ögonblick väntat på de applåder vilka brukade hälsa hans spel, men som nu uteblevo, märkte han den kyliga stämningen inne i lokalen. Detta var något oväntat. Hade det många gånger bland fransmännen varit svårt, så hade han i alla fall med sin flöjt kunnat frälsa till sej ett erkännande. Här tycktes förhållandet vara ett helt annat. Här mötte man endast kyla bland rakryggade och föraktfullt blickande basker. Hans krökta näsa rullade ihop sej till en knut av förödmjukelse och ilska. Men han böjde sej ändå ner och plockade noggrant upp varje céntimos som låg på golvet och vilka Hubert ej tycktes bry sej det ringaste om. Då han återigen rätade på ryggen, hade denne redan rest sej upp från bordet och var nu på väg mot utgången. Förargad petade Luigi sin hatt till rätta, kastade med en skräll några av de upplockade mynten på bordet till tack för förtäringen, varpå han skyndade efter Hubert mot utgången. Just som han steg nerför trappan mot gatan, hade någon inne i lokalen redan hunnit sätta igång pianolan, och i samma ögonblick dörren sjönk igen på vacuumpumparna, slog de första, högljutt raspande melodierna honom i ryggen som ett hest och hatfyllt hänskratt.

Under tiden de varit inne på kaféet, hade det börjat regna. Det kom i kraftiga skurar med vinden från norr och föstes fram genom häftiga stötar i horisontalplanet. Vägen låg uppblött och sörjig framför dem, vattnet blänkte svart i vägens gropar och djupa hjulspår. För Hubert, som i sin upphetsade och retade sinnesstämning, hade tyckt att värmen varit olidlig inne i lokalen, verkade den råa, blöta vinden enbart uppfriskande. Här ute i natten och stormen kände han sej återigen säker och stark liksom en vilken helt har att lita på sej själv. Därinne på kaféet hade andra människors allmosor spelat herre över honom. Under den likväl korta stund han satt med de kastade pengarna framför sina fötter, krympte hans självförtroende ihop till ingenting. Om en av givarna då kommit fram och bett honom om något förnedrande, skulle han antingen ha lytt honom, eller skämts för att neka en människa något, av vilken han tigt hjälp. Men den som minst av allt kände sej uppfriskad av det våta vädret var Luigi. Det dröjde inte länge förrän den sura vägen hade krupit honom in på skinnet genom de tunna, repsulade tygtofflorna som han hade fastsnörda på fötterna. Han gick hastigt och tyst med nerböjt huvud vid sidan av Hubert. Den lediga vänstra handen hade han nerkörd i fickan, och plockade och skramlade där med de hopsamlade mynten. Det var som om han på det viset ville skänka sej själv lite värme i den förvissningen att han i sin hand ändock ägde möjligheten att även i natt bärga sin kropp undan väta och kyla. Och när nästa samhälle bakom en krök av vägen dök upp med några sparsamma ljus längs sin huvudgata, stannade också Luigi i ljuset under en av de första lyktorna och räknade över sina tillgångar. Det räckte gott till härbärgen åt dem båda två och blev även över till en lägel vin för morgondagens marsch. Luigi knöt samman sin näve över pengarna och hans outtröttliga ögon glittrade i skenet från gatlyktorna när han sade:

— Och sen hittar vi väl alltid på något. Jag slängde inte bort flöjten, må du tro!

Därmed hade han fattats av sin segervissa stämning igen. De gick det lilla samhällets storgata fram. Några hus före ingången till platsens fonda, höll ett par oxar i ösregnet, förspända en flatbottnad skrinna som till trängsel var lastad med bråkande får. Luigi stannade och betraktade avlastningen. Plötsligt, utan att

tänka sej för, gjorde han som han blivit van vid på alla marknader, körde näven djupt i sidan på ett av djuren för att förvissa sej om fettlagret under den tjocka ullen. En av ägarna som stod på trottoaren och såg detta, samtidigt som han fäste sej vid Luigis sjaskiga utseende, röt till, onödigt hårt och brutalt, att han skulle låta bli.

Luigi drog sej genast slokörad tillbaka och skyndade efter Hubert. Men några barn som lekt i rännstenen, omringade den lille mannen på vederbörligt avstånd, skrattade och skrek och förföljde honom med lustigheter ända in i härbärgets farstu.

Hubert hade stannat mitt på fondans stora, kala stengolv och stod där och fingrade på sitt deformerade öra. Han var både häpen och förbryllad, alla onda makter tycktes visst ha slagit sej samman för att förfölja dem genom detta land. Han märkte ingen åtskillnad, de smädelser som direkt och enbart var riktade mot hans lilla följeslagare tog Hubert åt sej lika mycket av. Och någon förändring till det bättre blev det sannerligen inte längre fram utefter vägen in i det baskiska höglandet. Luigis ständiga försäkran att "vi hittar väl alltid på något", eller "i morgon ska du få se", slog lika ofta slint som han uttalade dem. Och när han sade: "Här tar vi och går in och dricker ett glas och spelar ett tag", svarade Hubert alltid: "Försök du, jag stannar här utanför och väntar under tiden!"

Det var som att skicka sin bror att utföra en skamlig gärning som man själv skämdes för, men vars frukter man gärna ville njuta. Hubert insåg detta, men visste ej vad han skulle göra annat. Flöjten kunde i alla fall inbringa så mycket att det gick att hyra in sej för natten någonstans. Men det slog lika ofta fel och italieneren kunde förföljas med gapskratt och glåpord ut ur det traktörställe där han försökt sin lycka. De hade redan hunnit med att tillbringa ett par nätter ute i markerna vid den eld som de då tände. Särdeles rädda för upptäckt från myndigheternas sida var de ej nu, då det runt om utefter höjdslutningarna kunde brinna vakteldar som boskapsherdarna tillbringade nätterna vid. Men någon ordentlig sömn kunde det aldrig bli tal om, åtminstone ej för Huberts del som ej var rustad med filter och ej heller var van vid att ligga ute.

Mer än en gång hade de märkt hur befolkningen, liksom genom någon hemlig överenskommelse, hade beslutat sej för att förfölja

dem. Antingen med oginhet, direkt fientlighet eller försök att bedraga dem med medvetet oriktiga uppgifter. Hubert hade för länge sedan tröttnat på hela vandringen. Här ute fanns det ingenting som kunde ge lön för deras möda. Med ett sista bittert försök att vara ironisk, både mot sej själv och det folk han befann sej ibland, kunde han när de kom till ett vägkryss, ställa sej mitt i detta och omedelbart efter varann, fråga en fyra, fem personer efter vägen till S. Sebastian. Om möjligt gav samtliga olika uppgifter, eller ock brådskade de förbi med en knapp förklaring att de ej alls kände vägen dit. Hubert kunde ej förstå de meningslösa försök att föra ett par främlingar bakom ljuset. Visserligen började hans yttre människa att visa tecken till förfall. Den flera dar gamla sträva skäggstubben och kläderna, som han legat i om nätterna, ingav väl ej samma grad förtroende för hans person som förr. Men ändock. Även en vagabond var väl en människa. Eller riktade denna befolkning i första hand sin illvilja mot Luigi? Hubert började nästan att tro det. Vare sej italienarens klädsel eller person hade undergått någon förändring sen den kvällen då de lämnade gränsstationen. Han var lika svartskäggig som då, han hade samma tålmodiga, undfallande sätt, hans kläder hade ej blivit förstörda för att han legat några veckor i dem; den armbågsnötta kappan med sina för korta ärmar var lika dammig som först när de träffades, hans hatt var lika bugblig, tygskorna var söndergådda vid hälarne så snörstumparna slängde och slog för varje steg. Men detta märktes inte mer än förut, och de bruna, lappade manchesterbyxorna hade ej fått större knän än vad de redan haft. Men det var ej enbart inne på rastställena då italienaren tiggde mynt med sin flöjt som en illa maskerad avoghet kom till synes gent emot ho-

Här i den väldiga och vegetationsrika dalkitteln ligger innanför sin nerrasad och söndervittrade stadmur, Pamplona, huvudstaden i det baskiska Navarra. Vandringen förbi sker på branta, svårforcerade vägar som klamrar sej tätt intill bergssidorna och svindlar förbi djupa avgrunder. Roströda raviner öppnar sina breda gap på ömse sidor, alptopparna klättra trädbevuxna upp i höjden och långt ner i djupet snirklar den lilla floden Nive fram över stenklamparna. Här är en storslagen och rövarromantisk natur, där den farliga och svårforcerade terrängen fått tjänstgöra som effektivt staffage för blodiga krigarbragder i saga, legend och bistert verklig historia. Här har en gång i tiden den vanliga vägen från Frankrike till Spanien gått fram. Och den underliga vandrare som ensam strövar fram med en poesibok i ränslan och ett ständigt tilltagande hat till inbyggarna, de stolta och självmedvetna baskerna, kan inte undgå att erinra sej den gamla berömda franska hjälte-dikten *Chanson de Roland*. Ty byn Roncevaux vid ingången till det skuldersmala bergspasset Val Carlos, ligger runt närmaste stup och dit har historia och forskning förlagt baskernas totala nerslaktning på eftertrupperna av Karl den stores hemvändande armé. *Historien* berättar genom biografen Eginhards mun: — År 777 kom den muhammedanske emiren av Saragossa

till Paderborn för att begära Karls hjälp mot några andra muhammedanska furstar, med vilka han förde krig, och den franske konungen som häri såg ett utmärkt tillfälle att blanda sej i Spaniens affärer, lovade att komma. Året därpå bröt han in i Spanien. Men det krig han började var så litet ett korståg, att han kom att hjälpa en muhammedansk furste, och på vägen till Saragossa, erövrade han en kristen stad, baskernas Pamplona. Då han i fortsättningen i Spanien ej förmådde uträtta något, nödgades han anträda återtaget. Men då han den 15 augusti 778 tågade tillbaka över Pyreneerna, överfölls hans eftertrupp av baskerna. Därvid stupade Eggihardus, Anselms och Hruotlandus, markgreve vid den bretonska gränsen. Den krigiska platsbefolkningens morderligt ordnade mördarband, använde sej av sin grundliga kännedom om platsens terrängförhållanden. Gömda i ravinerna och bakom de skogiga höjderna, visste de att välja tidpunkten för att sätta in en så effektiv stöt som möjligt på de hatade främlingarna. En snabb upphuggning av lederna, vägen rensades och trossen föstes samman i en stryptrång dal, där den nedhöggs och utplundrades; varpå de anfallande hastigt passade på att försvinna bland bergen med det erövrade bytet.

Chanson de Roland är patriotisk hjältedikt och målar därför, som naturligt är, med bredare penseldrag

nom; även vid andra viktiga tillfällen lade Hubert märke till detta. Flera gånger hade han slagit sej i slang med några arbetslag som höll till utefter vägen. Det kunde ju alltid hända att det fanns en chans för dem. Och i ett fall hade det till och med hänt att lagbasen bett att få se på Huberts papper. Han lämnade hastigt fram alla sina betyg. Av dessa kunde arbetsledaren möjligtvis läsa några stycken, d. v. s. om han behärskade engelska och franska, och andra inte alls. Men Hubert litade nu som alltid på sin kraftiga kropp och goda tur. Och i varje fall var det ju stämplade papper med förtroendeingivande namnunderskrifter. Då förmannen med ordentlig omsorg gått igenom rekommendationerna, såg han granskande på dem, varefter han plötsligt misstänksamt frågade:

— Båda två?

Hubert svarade kort:

— Ja, båda!

Och Luigi sträckte därvid på sej och stod kavat under sin toppiga hatt, som ville han därmed säga:

— Till det här jobbet duger också jag!

Men basen bet sej betänksamt i mustaschen medan han slog de stendammiga handflatorna mot varandra och försökte se så likgiltig ut som möjligt då han avvisande sade:

— Nej, här finns ingenting, vi är redan fulltaliga. Ni ser ju själva!

Varpå han vände sej mot gänget som stod under hans kommando. Dessa hade stödda mot spetten passat på att taga sej fem minuter under tiden de betraktade främlingarna.

Det var då åtminstone inte jag som blev ratad, tänkte Hubert tyst för sig själv. Och i samma ögonblick kom han ihåg vad en norrman berättat för honom en gång. Denne hade legat i en timmercamp i Kanada en sträng vinter un-

der ett av de sista åren då det fanns gott om folk och ont om arbete. Ju längre vintern led, dess större blev nöden bland de som ställts utanför. Norrmannen och ett par andra från samma camp som han, hade tillfälligtvis varit inne i närmaste stad. Där hade de på ett boardinghouse träffat samman med några skandinaver som levde i djupaste misär. Bland dessa befann sej ett ungt nygift par. De hade genast efter vigseln satsat sina besparingar på en resa över dit. De hade sedan flackat från stad till stad, från arbetsplats till arbetsplats, haft något påhugg än här, än där, men sedan fått gå utan i långa tider. Det var ungt starkt folk berättade norrmannen, människor som inte visste om något bättre än att få knog. Norrmannen sa: Inte kunde man se dem, av vilka ett par var våra landsmän och några andra så gott som gå under av svält. Vi for ut till campen och talade med basen där, en amerikanare, om saken. Nästa dag kunde vi resa in till skandinaverna och säga att de hade jobb. Det var endast ett par medelhavsdagos som behövt packa samman sina prylar och försvinna för den sakens skull. Men vad gör man inte!

Medelhavsdagos! Var då dessa icke människor som hade mänskliga behov och kunde ställa fordringar på livet liksom alla andra. Det syntes som om de resliga raserna höll obrottsligen samman. Hubert hade märkt detta förr, men inte närmare tänkt på saken. Men på arbetsofficiner och anställningskontor i hamnstäderna idkade man mot dessa män hellre välgörenhet genom att sticka åt dem en matpolett eller nattbiljett till närmaste frälsningsarmé, än man gav dem chans till ordentligt arbete. Vad berodde detta på? Var ej deras arbetsförmåga lika stor som andra mäns, eller ville man mer eller mindre omedvetet hålla dessa spensliga vagabonder nere i en slags pariaställning?

och mindre nyansering mellan skuggor och dagrar, än vad historien gör. Här är fransoserna helt de förrådade och emiren av Saragossa en trolös och djävulsk ränk-smidare. Den över allt tappra Roland står som härförare för en handfull män, vilka efter ett envist försvar, som utmärktes av otrolig tapperhet och dödsförakt, kastas tillslut över ända av den myllrande massan av anfallande bybönder, basker, saracenare. Men även de baskiska barderna runtomkring i byarna besjunger denna blodiga historia. De samlas i de låga krogarna och någon knäpper på sin träoboe medan han tolkar Altabirzears sång. Altabirzear är ett av bergen i passet som tjänade till slaktarplats:

*De komma! de komma!
säger basken till sin son.
Barn, räkna dem väl!
En, två, tre, fyra —
fem, sex, sju, åtta —
nio, tio, elva, tolv —
tretton, fjorton, femton,
sexton —
sjutton, arton, nitton, tjugo*

*—
Tjugo och tusen andra!
Men klipporna falla,
de drabba trupperna!
Blod flyter,
köttmassorna darrar!
Å!
Hur många krossade ben!
Ett hav av blod!*

*De fly! de fly!
Var är skogen av lansar?
Hur många äro de?
Barn, räkna dem väl!*

*Tjugo, nitton, arton, sjutton —
sexton, femton, fjorton,
tretton —*

*tolv, elva, tio, nio —
åtta, sju, sex, fem —
fyra, tre, två en —*

Sejer! o, sejer!

*Natten och örnarna
skall komma och äta dessa
krossade kroppar! —
Och alla dessa ben
skall vitna i evighet!*

Det får vara med gammal historia och gammal hjältedikt som det vill. Naturen som vägen här ringlar fram igenom är förkrossande storslagen. Och att invånarna ej ändrat sitt ogästvänliga sinnelag sedan bragderna i början av vår tideräkning, kan varje svulven vandrare noggsamt förvissa sej om!

För första gången i sitt liv började Hubert på att misströsta. Inte för det meningslösa i vandringen, det var ej för att han icke hade något arbete och icke därför han ej hade några pengar och ej visste var han befann sej. Många gånger hade han varit längre nere än nu och kommit på rätt köl igen. Men det ingav honom en förnedrande blygselkänsla detta stolta och fientliga bemötande de rönte från ett folk vilket visst endast tycktes känna livet från sängkammersidan. Och mest av allt retade det honom att han måste leva på vad den italienska vagabonden kunde få ihop med sin flöjt.

Det var mitt på dagen och solen flödade ner från en klarblå december Himmel. Vägen rann bort, grå och dammig mellan förbrända åkerslänkor och nervissnade gräsvallar, medan Pyrenéerna på sidan om dem tornade sina skärande, snövita käglor upp i höjden. Under det skandinav mitt i värmen gick och frös i en ständig skamkänsla, traskade den gladlynte latinaren förnöjd och munter på i landsvägsdammet. Han hade nyss ätit och hade ändå några céntimos i fickan till vin härnäst. Solen sken och värmede hans kropp. Han frös ej, han var mätt och hade druckit sej otörstig, mer begärde han ej. Sedan den dag för åtskilliga år sedan, då han med sin arbetskamrat lämnade marmorsliparverkstaden i Cuzzago, för att tillsammans med honom vandra in i Schweiz, hade han ej gjort något annat än levat på sin flöjt var han dragit fram. Han kunde bli hastigt och lidelsefullt vred inför en oförrätt. Men lika snabbt som sinnet rann på honom, lika lätt hade han att komma på gott humör igen. Och var det så att några pesetas skramlade i fickan, bekymrade honom ingenting i världen. Och det gjorde honom då detsamma, om den som kastat slanten

framför hans fötter, innan dess föraktfullt spottat på den, blott *han* kunde få ut full valuta. Men trots detta var Luigi icke snål. Hade han pengar och träffade en landsman som var utan, kunde han dela med sej till sista centen. Till exempel hans tacksamhet mot Hubert var rörande och naiv. Endast för dennes bistånd vid gränsstationen, samt att han hjälpt honom in i detta främmande land, hade han hela tiden marschen utefter landsvägen varat, jämnt om jämnt delat med denne vad han förtjänat. Trots det var han som höll det hela i gång och även ensam fick stå för smädelserna, som hans följeslagare smet ifrån, och trots att han var den betydligt äldre av de två, sällade han sej till Hubert, som till en större och mera erfaren bror. Detta var en osäkerhetskänsla som han själv icke kunde förklara. Trots sina många år längs landsvägen hade han ändock hela tiden gått i flock med landsmän och skulle med säkerhet bli förtvivlad till det yttersta om han helt plötsligen blev lämnad ensam att möta alla svårigheter.

Den dagen gick de mer än vanligt långt. Båda tysta och försjunkna i sina egna tankar. När de mot kvällen kom fram till ett samhälle, och Luigi efter vanligheten beredde sej att gå in på något kafé och spela ett tag, så följde Hubert med honom. Det var första gången sen den kväll då han fegt flydde före kamraten mot utgången. Nu som då tycktes de förföljas av en envis otur. Men var det första kaféet de besökte fullt till sista stol av gäster, så fanns det här inte en enda. Blott en lång gång av nakna bord och tomma bänkar. Disken, ingen gäst som där stödde sina armbågar och tömde sin drink. Inga tvivel, de var för tidigt ute! Fru-sen, trots värmen de gått i under hela dagen, livades Hubert hastigt upp av vinet som han svepte i sej inne i den halvskumma, stenkalla lokalen. Som alla människor vilka i långa tider kunna gå och misströsta och förakta sej själva, slog han, då han kom på det humöret, fullständigt om. Förut under dagen hade han knappast haft ett ord till övers för vännen, men nu började han allt eftersom vinet värmde upp humöret, att skämta och skratta med honom. Och även pika honom för hans egenheter. Han hade fått det till vana, när han var på gott humör, och gjorde det med en viss retsam överlägsenhet, som väl bottnade i den osäkra beroendeställning han stod i till italienaren. Och alla andra skulle ha tagit illa upp, utom just nu Luigi, som vant sej vid att tåla långt grövre oförrätter!

Och när flickan bakom disken så småningom drogs med in i deras krets, vilket icke var underligt då det saknades gäster för övrigt i lokalen, glömde Hubert alldeles bort den misströsstan han förut känt under dagen och upphörde alldeles med att betänksamt fingra på sitt vänstra öra. I stället strök han upp sitt yviga hår ur pannan och rättade med en vanegest till halsdukens knut. Och när han betänksamt strök sej med handen om sin tvära, breda haka och kände den sträva stubben raspa mot flatan, lade flickan märke till detta och skrattade gott, ty hon förstod. Även Hubert förstod och besvarade hennes munterhet med ett hjärtligt leende. Han skrattade med munnen och de vita tänderna; hon med sina mörka ögon och pupillernas stänk av guld, de blev då till två svarta schakt på vars botten det glimmade gult som av elektriska fläktar. En sekund och han hade fångat henne i sitt knä. Men just då slamrade ett par gäster in genom dörren, och hon gled snabbt ifrån honom. För ett ögonblick hade hans hand vilat mot hennes mjuka bröst och känt dess värme genom tyget. Hubert som ännu var ung och stark och länge gått på vandring, visste vad ett tillfälle var värt. Nu kunde han ej släppa henne med blicken där hon mjukt gled fram och tillbaka mellan borden. Det var mycket nog för honom, linjerna i ländernas mjuka ellipser som tecknade sej mot den knäkorta kjolen, höfternas vackra välvning och den vita, tunna blusen som löst stramade till om bröstens ungdom.

Italienaren hade han då alldeles glömt bort, liksom han senare under kvällen glömde bort att han varit hans kamrat under några långa vandringsdagar.

Gäster kom och gick. Ibland var flickan borta till Hubert och växlade ett par ord och ett leende med honom. Och ibland gick han fram till henne då hon stod vid kassaapparaten, böjde sej djupt fram över disken, sade några ord och skrattade med sina vita tänder endast för att se hennes svarta ögon le.

Luigi satt och såg missbelåten ut under sin toppiga hatt. Hans gula fingrar trummade och slog mot bordsskivan. När han försökte göra sej gällande hos Hubert, sköt denne honom åt sidan med ett par ord och en otålig gest. Nya gäster kom in undan för undan. Tiden gick och Hubert stod framåtböjd över disken och språkade med flickan där hon satt vid sin kassaapparat. Och under tiden sköttes serveringen av en äldre kvinna som uppenbarat sej då kunderna börjat strömma till.

¶ Då Hubert ej längre tycktes ta någon notis om honom, beslöt Luigi att ändå skaffa pengar till nattens härbärke. Han reste sej upp, förde flöjten till sina läppar och började att spela. Liksom de flesta gästerna vände sej Hubert vid disken likgiltigt om och såg på italienaren. Det var som om han icke längre kände honom utan betraktade en person som var honom fullständigt obekant. Först då Luigi tog sin hatt och gick omkring bland gästerna, mindes han att han suttit vid samma bord som denne här i lokalen. Nu skämdes han igen och var glad att han stod vid disken då hans följeslagare börjat med sitt spel. Och som för att ursäktas sin bekantskap med honom, vände han sej mot flickan och ruskade leende och menande på huvudet. En gest som kunde betyda nästan vad som helst.

Men Luigi som gått lokalen runt med sin hatt, kunde efter slutad vandring se snopet och långnäst ner i denna. Inte ett kopparmynt hade han fått för sitt spel. Detta hade ju visserligen hänt förut på hans vandring med Hubert. Men nu, då denne vänt sej bort ifrån honom och gästerna, än här, än där i kaféet började skratta högt åt hans förbryllade min, rann sinnet på honom. Han samlade samman sina knyten, stjälppte hatten över huvudet och sprang ut på gatan, lämnande dörren öppen efter sej. Där ute lekte en flock barn, han skulle ändock visa dem alla att det fanns publik även för hans konst, och att han ej alltid stod inför dem för att tigga pengar. Därmed satte han flöjten till läpparna och började spela. Glömsk av allt, förde hans instrument honom bort från den grå omgivningen till stränderna av Po. Nu ägde hans flöjt allt i sitt djup som hans sinne drömde om. Och allt lockade han även fram med sina frusna fingrar ur detta stycke trä som blev levande under hans händer. Där var skuggorna, kylan och längtan bort under ungdomsåren i marmorsliparverkstadens fuktiga källardunkel. Där var strapatserna, smärtorna och smäleken under de långa vandringarna från plats till plats. Men med de mörka melodierna blandade sej glädjerusiga minnen från kvällarna vid lägerelden, med sina lätta, flyktiga toner som minde om flodernas evigt rinnande vatten och strändernas alltid sakta susande säv. Och där var några få, jublande hågkomster från de sällsynta nätter för en vandrare som han, då blodet var feber och fest under några korta timmar.

Inte endast barnen hade upphört med sina lekar för att samla sej

kring den lilla lustiga mannen, även äldre stannade då de kom gatan förbi och lyssnade till Luigis spel. Några kastade till och med pengar framför hans fötter, ehuru italienaren icke alls hade menat det med sin musik. Uppmuntrad och livad av denna framgång, ämnade han sej åter in på kaféet. Men han hade knappast kommit upp för trappan och innanför dörren, då den äldre kvinnan som stod för serveringen, mötte honom där och brutalt knuffade ut honom på gatan igen.

Om den mest trasiga och förfallna av deras egna landsmän oförskyllt blivit utkörd från lokalen på det viset, hade väl ej en av männen blivit sittande kvar. Nu var det endast en fördömd främling, och orättvisan mot honom bekom dem ej det ringaste. Och Hubert? Denne skulle väl nu varit den förste att följa med sin kamrat från vandrigen, ut ifrån denna lokal. Nej, han hade sett för djupt in i barflickans svarta ögon, hon betydde nu mer för honom än någon annan. Och när Luigi sist av allt ropade till Hubert över den förtretade kvinnans axel: — Vi träffas här utanför i morron bitti, tog denne emot orden på sin breda rygg, som om de ej alls var ämnade till honom.

Hade det varit någon annan än just den lilla vandrande spelman, Hubert haft sällskap med, hade han troligtvis ej skämts för honom, vare sej här eller på de platser de förut dragit förbi. Men nu tillhörde icke Luigi Huberts ras, och denne hade ej känsla av att han gjorde en människa någon oförrätt, då han ej ville kännas vid honom. När han stod över disken och hängde, ännu då de sista gästerna satt och gäspade över sina glas, hade han ej tanke på annat än flickan framför sej. Och först tidigt morgonen därpå, då han stod framför krogen på gatan med minnet av hennes famntag gömt i nattens mjuka mörker, erinrade han sej Luigis ord kvällen förut: "Vi träffas här utanför i morron bitti!" Hubert väntade en stund, men till slut tvingades han att röra på sej av den skarpa morgonkylan. Om han det minsta reflekterat över saken, skulle han ha funnit det symboliskt, att nu när han ej längre hade sällskap med italienaren, han strax kom fram till det vägskalet, som de båda så länge frågat efter, och som förde på rätt stråt.

Men nu stannade Hubert endast en stund, gnuggade de valna händerna mot varandra och strök sej förnöjt om den sträva hakan. Därpå fortsatte han mot målet. Ensam.

BISCAYA

By vid Biscaya.

Havet är enkelt och oändligt, dess tjänare ödmjuka, stolta, förtröstansfulla.

I väster gränsar det baskiska Navarra mot Biscaya. I skyddet av Pyrenéernas hårda knän, där sand och gräs slammat upp i lugna vikar och stillastående bakvatten, ligger oräkneliga små byar, fiskebyar som hämtar sin förtjänst och förmögenhet ur den oroliga och ständigt stormande atlantbukten. Människorna som bor där i de små, mot marken nerhukade husen, har ett helt annat kynne än sina anförvanter längre upp i bergen och de som bygger och bor ute på de bördiga slätterna. Här har människorna fostrats av havet, de

är enkla som det, rätlinjiga och stora. Kommer man nerför bergen och vandrar på vägarna som löper längs med den breda bukten, aldrig behöver man riskera att mötas av ett ogillande ögonkast eller ett kärvt och kyligt förakt. Kom vandrande med trasiga sulor och byxbenen beprydda med fransar, och du skall snart märka att du lever bland människor som först ser till personen och sedan glömmet bort kläderna.

En natt i båt på Biscaya.

Den första natten på sjön kan knappast undgå att göra intryck på någon människa, om hon sedan upplever den från däckets ombord på en atlantångare eller en liten bredbyggd lastsmack. Men får man vara med för många gånger, glömmet man och tröttnar. Stjärnorna, natten och oändligheten mister tillslut sin tjusning. Man stampar fruset med skosulorna i bryggan och väntar otåligt på att vakten skall ta slut. Nu finnes endast kompassen och masttoppens respondering till den dansande stäven. Det som hägrar där bakom är endast kojens med sin tunna filt. Ack, så tunn.

Men sjön har så mycket i beredskap åt den som inte tröttnar och överger. En natt på Biscaya i öppen fiskebåt borde upplevas av lite var. Man kan plötsligt hitta på och spärra upp ögonen inför ett obestriddigt faktum: elementens makt och sin egen obetydlighet. En natt på Biscaya. En natt som sliter bort sömnen från den välmående byprästens ögon och öppnar kyrkans rostiga port på vid gavel, då mässan mumlas timmar igenom under de dammiga valven. En natt då helgonlamporna brinner med höga, klara lågor och förtvivlade fiskarhustrur offerar altarljus vid madonnans fötter. En natt i rykande storm på Biscaya. Den bör upplevas i öppen båt tillsammans med ett roddarlag tränade fiskare. Man lär då känna nya människor på ett förunderligt sätt. Man inser att det väsentliga i livet ej är rekordjakt och att den största och bästa sporten, kampen mot och med elementen, utföres av vardagens människor.

Havet. Det doftar av salt och sorglöshet.

Sardinifiskarnas flottilj har dagen förut lagt ut från den skyddade piren och begivit sej av till sjöss. Ett fattigt färgspel på stranden: kvinnornas toftiga klädningar, grå och svarta mot den mörka bakgrunden av tornande berg och sten; deras vita huvuddukar och

brunbrända ansikten: en klunga kvinnor som vinkar farväl. Hela deras hopp är sjön. De öppna båtarna går ut med revade segel. De tungt och hårt arbetande motorerna slungar sitt smatter mildtals över den lugna vattenytan. Biscaya en klar afton i solnedgången: sjön vilar i violett dis, vattensteppens vida linjer förlorar sej i ett simmigt fjärran långt ut mot den vräkande atlanten. En fiskarflottilj som går ut för att loda rätt på sardinstimmen. En flottilj med tysta, beslutsamma män. Deras hustrur vinkar farväl långt ute på den låga piren. I kväll ligger sjön lugn och stilla, men ingen vet när det sticker upp en storm som driver de hemmavarande till kyrkan. I båten: inget skral, ingen sång, vinrusets lätta glädje har för länge sedan flyktat. Tavernen är ett flyktigt minne som den vilken sitter på roddarbänken glömmet för vinden från sjön och den salta, fräna lukten av drivande havstång.

Båtarna går rätt långt ut. Tio, femton sjömil eller så. Flötnäten kastas sakta överbord. Slinga efter slinga av de bruna, färgade näten glider mjukt ner i vattnet. De små täta maskorna rutar in bukten i ett jättestort fångstfält. Så långt man kan se tillbaka ligger runda korkflöten och vrider sakta och kokett på vågorna. Hos oss har motorn slagits ifrån och årorna stuckits ut. Lättjefulla dyningar tar fångstbåten akterifrån och bär den mjukt och sakta framåt. Männen som sköter nätläggningen arbetar ivrigt. De tunna armarna fåktar högt uppe i luften. Aftonsolen, som just

kastar ut en brinnande gata av guld över vattnet, färgar männens brunbrända ansikten kopparröda. Pannorna glänser av svett under ansträngningen att hinna med. Att för hand höja upp den tunga nätmassan från durkarna och låta den veckla ut sej mjukt och jämnt från nätpinnen, fordras kraft och lång vana till. Människor i båt. De tio äger den kooperativt tillsammans med not och nät. Ett litet flytande aktiebolag där stämma hålles varje morgon på roddarbänkarna mellan borden. Skepparen som är äldsta man och far till tre av delägarna, sitter på aktertoften med rorkulten inklämd under armen. Han gör ingenting och ingenting säger han heller. Här vet var och en sin plats utan att onödiga order ständigt och jämnt skrikes ut med tordönsstämma. Ett sammantrimmat lag. Skepparen: en kullerryggig och krokig gubbe om femtiofem hårda biscayaår, som ej farit milt fram med kropp och krafter. Arm-bågarna stöder han mot de tunna knäna, halsen och huvudet håller han något framåtsträckta och avpatrullerar ständigt den glänsande vattenöknen med sina grå, stickande ögon. Vad söker han. Ett sardinstim. Vad lyssnar han efter. De långa, brusande slagen av havets puls och blod: sardinstimmen. Här är sardinerna allt. Maten på bordet, vinet i flaskan, pengarna i kistan, kläderna på kroppen. Varför ligger byarna här tätt intill den stormsopade stranden nedanför de grönklädda klippornas branta stup, varför vistas människorna här ständigt ute på havet, varför stiger stenkolsröken tjock och svart från konservfabrikernas skorstenar, varför hänger havsmåsar på tunga, orörliga vingar över de tusenfotdjupa vattnen. Ett svar: de söker sardiner, de lever på dem. Vad skall tusen människor, hundratusen, ta sin föda ifrån, vad skall de leva på, hur skall deras liv gestalta sej om de icke hade de guldgivande sardinstimmen att tillgå. Denna lilla silversglänsande fisk som härifrån sprids ut över hela världen och för bröd och bärgning med sej åt sina fångstmän. Amerika, Argentina, Italien, England, Tyskland, Frankrike: över allt sardiner från Biscaya, kompassen runt. Sjunger havet sakta i solnedgången likt en väldig klocka med vacker ton, så består de stora kläpparna neråt djupen av silver. Ett mjukt, levande silver som för välsignelse med sej: de stora stimmen på miljoner glänsande sardiner.

När man börjar hala in fångstnätet som kastats ut för sardinernas skull, får man, om lyckan varit god, från båten uppleva en

havseruption i smått. Letarflötena mäktar ofta inte på långa sträckor, där stimmen gått som tätast till, bära upp näten med sin tunga, levande börda. Sjön runt båten kokar, bubblar och lever då hundrakilona av den glänsande fisken bärgas över relingen. Vitt omkring är vattnet översållat av glimmande fjäll som sardinen avsondrar i mängd vid den minsta beröring. Ett nätlägg bör, om det är som det skall vara föra med sej en fångst på ettusen à ettusentvåhundra kilo fisk. Vid upptagningen av näten är det de som sitter vid årorna som har det arbetsammast. Båten skall alltid befinna sej kloss in till näten, vakande mot vind, sjö och den skarpa sugning som uppstår då den tunga fångsten lyftes upp ur vattnet.

Karlarna vid båtens reling arbetar fort och metodiskt. Två böjer sej framåt och griper tag i kabbgarnet och längs utmed nackteln samt lyfter nätet högt upp ur sjön samtidigt som de vecklar samman det i mjuka bukter. Därvid skrapar och skramlar de breda zinkplattorna med ett tunt, metalliskt slammer mot båtrelingen och mängder av sardiner rinner i en glittrande ström ut ur maskorna och lägger sej som en tjock, levande matta över botten-durkarna. De vid årorna arbetar hårt med svetten pärlande på pannorna, utan att båten nämnvärt synes röra sej framåt. Männens ryggar står krumma över tofterna, och ibland kan det hända att

Strandfiske.

Fiskförsäljerska.

en av de tunga årorna sviktar och bryts sönder under det hårda trycket. (Åror vilka slöjdats av mjuk, böjlig ask, det färskas brottet har en syrlig, vällustig lukt av fruktträd, som den fuktiga spånen från en päronstock.) Om den tillfälliga olyckan sker fort och obehaktat kan det hända att båten hastigt drejar runt, då den samtidigt fattas av ström, vind och vågor. Ett enda nöje består man sej med. Några kraftiga svordomar. Nätet måste blixtnabbt släppas och kastas i, med risk att annars slitas sönder under den trefaldiga tyngden av båt, fisk och människor.

Natten kommer med ett tungt mörker. Stjärnorna rullar vilset över himlens hav. Långt i väster kan då och då rött och grönt ljus skymta i svaga reflexer från förbifarande fartyg. De övriga båtarna i fiskarflottiljen har vi alldeles förlorat. Den tunga, hårdarbetade motorn har återigen kommit igång. En av männen har lagat i ordning kaffe och ställt upp matsäckarnas smörgås inne i den mörka, grovspannade kajutan. Tre man åt gången får vi rum

därinne. Hastigt sörpla vi i oss det heta, härliga kaffet och biter kraftiga tuggor av det rikliga, vita vetebrödet. Därpå skyndar vi hastigt ut igen för att ge plats åt tre andra frusna och hungriga mennar.

Från och med solnedgången började en sakta vind att spela upp. Den kom i små stötar från norr, kastande litet av Biscayas lättörliga vatten framför sej. Så småningom ökar den i häftighet och styrka. Molnen skockar sej stora, hotande och skymmer bort de frusna stjärnorna. Själva känner vi oss stela och kalla alldenstund vinden i sin vida och våta famn för snö och kyla med sej ute ifrån havet. På årgångsbrädan kryper männen ihop och samlar värme inne i sina ulliga och luggslitna fårjackor. Nu och några timmar framåt vet man till fullo vad en varm och härlig kojplats är värd! Skepparen håller båten snett ut mot sjöarna, det är hans mening att söka sej in mot klipporna i norr. Timmarna kryper sakta framåt, fulla av tunga, trötta tankar. Inte ett ljus synes, inga stjärnor, inget grönt och rött från något fartyg. Endast vår egen hoppande och dansande topplanterna kastar ett svagt skimmer över de närmaste sjöarna. Stormen spelar upp i ett allt hastigare tempo. Det sliter och visslar i luften och ibland kan man mellan de seglande

Byprästen.

molntrasorna se en flyktig skymt av en trött och blek måne. Höstvindens hastiga preludium omger oss, ihållande och genomskärande. Sjöarna börjar gå högre — men båten vakar väl mot de frambrutande vattenbergen. Nu visar den lilla gubben i aktern sin konst: att han i många och långa nätter suttit vid rodret och räddat människoliv. Nu är det han som arbetar och de andra har endast att passa på om något utomordentligt skulle hända. Storm. Tung och hård kommer vinden vinande som en piska och vräker upp tjocka, fräsande sjöar emot oss. Så långt vi kan se är den vida atlantbukten en enda kokande gryta med färgkontrasterna vitt och svart skärande mot varandra. Nu tändas ljusen i bykyrkorna längs hela Biscayabukten, fiskarhustrurna faller på knä och vill hämta tröst under madonnans ögon. Deras utvakade, bleka blickar söker tolka de ålderdomliga, främmande orden som slingrar runt sockeln vid den heliga kvinnans nakna fötter: en slinga latinska ord, de är som en hemlighetsfull och räddande bön, och för de förtvivalade kvinnorna har de under ljudet av prästens torra, mässande röst, en undergörande betydelse.

Skepparen ombord har satt kursen norrut, in mot klipporna. Men det är inte för att söka skydd för den vräkande stormen, närheten av klippor i allt för upprörd sjö, är farligare än något annat. Men hans erfarenhet säger honom att nattens stormby är av hastigt övergående art. Innan morgongryningen hoppas han att vi skall vara framme vid stenrevlarna och få sänka den stora noten ett par gånger i sjön. Det skall behövas för att kunna komma hem med full last. Och han har ej heller räknat fel. En timme före dagningen lägger ovädet ner trumpinnarna, endast sjöarna fortsätter att koka och fräsa. Biscaya har ett oerhört lättrovt vatten, den minsta vindkåre kan riva upp halvmeterhöga vågor, och för de små öppna fiskebåtarna, hur sjödugliga de än är, blir risken stor att ge sig av till havs strax före ett starkare oväder. Här kan ej fångstfartygen rida ut så långa och hårda stormar som på Nordsjön, i Kanalen och Medelhavet.

Solen rullar sent upp sitt eldhjul ovan molnen i öster. Natten viker helt hastigt undan. Ett flammande, färgrikt ljusspel börjar sopa fram över hav och horisont. Några mäktiga, skogklädda klippor höjer sina lurviga ansikten en sjömil eller två framför oss.

Idyll från Nordspansk by.

Långt ut går vassa stenrevlar och förrådiska skär över vilka det ännu upprörda havet bryter och böljar med tunga, fradgande vågor. Ett hav som ständigt ilsket går till storms mot bergen med ett vitt, frätande gap.

Saltad fiskrom medföres som bete. På vederbörligt avstånd från stenrevlarna far vi sakta runtomkring och strör ut påsarnas innehåll i sjön. Lyckas det, går sardinstimmen till så tätt att det lönar sej att sänka en snörpvad i miniatyr, vilken helt och hållet kan dirigeras från den, i detta förhållande sett, ytterst lilla båten.

Nu är det mannarna vilka sköter fångsten som har det arbetsammast. När den stora nätpåsen blir full av fisk, kan den rymma ett hundra kilo eller mer. Alltsammans skall lyftas i ett enda tag upp ur sjön och in ombord i båten. Två, tre lyckosamma kast

under ett par timmars tid och vi har full last, motorn slås till och kursen sättes hän mot bypiren igen.

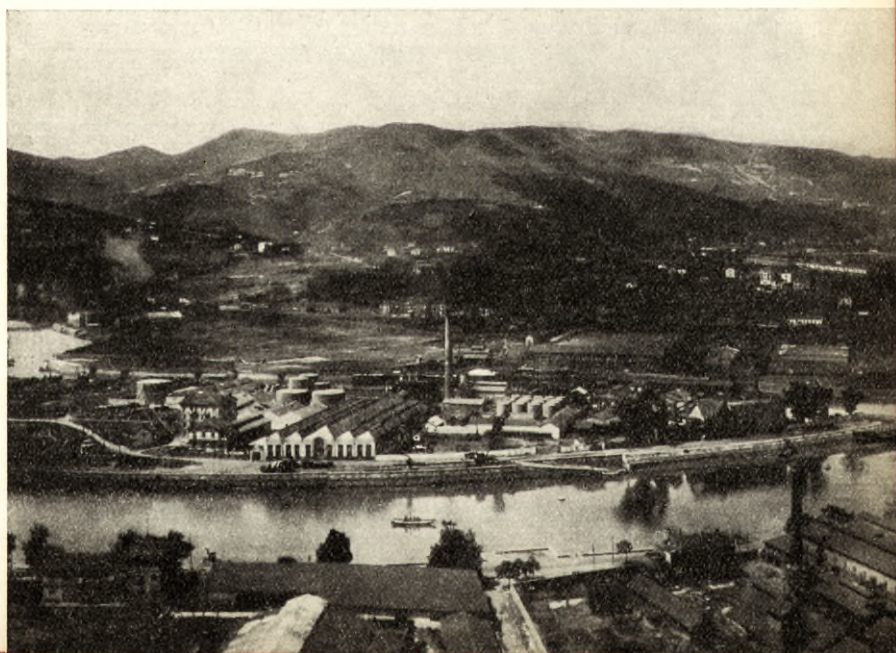
Högst skiftande är den fångstlycka som detta vatten skänker åt fiskarna. Här beror det mer på tur än skicklighet. Några av fångstbåtarna kommer in med så gott som full last. Andra kan vara glada att de bärgat båtarna undan stormen. De kommer skamfilade och vindslitna och lägger sej uttröttade i lä bakom piren. Fångstsättet sker efter mycket gamla metoder som är byggda på tradition och erfarenhet. Med nät, not och rev. Det enda nya som tiden fört med sej in i atlantbukten, är explosionsmotorn och konservfabrikerna. Förut var byarna vid Biscaya helt självhushållande. De gjorde själva sina verktyg, de byggde sina båtar, själva odlade de sitt vete och vin där det så gick för sej, kläderna vävdes i hemmen och den fisk som ej förtärdes inom familjen, avyttrades för att få pengar till att anskaffa de få nödvändiga produkter de behövde utöver dem de själva tillverkade. Dessutom måste kontanter anskaffas för att betala skatten till kyrkan och staten, avlöningen till prästen och byns boskapsherde.

Ännu bygger man kanske själv sina båtar här för att få dem så sjövärdiga som möjligt, men man slöjdar i alla fall inte sina verktyg längre. Explosionsmotorn medförde en revolution. Aktionsradierna för fisket har ökats flerdubbelt sedan seglet och åran uppfanns, men själva grovarbetet har minskat till hälften och skall längre fram minska i ännu högre grad, när man skaffat sej andra redskap. Fångstchanserna har blivit avsevärt mycket större och rikligare i och med den hastigare rörelseförmågan och det relativa oberoendet av väder och vind (oberoende helt och fullt sett mot gångna dagars faror). I och med motorn fick man fisk långt utöver vad man själv kunde bruka och ha nytta av. Stadsresorna var långa och besvärliga samt lämnade ej det ekonomiska utbyte som gottgjorde tidsförlusten. Så växte konservfabrikerna upp. Just nu står samhällena runt Biscaya och väger mellan förgånget och kommande. De håller på att övergå från isolerade byhushåll till industrialiserade fiskelägen. Man har tillgodogjort sej den nya tidens större rörelsemöjligheter till sjöss men dröjer ännu kvar vid oekonomiska fångstmetoder. Tiden själv kommer här att fälla ett avgörande beslut. En successivt ökande konkurrens kommer att framtvinga bättre, rationellare redskap. Röken från fabrikskor-

stenarna högt över byarnas platta tak är en långt mera sammanhållande och förbrödrande faktor än kvällsruset inne på bykrogen efter veckans arbete på sjön. Som man nu slutit sej samman i kooperativa båtlag för att gemensamt kunna betala utrustningen, måste man för att kunna anskaffa större fartyg och dyrbarare (men mera ekonomiska) redskap slå sej samman byvis för att framgångsrikt hävda sej i kampen gent emot andra samhällen. En kamp som naturligtvis skall medföra en uppryckning. Nu arbetar man endast för att leva, men med penningens ankomst skall man börja på att arbeta för att få det bättre, för att utvinna något väsentligare än fisk och sund sömn av tillvaron. Byarna i Biscaya-bukten visar att så behövs, deras gator och bostadsmöjligheter, deras liv och kulturella nivå. Standard som står mycket, mycket lågt.

Havet är enkelt och oändligt. Människorna skall industrialisera det. Rökplymerna breder redan ut sin svarta välgångsskugga och fiskarflottiljernas explosionsmotorer hostar ut den nya tidens framgångsrika skratt över Biscayabuktens lättroliga vatten.

Det industrialiserade Bilbao.

Stad vid havet utan hamn.

San Sebastian har fått den något underliga lotten på sin del att ligga så kant i kant med havet, att dess vatten sköljer somliga av stadens rännstenar, men kan det till trots sägas vara mindre hamnstad än vad Paris är i hjärtat av Frankrike. Seinen spelar här sin stora roll som de flatbottnade varuprämarnas bärare. Men så har då också San Sebastian som stapelstad ett långt ifrån idealiskt läge i den innersta bukten av Biscaya, och med så farliga grannar som Santander och Bilbao i väster och Bordeaux i norr. 'Utskeppningen' av de baskiska produkterna sker också huvudsakligast på järnväg. Det blir billigare så. Och införseln tillgår på samma vis. Både de sydligare tradernas ångare och de som komma norrifrån,

San Sebastian; hamnen.

steppa staden stolt förbi. Tillsammans med sardinfiskarnas rå-
olja-spottande motorskutor kan någon enstaka spansk eller belgisk
tramp leta sej in i detta något som kallas för hamn, för att avleve-
rera sin last av järn, automobildäck eller styckegodslådor. Ändock
är det hamnen och kvarteren där runtomkring som är intressant-
ast för en främling att loda igenom och betrakta med nyfikna
blickar. Den övriga staden ligger liten, dimunitiv och förnäm
i ett tunt och lagom gassigt novembersolsken. Medan de skogs-
klädda höjdernas snöhättor runtomkring lyser isvita, står ännu
parkernas palmer obetäckta. Barnen springer omkring barbenta
på sandgångarna och nedanför Börsens parkanläggning prövar
några brunbrända och oförfärade vinterbadare på det uppfriskande
i att taga sej ett förmiddagsdopp i Biscayas glasgröna vatten.

Men hamnkvartern och fiskarhamnen!

Här står husen trötta, gamla och grå och lutar förtroendefullt sina
väderbrutna ryggar mot varandra. Ut genom de mörka, gardinlösa
fönstren flaggar brokiga tygskynken på tork som färgglada väl-

Tvätterskor under arkaderna.

komstsignaler. Och tvätterskornas skara, som här står framåtböjd över hyken och arbetar, klappar, svettas, slår och svär, sörjer flitigt för att nya klutar och mångfärgade trasor ska hänga i samma gluggar i morron med!

Lever ej stan på fraktfart, synes fisket vara desto mera omhuldat. Och den ansats till hamn som finns, domineras helt och fullt av fiskskjul, bodar, saluhallar, nersaltningsplatser, båtar och redskap. I vilken stadshamn har man för övrigt sett något liknande: överallt blöta nät på tork, hängande över alla kajer och öppna platser. Och även nätlagerskorna, brunbrända och krumryggade, ha här slagit sej ner i mängd på blotta stenläggningen och trollar flinkt ut och in genom maskorna med notnålarna.

San Sebastian — en turistort visserligen!

Men här är även en plats mot havet och där sveper denna friska, sköna doft förbi, som endast blir då lukten av saltvatten, fisk och drivande havstång blandas med essensen av koncentrerad skog: hettan från solstekta bodväggar, där rödfärgen under åren blivit gammal och svart som levrat blod, samt lukten av nybränd trä-

kolstjära, brun, glänsande, struken över borden av mörk ek på en rad bredbyggda fiskarsmackar. Och fiskegubbarna själva, bredbyggda liksom sina båtar och luktande tjära och havstång som de. Klädseln här utåt pirarna: marinblå, stickade yttertröjor, vida, påsiga byxor, tillknutna vid knylarna. Överallt klungor av diskuterande gubbar, stående i solgasset och parlande om fångstmöjligheterna.

Här är hamnen och här sitter gamla krokväxta och trevliga farbröder som har sin sjötjänst bakom sej, på upp- och nervända lådor och betar på långrev och ser fulla i fan ut. De har inte för ro skull ringar i örsnibbarna. De har en gång varit unga och levat livet i hamnarna. Och det är dem förlåtet att de sedan till sjöss ej bara sett marelden som dansat i kölvattnet och hoppat längs relingarna.

Här går en och annan fet pater omkring med de knubbiga händerna knäppta över bönboken och ser heligt och överseende på det enkla livet runt omkring.

Och barnen här utåt piren är ej så fint och prydligt klädda och ej heller så stillsamt lekande som barnen i börsparken. Men några av dem drömmer redan om att vara med de äldre på fisket, det kan man utläsa av de härligt naivistiska teckningar i krita som de försköna bodväggarna med: fåglar, fiskar, segelbåtar.

Fångstmöjligheterna diskuteras.

Hamnen med Pyrenéerna i bakgrunden.

I en nisch, omgiven av gammalt bråte, nerruttnade sumpar, utrangerade dragkärror och annat, står en porträttbyst av Zubia, som de sjöfarandes speciella helgon, utrustad med ankare och la-gerkrans.

San Sebastian.

En bild i sol: kolbärarnas rad, oupphörligt stigande uppåt från prämarna mot kajen; i ett, i ett. Tunga steg, tunga bördor: korgarnas hundrakilon. Sol från den klarblå novemberhimlen, svett som rinner över sotiga ansikten.

Och en bild, mättad av sydländsk lättja, fångad i förbifarten i denna nordspanska stad:

På morgonen vid niotiden. Två tiggare ligger i sina trasor, broderligen rygg om rygg mitt i solskottet bakom ett par tomma fisklådor över vilka svärmar av feta flugor surrar. Då ett par fångstbåtar vid tolvtiden kommer in för att lossa sin last, är de båda bröderna i lyckan och friheten framme och samlar omsorgsfullt samman spillfischen på den sliriga stenläggningen. En eld av brädstumpar mitt på piren, ett par konservdosor med saltvatten och fångsten kokas. Måltiden intas på samma plats där sängkammaren var nyss. Massor av vitt, fint fiskkött stoppas

med smutsiga fingrar in i deras skäggiga ansikten. Och då det sista ryggenet noggrant sugits rent, rullar de ihop sig för att sova en kvart igen. När det finns folk som far ut på sjön för att hämta mat åt en, så...

Härfån syns icke concha, badstranden som under säsongerna myllrar av sin förnäma publik. Men ända här ute vid sjösidan ser man hur staden växer in över land, breder ut sig i välmåga, raserande sina egna gamla vallar och väktargångar. Försvar bakom ryggen för tiggare och miljonärer: citadellet Santa Cruz med en slät men bastant mur mot hamnsidan och en tung bastion enceinte mot de anstormande Pyrenéerna.

San Sebastian tvärs igenom: de ståtliga parkerna, de praktfulla husen, rikedom som skriker i ögonen, turistlyxen: ingenting! Först i hamnkvartieren längst ut mot havet bör man stanna. Först där en fläkt, en stämning, en bild som är äkta och egen!

Varutransport.

Spanska brev I.

Sedan jag drivit omkring i staden och beundrat allt vad som finns att beundra, Atlantens lättjefulla söndagssång mot de splittrade klipporna och Pyrenéernas effektsökande höjklättringar, skriver jag detta.

Jag har suttit i Casinots praktfulla park och skakat oförstående på huvudet åt lekande grändebarns frågor om min slitna ryggsäcks innehåll, och jag har druckit mitt middagskaffe på den lilla bakgatsbaren, medan jag med blicken följt sockerhungriga kackerlackors kapplöpningar över brädgolvets farofyllda fält. Trots detta och trots den skara traslastade italienare, som i

en avsidet belägen gatukrok under larm och rop höll på att schackra ut sina sista, fattiga ägodelar, ger mej denna stad först i avskedets ögonblick den starkaste och största upplevelsen.

Här är sen natt på järnvägsstationen, och här i dess väntsal sitter en skara vinddrivna och luggslitna fåglar och söker förgäves värme i spjälsoffornas känslolösa sköten.

Lika varm som dagen varit, lika genomträngande kall är nu natten. Endast kackerlackornas outtröttliga armé och en pladdrande zigenarfamilj är vaken. Deras utmärklade, brunbrända barn kryper omkring på golvet bland sopor och matrester tillsammans med en luggsliten hund och letar efter något ätbart.

Men de andra sover med högljudda snarkningar och vämjeliga utdunstningar.

Vad strävar de efter? Vart skall egentligen hela denna hop av trötta och trasiga människor?

Frågor utan svar!

Oupphörligen går järnvägstjänstemän och carabineros sin visiteringsrond genom lokalen. Deras guldtränsar, mässingsknappar och blanka revolverkolvar lyser matt i blixten från deras ficklampor då de låter den spetsiga ljuskäglan falla över soffornas passagerare. För några fattiga cent har de löst biljett till sista nattåget som skall till närmaste förort. Så länge tåget ännu inte har gått, är det deras fulla rätt att sitta här och sova. Sedan körs de obarmhärtigt ut till de girigt väntande gatorna. Ty vad skall de följa med tåget för. Biljetten är endast ett medel att komma in i väntsalens relativa värme. Enkla knep med sammantiggda slantar. En bluff i smått.

Men zigenarfamiljen är vaken. Den skall redan i natt vidare åt något håll. Varaktig stad är ett okänt begrepp för dem. De ha med blickarna följt hjulspåren på varje allfarväg och vet att varje ort, hur luxuös den än är, har ett bakhåll för fattigdomen. Inte lockar dem väggarnas färgprunkande affischer som skriker ut sina sevärdheter ovanför de sovande lumphögarnas huvun:

L'A BRETAGNE

BAGNOLES — DE — L'ORNE

A M E L I E S —

L E S —

B A I N S —

PYRÉNÉS ORIENTALES

c h e o c a u x

// les chateaux la loire //

SARAGOSSE

(somport)

Å. Alla dessa platser med riddarborgar i aftonsol, med sina pittoreska bergstup, snåriga skogar och snöiga berg, hur de än lockar en främling, så känner dessa fattiga, väderbitna zigenare till orterna och vet hur vardagens timmar förlöper där.

En gråkall natt bland hemlösa.

I sollandet. I romantiken, vinets och apelsinträdgårdarnas Spanien.

Men strax utanför på bangården hör man loken växla.

Och där skall man finna sagonamnen Cordoba, Granada, Sevilla, slarvigt skrivna med krita på smutsiga boskapsvagnar vilka lång väg stinker gödsel och ruttnande halm.

Å. Zigenare. Vandrarfolk. Vad söker ni?

Är det platser där ingen människa varit?

Är det floderna utan namn, är det länderna utan karta?

PROMENAD
ÖVER
PYRENÉERNA

På de vägar som föreställa Spaniens.

— Trettio cent, señor!

Priset gällde en lång limpa vitt bröd, trettio cent, det var mer än billigt för detta meterlånga, svällande bröd, läckert gräddat som det var, med en gyllenbrun skorpa. Sannerligen, det kunde man leva på en hel dag!

Det var tidigt på morgonen inne i en liten avsides belägen brödbod. Flickan som stod för försäljningen hade knappast hunnit stiga upp och pudra sej. Det röda hon strukit på sina läppar hade kommit dit något för hastigt, amorbågen hade ej den elegans i linjen man kunde fordra, den var dessutom något för stor för hennes tunna läppar. Man blir så småningom kräsen, då man

under rasterna på en dammig vandring, oupphörligen möts och betjänas av flickor med vackra och själlösa ansikten som man endast trodde återfanns i amerikanska badstrandsfilmer.

— Men vinet?

Femton och femtio för en butelj, rött och beskt; eller, om man hellre ville det, en liter sur cider för samma pris.

Och sardinerna?

Tretiofem, fyrti, femti, sexti cent. Sardinerna är billiga här. Det är endast plåtaskarna som kostar något. Plåtaskar som det är omöjligt att bryta sej in i sedan fällknivens konservbrytare bräcks sönder och man endast har vägens stenar att tillgå. Men skall man ha ost så är den dyr. Ett par pesetas för ett hekto eller två av holländskt fabrikat. Och smöret skall man inte tala om i detta sammanhang. Först och främst är det så gott som omöjligt att anskaffa, och får man till slut tag i en klimp, är det endast talg och kornigt ister. Vad är kreatursaveln till i detta land och vart går mejeriprodukterna? Holländsk ost har jag sett, fransk ost och ost från Schweiz, men den inhemska osten av spansk tillverkning lyser fullständigt med sin frånvaro. Landets sedlar äro tryckta i England (Bradbury, Wilkinson & Comp. Grabadores, New Malden, Surrey, Inghaterra); och viktiga livsmedelsvaror importeras från utlandet. Ett lustigt hushållningssystem. Landets innevånare köper utländska förnödenheter med sedlar levererade från utländska tryckerier. Är det någon nationalekonom som kan förklara detta?

(Först lite europeisk näringsgeografi för den som vill vandra fram så billigt som möjligt:

Tyskland: bröd, korv och öl —

Frankrike: bröd, ost och vin —

Spanien: bröd, sardiner och cider —).

Det är absolut sant, denna proviantering är nog för en marsch över Pyrenéerna: vin, bröd och sardiner. Beräknar man tjugu marschdagar med en omkostnad av en och halv pesetas per dag, kommer hela promenaden att kosta femton kronor. Billigare kan man knappast ta sej fram. Och under sådana förhållanden finns det absolut ingenting som kan hindra en. Man tar avsked från den leende flickan i brödbutiken och vinkar farväl till stationssamhället där det ligger i solskenet, lat och lojt med en knippa lergrå

hus kring järnvägens svarta band. Landsbygden väntar, landsbygden med åsnor, höghjulade kärror och idoga skördemän.

Vad kan inte vi människor drömma om. Längre hade jag längtat ute på fjärran färdevägar efter denna promenad som skulle följa stigar som slingrade sej in mellan Pyrenéernas höga bergformationer. På vilket utomordentligt sätt upplever man icke människor och natur när man sakta vandrar fram steg för steg genom ett landskap. Detta gäller naturligtvis inte hela Spanien, då man går genom de öde och ödsliga trakter som närmast omger Escorial, skall man ha något av ökenmänniskans allvar och vana vid det döda, sterila, enformiga. Turisten av genomsnittskaliber kommer säkerligen att endast efter några dagar önska sej en tyst och snabbt gående Packard för att medelst denna så snart som möjligt förpassa sej in till Madrid och de nöjen och sevärigheter denna stad har att bjuda på. Även den som har en relativ vana vid ensamheten och de besvär som längre marscher medför, känner sej snart missnöjd och dödligt uttråkad på bygden som han genomvandrar. Landskapet har så ytterst litet att bjuda på; jorden som sträcker sej i dammgrå dyningar bort mot horisonten, en bondby kanske, en gammal borg, en fästning med skröpliga murar och kanske ett kloster vars smala fönsterspringor blickar dött och dystert ut över omgivningen. Och människorna som man träffar ute på åkrarna och i byarna där, visserligen är de kastilianare, eleganta och artiga, (med elegans menar jag här uteslutande ett mänskligt adelskap; de kastilianska jordproletärerna är helt hänvisade till något som kan betecknas som en arbetsuniform: de tunna tygskorna, de leriga jordgrå byxorna och den urblekta blå blusen; kläder som fattiga människor bära!) Vardagen

En historisk uppgift i denna natursyn: El Escorial gör sannerligen skäl för sitt namn: ordagrant översatt betyder det järnslagg. Järnslagget för sextioen miljoner realer, eller för mer än ett tusen miljoner kronor ligger strött över Sierra Guadamaras östra sluttning. Filip II av Spanien, en herre av blodbad, förtryck och despotism, deltog år 1557 personligen i ett slag mot fransmännen vid S:t Quentin. Såsom alla maktlystna människor, var han privatim fruktansvärt feg. När det värsta vapenbraket gick av stapeln, berättar lite maliciösa biografier om att han satt nerkrupen bakom ett stenblock, bidande tumultets utgång med ångest och bävan. I skydd av denna präktiga tillflyktsort, lovade han den heliga Gud, att om han kom helskinnad från denna fruktansvärda dag, så skulle han som tackoffer uppföra ett av de ståtligaste kloster som någonsin byggts. Och naturligtvis kunde han i skydd av menige mans kroppar komma helskinnad undan från blodbadet. Sex år senare lät han påbörja arbetet med att uppföra den byggnad, som innehåller den största massa sten som människohänder sammanfogat sedan den dag då Egyptens pyramider byggdes. Byggnadens mått är gigantiska, överväldigande; siffror kan nämnas som ger en föreställning därom: huvudbyggnaden innesluter 16 öppna gårdar, 12 skilda kloster, 14 förgårdar, 11

vattencisterner av vilka den minsta rymmer 20,000 liter. 87 fontäner, 120 bronsstatyer, 4,000 fönster, 12,670 dörrar och portar, 4,566 rum, 300 munkceller, 86 stora trappuppgångar, 6,704 mindre trappor. Bibliotek med pergamentmanuskript, arabiska handskrifter, uråldriga koraner, en Virgilius från 900-talet, en bibel vars guldbokstäver tillsammans väger åtta kilo, detta som småplock på hyllorna: i sin helhet rymmer biblioteket 34,000 volymer. Lite varstans annars i byggnaden finnes nio dyrbara orglar, 40 altaren, 13 föreläsningssalar, 16,000 oljefärgstavor, 540 brett anlagda frescomålningar. Samt dessutom andra konstskatter, hopade huller om buller som i ett gudsmagasin. Därbland återfinns 13—15,000 relikier, helgonföremål och sådana saker som för rättrogna katoliker ej kan uppskattas i reda pengar. Detta lilla järnslag som Filip II blygsamt nog döpte byggnaden till (på sina undersåtars bekostnad), är i genomsnitt fem våningar hög och omgives av nio väldiga torn. Själv kyrkan är 114 meter lång, 70 meter bred och har en höjd i dömen på 110 meter. Taket uppbäres av rättgrå pelare på tio meters diameter. För att med en turistyräs noggrannhet genomvandra allt detta måste man tillryggslägga en sträcka av sexton svenska mil. Museiskräck kan uppstå för mindre. Har man dessutom förut strövat genom det öde och ödsliga landskapet som omgiver byggnaden på alla håll, är man sannerligen ej hågad

har alltid en så tung möda i beredskap åt dem att de sällan har tid att befatta sej med en främling. Den som vandrar genom Kastilien känner sej mer eller mindre som en outsider. Människor, omgivning, de beklämande långa och låga landskapslinjerna, allt samverkar härtill!

En promenad över Pyrenéerna är däremot något helt annat. Gör detsamma egentligen hur länge man gått och längtat efter en sådan färd och utmålet dess ännu icke upplevda tjustning, när den en gång verkligen kommer till stånd, blir det man får se och erfara ingen besvikelse. Vilket ju alltid annars brukar vara fallet, då man annars får tillfälle att kollationera sina föreställningar och fantasier med verkligheten.

Vägen från spanska höglandet upp mot västliga Europas högsta bergskedja, går till en början över ett flackt och soltorrt slättland. Första huvudintrycket är medan man ännu befinner sej i nedre Aragonien, jorden väluppodlad och noga skött. Risiga mullbärsträd står överallt på vakt i svarta silhuetter. Folk och djur rör sej ute på åkrarna. Män och kvinnor går framåt i långa linjer och skördar tunga, ännu icke fullt mogna majskolvar och lastar dem buntvis i höga skrin-dor. Om man vill kan man få se en lustig lek vid vinpressarna: gamla gummor i långa kjolar och med utbrunna ögon, svartmuskiga män och unga flickor, stampar och hoppar med nakna fötter i vinkaren. Den svällande, aptitliga druvan krossas och dess saft rinner fram mellan tårna på de svettiga och ivrigt dansande skördearbetarna. Och under tiden vinpressningen pågår, skall det också sjungas, skrikas och hojtas. Den som vill kan genom det muntra skränet då vinterns livsglädje tillredes, höra en visa av Virgilius. När han skrev om vinstockens mångfal-

diga arter, kanske han också tänkte på druvans
högst skiftande öden:

Men på förändrade slag och de skilda namn som
de bära,

finnes ej tal; och vad båtår i tal att fatta dem
alla?

Den som begär dem att veta han räkne i Libyens
öknar

sandens yrande korn, som Zephyrus sprider i
rymden.

Men vägen går vidare, även förbi de byar där
vinpressarna håller på med sitt muntra hantverk.
Åsnor trippar försiktigt och förnämt i landsvägs-
dammet, boskapsherdar med ansikten som blivit
svartbitna i det stickande solskenet, skymtar små
och obetydliga bakom fårhjordarnas ulliga
mångfald; jorden: torr, dammande, törstig. Den
något ödsliga landskapsprofilen har en rent bi-
blisk karaktär. Byarna ligger tunga och döda
i solskenet, åkerbruksredskapen står halvutdrag-
na ur sina stenglider, några träplogar ligger djupt
nersjunkna i jorden, till hälften övervuxna av
torrt, strävt gräs. (Detta upprepar sej från by
till by, mil efter mil: två huvudintryck när man
strövar genom Aragonien: å ena sidan ordning,
reda och en mark som bär prägel av strävsamt
slit; samtidigt därmed en iakttagelse som förföl-
jer från dag till dag: slarv, lättja, likgiltighet.)
Mörkögda barn leker inne på smutsiga gårdar,
öppna ladugårdsdörrar gäspar stort med sina
svarta gap mitt i det smärtsamt vita solskenet.
Sorgmodiga mulor viftar bort flygande plågoan-
dar från sina såriga länder. En och annan lat
och skabbig hund gläfsar slött och likgiltigt efter
feta flugor som svärmar i svarta och regnbågs-
skimrande moln över deras lurviga huvun. Små
bilder som fångas under en promenad i Arago-
nien. Och varför får man en bild av Jordan i min-

att närmare formerna be-
kantskapen med denna ar-
kitektioniska skapelse. Mu-
rarnas massa skulle inge en
murarhantlangare väldiga
visioner om ackordsarbete,
dess grågula fasadputs
kunde komma en modern
färgarkitekt att gnugga i
händerna. Men för den
fattiga, vandrande outsi-
dern är det hela endast
monumentalt förkrossande
i sin storslagenhet. Le-
wenhaupt säger i en spet-
sig karakteristik av denna
byggnad: "En egendomlig
blandning av konungaborg,
kloster och kasern, som så
att säga i sej förenar aro-
merna av despot, munk, in-
kvision och trupp".

Filip II som var en här-
skare vilken skapade stora
siffror, borde förutom de
ovan nämnda måtten och
antalen, utanför sin nisch
i El Escoriales Pantheon,
ha följande gravskrift:
Under inkvitionen brände
han 4,000 kättare å bål
och 18,000 länkade han
samman vid galärernas
åror. Spanien och histo-
rien skall alltid minnas ho-
nom.

Vinskörden.

net, är det för de lerbruna åkerslätornas skull, för de sönderbrända växterna och dammiga och frätta träden. Eller är det barnen som inger en känsla av att detta landskap borde ligga långt sydligare: svartbrända, halvnakna barn som leker mellan stenarna på brunrå flodbottnar där den sista resten vatten från höglandet för länge sedan smultit ner som en fuktig fläck i den slamgrå sanden. Var återfinner man de forna morenas befruktande energi och framåtanda, deras tekniska finesser, deras bevattningssystem genom sinnrika kanalanläggningar, deras kreatursskötsel och långt drivna åkerbruk? Ingenstans. Visserligen lägger man manken till, arbetar och uppodlar, sliter och släpar; men målmedvetenhet, vilja, koncentration och kunskap om att rätt handha och förvalta sin egendom, saknas i allra högsta grad.

1734 års svenska lag om vägbygge dekreterar i kärva och knappa ordalag: "Väg skall läggas där den tarvas och där den jämnast och genast göras kan!"

Den regeln har även de ingenjörer fått följa vilka åtagit sej den nog ingalunda lätta uppgiften att bryta trafikleder genom det östra Spanien. Och ju längre dessa vägar dragits in bland alpmassiven, dess större slängar, krokor och kilometervida bukter har de måst företaga för att "jämnast och genast" leda färdleden fram och förbi djupa avgrunder, över rämnade raviner, längs strida bergsfloder och sankt ängsmarker. Mil efter mil borrar sej vägen in i Pyrenéerna, upp mot fristaten Andorra, vilken ligger likt en obetydlig och bräcklig sköld mellan tvenne mäktiga republiker. Ju längre vägbyggarna kommit in bland bergen, dess större hinder har det rests framför dem och så gott som omöjliggjort deras företag. Utdikningar, pålningar, genomsprängda ras och vägens djärva klättringar upp- och nerför branterna berättar här sitt tydliga språk om den saken. I huvudsak har gamla djur- och kreatursstigar följts där dessa tätt och nära slingrat sej runt kilometerhöga klippor. Naturvägar som bättrats på, byggts under och breddats ut. Men då och då har man tvingats, för att komma vidare, övergiva klippornas stabila grund och rädda sej fram över bräckliga broar till nya stenmassiv. Att gående ta sej fram över dessa förbindelseleder, kan vara ruskigt nog; broar som på ett synnerligen primitivt sätt byggts upp av skrovlig, otuktad natursten. Oftast är de svaga bågvalven mossöverlupna och ur varje springa och fog växer gröna slingerväxter fram, broar med delvis fullständigt nerruttnade träräcken och sönderkörda landfästen, de hänger där som på madonnans försyn, ledande över svindlande avgrunder. Ställer man sej på mitten av en sådan bro, kan man långt i djupet nedanför se en bergfors springa fram, sprutande vit över stenarna. Under intryck av det sjudande livet och avståndet ner till vattenytan, får man en känsla av att även bron under ens fötter börjar svikta i högst betänklig grad. Den som varit med och på närmare håll sett med vilka stabila järn- och betongvalv den minsta lilla järnvägsbro utrustas på andra håll, för att den skall få bärkapacitet för ett visst tonnage, torde storligen förvåna sej över hur brobyggena här uppe kunna tjänstgöra för tyngre godstrafik. Det är ett av de under man ej riktigt kan göra klart för sej, det är samma förhållande med de pyreneiska broar som det är med gamla parisiska träkåkar: dessa kunna aldrig fatta eld och brinna ner, hur man än vårdslösas med öppen eld och lättsin-

nigt springer omkring med oskyddade, fladdrande ljus i knarrande trätrappor.

Hur man än tar sej upp i Pyrenéerna, om det sker till fots, på åsneryggen eller i ett bilsätets trygga famn, färden är likväl bräddad med överraskningar för den som har ögonen öppna. Det kusligaste och mest nervkittlande färd sättet är väl att stiga ombord på en av de tunga autobussarna som trafikerar vägarna mellan de viktigaste och högst upp belägna städerna. ”*No distraer al conductor*”, står det med stora bokstäver över förarens huvud. Det hindrar inte att chauffören, likgiltig för vägens faror, vänder sej om i förarsätet och som artig spanjor och uppmärksam värd, konverserar med de närmast sittande passagerarna. Den halvrukta cigaretten hoppar upp och ner i ena mungipan; lätt och nonchalant vilar han ett par fingrar mot ratten under tiden bergstup och bråddjup rusar tätt förbi under de tjocka hjulen. Endast efter lång vana och med yttersta likgiltighet inför döden, kan man vänja sej vid ett sådant färd sätt.

Förr i tiden uppehölls post- och passagerarförbindelserna av diligenser där de lättfotade mulorna utgjorde den levande motorkraften. Numera har detta färd sätt genomgående slopats. Vill man följa stigarna med åsna, finnes ingenting annat att göra än köpa en sådan i någon av byarna. Detta om man ej har utrustats med ett särskilt sinne för ekonomi, då hoppar man helst upp på flaket till en höghjulad majskärra och skumpar med denna fram några mil längs knaggliga vägar. Detta är visserligen i sak lätt utförbart, men färd sättet rekommenderas ej för personer med svaga nerver. En smutsig tältduk skymmer skjutsbonden och man kan ej se vad denne tar sej för. I nio fall av tio är saken den att han förfriskar sej med några klunkar ljummet vin ur gethudslägel. Därpå sträcker han ut sej på kuskbocken och faller i en lugn och sund sömn, överlämnande åt mulorna att sköta sej själva. Av detta ser fripassageraren intet! Han sitter på baksätet och slukar en underbar utsikt med ögonen. Endels går färden genom skuldersmala pass där bergmassiven tränger sej hotande samman, än sniglar vägen fram längs kilometerdjupa avgrunder och än öppnar sej perspektivet till en mäktig överblick: bergspets marscherar upp vid sidan av bergspets och bildar tillsammans en sluten kolonn som överlägset ser ner på de arma inkräktarna som krålar vid deras fötter. Och så händer det att man i förskräckelsen

vaknar upp ur sina naturdrömmar. Åsnornas långa rad har tröttat på att sträva och gå längs den hårda vägen. Längtan efter dikesrenens breda strimma gräs har blivit dem för frestande! Och plötsligt, utan föregående varning, har hela ekipaget kört snett. Den stora, tunga vagnen står och balanserar på tvenne hjul, färdig att när som helst rasa ner för branten. Den som då är kvicktänkt, måste helt hastigt från fripassagerare förvandla sej till en fredlig vandrare som av en händelse kommer gående på vägen. Man ser bekymrad ut på den yrvakna och svärjande forbondens vägnar: — Vad är det som har hänt, min herre? — Jo, de förbannade kreaturen! — Och därmed låter han i fradgande ilska, pikhuggen regna ner över de grå ryggarna. Under alla förhållanden är det olidligt att se en människa brutalt och besinningslöst slå djur, och när detta till på köpet sker i en livsfarlig situation där djurens minsta rörelse åt fel håll, betyder att alltsammans skall rulla ner för den steniga branten och krossas, kan man ej låta bli att ingripa. Det är ju ändock så lätt avhjälpt. Ett par skuldertag under vagnen och den står åter stadigt på alla sina fyra hjul. Ingenting att bråka om min herre, ingenting alls! Fem minuters arbete och man har förvärvat sej en vän för livet. Kvälens lägerplats behöver man inte tänka på ens en gång. Det vore en blodig förolämpning att ej låta denna lilla skäggiga forbonde få en chans att återgälda sin tacksamhet. Stolthet har då detta folk av fattiga bergsbor. Aldrig kunde det komma på fråga att de vill stå i tacksamhetsskuld till en främling. Därtill är sederna för fria och ridderliga.

På väg in till staden.

Oxspann.

Vägen över Pyrenéerna — — —

Mångskiftande och underlig är den. Vad döljer sej inne i de djupa ravinerna, vad döljer sej inne i de mörka alpskogarna som prasslar av hemlighetsfullt liv. Enstaka och grå ligger gårdarna utmed bergstupen och man måste söka sej in på smala bivägar (stigar vilka under årens lopp upptrampats av klövjeåsornas lätta, docklika hovar) — stigar som föra runt de branta bergen och slutligen leder fram till små avlägsna samhällen; grå, sönderfräta och oansenliga byar vilka ligger där bortglömda av världen. Och där lever en handfull människor, ett dussin eller två. De livnar sej på jakt, fiske och det växtvärldens minimum som den steniga, flint hårda jorden förmås lämna ifrån sej. Vill man gå ut för att beundra människoviljans seghet, bör man först som sist slå in på en av dessa gamla åsnestigar och vallfärda till någon av de avsides belägna byarna på Pyrenéernas sluttningar. Hur dessa människor decennier igenom måst arbeta, slita och sträva för att från en karg natur tillskansa sej små jordiska segrar, står snart nog klart för en aldrig så flyktig betraktare. Byhusen ligger som en klunga back-svalors bon, fastsmetade vid bergen. Ovanför och nedanför gårdarna sträcker en mängd murar och stenhyllor sina armar utefter berget; terrasser som kliver trappstegsvis uppåt och där varje avsats är överströdd med en tunn skorpa av matjord, där de för

hushållet viktigaste växterna odlas. Dessa människor skall man se i sitt arbete i sina byar, men de är även värda att lägga märke till då de kommer in till närmaste stad för att avyttra sina varor och tillhandla sej nödvändiga produkter. Utan undantag lunkar de då fram i en lång rad efter de klövjade åsnorna. Är de två eller tre i sällskap, gör detsamma, de kunna ändock aldrig lära sej att gå i *bredd* på gatan. Därtill är de alltför vana vid de slingrande skogs- och bergsstigarnas knappt tilltagna utrymme!

Inne i de små sömniga höglandsstäderna.

Dessa skogsborns bruna ansikten, hur avspeglar de inte försiktighet och vaksamhet. Långt ute på trottoarerna, i skuggan av de låga husen, har hantverkarna dragit ut sina verkstäder. Där klappar skomakaren och där dunkar tunnbindaren och där smäller smeden släggan oupphörligen mot det platta stålståndet. Gnistorna susar i rökfånget, elden i ässjan blossar upp och kastar knippen av rött ljus ut i vägens vita solsken. Djupt inne i mörkret skymtar hantlangarens bleka, magra ansikte. Han rör om i härden med en långskaftad tång vars sönderbrända käftar biter hårt om vitglödgade järnstycken. Han rycker dem hastigt ur elden och skyndar ut till mästern på trottoaren.

Smedens slägga klingar och tunnbindarens klubba dunkar. Ljuden bollas fram och tillbaka mellan gatans husfasader. De blandas ihop med skrik och rop och gälla arbetssånger.

Men främlingarna från byarna vandrar fram med allvarliga, brunbrända ansikten bakom laståsnornas ryggar. Alltid när landsbon uppenbarar sej på stadsgator, blir det torgdag och festdag. För de fattiga bergsbornas skull, lever landsortsstaden upp några

Kommers i småstaden.

Hantverkarnas gata.

timmar ur sin slöa solskensmeditation. Den får liv och anda. Ur mörka prång och hörn myllrar mängder av människor fram: här skall det handlas, köpas och säljas. Hej, ni fattiga bergsbor, glöm de grå dagarna därhemma, slå pungen i näven och smäll mynten i disken, visa att du för äkta varor med dej!

Men annars är det ett underligt folk med underligt ordnings-
sinne som bor här. De synes helt ha försjunkit i minnet av det som
är förgånget, traditionellt och bra. Vandrigen genom städerna
gör en ytterligt beklämd. Allt är slarvigt, hafsigt och illa under-
hållet. Samhällen som Pon — Castell Nou — Basella — Oliana
— Organa — Hostalets — Adrall — Arfa — Seo de Urgel, och
vad de nu heta alla städerna på väg upp mot Andorra, utan undan-
tag är de trista och sorgset lika: ett huvudströk, några backiga bi-
gator omkring vilka fula och illa underhållna hus har grupperat
sej. Det första man gör när man kommer in i en sådan stad,
är att så fort som möjligt lägga dess tull bakom sina hälar. Vad

som ger det viktigaste i nöje och behållning i en promenad över Pyrenéerna, är i alla fall landsbygden med dess vresiga behag. Om dagarna bränner man sej brun av en slösigt givmild sol, om nätterna ligger man tillsammans med någon smutsig herde vid hans lägereld, en av dessa underliga, ensamma filosofer som så länge levat nära naturen och evigheten att de har något av dessa sakers visdom att förkunna. Visst imponerar elektrifierade kvarnar och ståtliga kraftanläggningar, som suger sin energi ur de strida bergsfloderna och distribuerar den vidare ut över hela Spanien. Men vad som mer än dessa rent yttre saker representerar landets själ, det som är en ton från det som snart är förgånget, är ändå bergsslutningarnas ensamma kreatursvaktare. De har levat ute i regn och snö, i bitande storm och flödande solsken; i veckor och månader vandrar de fram genom oländiga trakter med sina hjordar innan de söker sej ner till människor. Och i årtal har de bott ensamma i sina hyddor, under den tiden har de hunnit tänka många egna tankar och samla en egen underlig visdom. På ett märkligt sätt känner man sej nära en människa när man samtalar med dem. Man lär sej snart se och lyssna till något som ligger bortom det närmaste. En natt vid lägerelden ute i öppen mark vid sidan av en i dubbelt måtto främmande människa, är en upplevelse som man inte glömmer så snart. Då man bryter upp och vandrar vidare i gryningen, är man medveten om att man har lärt sej något och man ser världen med litet annorlunda blickar. Man lämnar bakom sej en upplevelse och går vidare mot nya. Under tiden spelar morgonvinden upp i vägkantens sträva gräs. Det är som ett sakta sus i orgelpipor.

Den pyreneiska småstaden av i dag.

Tillsammans med tiggare.

Utom för tjurfäktningsdramerna är Spanien känt som tiggarnas förlovade land. Trots att republikanerna kommit till makten för att ställa vissa förvaltningsaffärer tillrätta; trots den gamla och nya förordningens oöverskådliga tross av polis och militär, finns det ingenting som förhindrar tiggerit som rättmätig försörjningsform. Som en hord egyptiska gräshoppor översvämmas landet av tiggare. Överallt, i varje avkrok finner man dem, alltifrån Medelhavet till Biscaya. Städerna är naturligtvis samlingsplatserna och koncentrationspunkterna. Ty hur barockt det än låter, är tiden pengar även för en tiggare i Spanien. Som sluga euklideslärjungar och med modern statistikräkning på sina fem

fingrar, har de i trasor höljda, lama och lytta människorna företrädesvis valt järnvägsstationerna, allmänna torg och kyrkornas portaler till sina operationsplatser. Där strömmar det alltid förbi massor av människor, och där beaktas deras framsträckta hand och mumlande bön om hjälp av fler personer i minuten än på något annat ställe. Den fattiga och glest befolkade landsbygden blir här liksom lite varstans annars, när det gäller detta slags primitiva näringsfång, sällan eller aldrig genomkorsad. Och då detta sker, är det med all säkerhet på grund av en viss nöd och tvungenhet. Den spanska tiggaren är en så god lokalpatriot som någon annan bofast medborgare i samhället. En dyrkare av alla gamla invanda levnadsformer och öppen föraktare av det nya, det osäkra och ännu icke beprövade. Varje tiggare har sin bestämda järnvägsstation, sitt torg och sin kyrkoportal; förstahandsrättigheter gent emot alla främlingar och påtränglingar, som går i arv från far till dotter, från mor till son. Den spanska tiggaren har inget mänskligt försonande drag över sej, trots att han uppbär sina lumpor med en grandezza som oftast kan få prägeln av den verklige adelsmannens och hidalgons feminina behagsjuka. Hur plump och bondsk och rallargrov kan inte vid första ögonblicket en svensk luffare verka vid sidan av sin sydländska kollega. Men studerar en blid poet de båda karaktärstyperna närmare, skall han snart finna att den nordiska vagabonden är den avgjort mest sympatiska. Hos denne finnes det ännu kvar en glimt av gammal vandrarrömmantik och filosofisk förståelse för någonting annat än vad som gäller magens primära krav. Den spanska brodern däremot, all kyrklig uppfostran till trots, är en karg och krass materialist som har en svart förbannelse till reds på sina läppar, när någon går hans stol förbi och ej hörsammar hans krav om hjälp för Jesu lidandes skull.

Scenen är tröstlös lika och återupprepar sej alltid:

En smutsig hand som sträcker fram med utspärrade fem krokiga fingrar; eller en blottad armstump med därpå fastsnörd tennbricka vilken stickes under ögonen på den förbigående, medan de torra läpparna framställer sin begäran i broderligt fördragsam ton: — Una pera chica! — en liten hund! — Slanguttrycket för ett kopparmynt, fem eller tio céntimos.

Och den som vandrar förbi och ej vill hjälpa, får som god och

Tiggarna är skickliga yrkesmän . . .

förstående katolik försvara sej med en allmänt vedertagen sats, vilken ständigt återkommer som extrarefrängerna i radbandets böner: — Förlåt broder, Gud kommer att hjälpa dej!

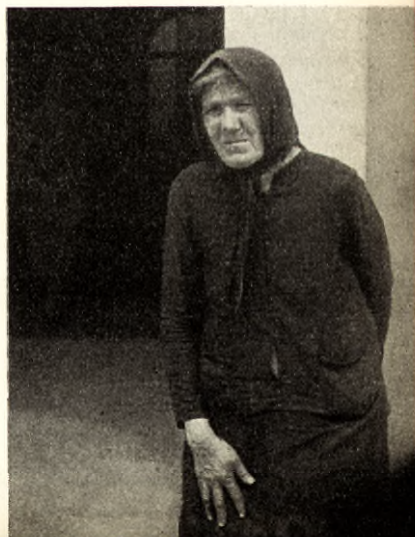
Detta är äkta spanskt! Att hänföra och avlasta alla bekymmer på ett högre väsen. Dagens reella fakta vill man i största möjliga utsträckning icke alls veta någonting om! Ty naturligtvis, allt tiggeri är ej lättja, utan direkt orsak och påtagbar följd av den fruktansvärda nöd och svåra industriella kris som landet befinner sej i. Lantbefolkningen, den del som ännu med envis energi biter sej kvar vid de från storgodsens arrenderade jordlapparna och därav utvinnet ett knappt tilltaget och väl genomsvettat bröd, bevisar att den spanska proletären icke i grund och botten är någon lättjefull odugling. Omständigheter, som socialistledare och universitetsprofessorer i dag diskutera, har drivit den enskilda individen ut att förvärva ett svårsväljt bröd.

Far du genom ett land, vandrar utefter vägarna, ligger i billiga logihus och ständigt vistas bland fattiga människor, så skall du icke ta illa upp om du med korta mellanrum blir besvärad av tiggare, och ej heller förbanna de fingrar som i ett obehagligt ögonblick passat på och snappat åt sej din plånbok. Om du lugnar dej och tänker efter, skall du förstå att tjuven ej var den smutsiga och flottiga figur som helt nyss strök upp vid din sida. Visserligen är det med all säkerhet han som just nu på ett annat ställe sitter och kalasar sej för dina pengar, men den egentliga tjuven har du i

alla fall att söka på ett annat håll. Den återfinns i statsförvaltningen, hos allmänna ordningens upprätthållare, i ministrarnas ämbetsrum, i de klerikalas högsäte; ja, hos alla som har makt och myndighet och i vilkas förmåga det skulle stå att kunna avhjälpa eller åtminstone lindra den värsta nöden. Det är icke endast den antastade flanören på gatan som hänvisar sin tiggande broder till högre makter. Även kyrkans egna tjänare sjunker hellre ner på knä framför altaret och ber en bön tillsammans med den nödlidande trashanken, än han delar med sej av kollektskålens innehåll. Pengarna där är kyrkans och de skall endast och allenast användas till kyrkans förhärlikande.

Nu under den pågående gerillarevolutionen, kan man ibland ute i byarna få se arbetslösa jordproletärer, höljda i trasor, smutsiga, såriga; ordna sina led till en protest- och hungerdemonstration som följer den steniga vägen utefter in till närmaste stad. Ibland kan hungerhären skingras av vapenmakt — just nu är man rädd för folksamlingar av mera utmanande slag — ibland följes en klokare politik och deputationen tages emot av alkalden i stadens rådhus. De får framföra sina önskningar till honom. Protestskrivelsen uppsättes, telegram författas och avsändes till regeringen i Madrid. Förbättringar utlovas. De demonstrerande bjudas på mat och billigt vin — så mycket kan staden i alla fall kosta på — därefter tager ett par präster hand om de nu mätta och något rusiga männen och hela skaran tågar in i närmaste kyrka och hänger sej i bön för ett lyckosamt resultat. Därefter skiljs man åt i frid och endräkt. Hela det positiva resultatet stannar för de demonstrerandes del vid några tallrikar soppa och ett par vitlökskorvar. Ty i Madrid läggs naturligtvis det inkommande telegrammet till hand-

och de har sina bestämda platser.

''4. 4. 31. Konung Alfonso av Spanien och drottning Elisabet har firat påsk på sitt eget sätt. Konungen av Spanien gömde skärtorsdagskvällen sin uniformsprakt under ett enkelt grått förkläde. Också drottningen satte på sej ett förkläde med långa ärmar. Under denna anspråkslösa förklädnad bar konungen amiralsuniform och drottningen en klänning av guld-lamé med släp av sammet, invävd med smaragder. I det kungliga slottet lät Spaniens suverän och hans gemål 24 trasiga tiggare föras fram, 12 män och 12 kvinnor. Alla ministrarna, hela hovet och diplomatiska kåren var närvarande, iförda uniformer. De blevsittande, då konungen och drottningen infann sej. En enda dag på året sitter man ned, när Spaniens kungapar inträder, nämligen skärtorsdagskvällen, då de bära förkläden. I salen hade uppförts ett altare framför en tapetmålning av 'Den sista nattvarden'. Här satte kungaparet sej och tiggarna fördes fram till dem, sedan hovbetjäningen på var och en av tiggarna blotat det högra benet. Silverkar med vatten bars fram och konungen och drottningen böjde sej ned och tvättade med spansk grandezza men inte med särdeles stor omsorg de tjugofyra smutsiga fötterna och benen, medan de tjugofyra vänstra benen förblevo otvättade. Därefter serverades en måltid för tiggarna, varvid kungen passade upp. Kött förekom inte, men åtta olika slags fisk. Sammanlagt 25 rätter stod på bordet. Måhända tyckte tiggarna om det. I varje fall roade detta religiösa skådespel konungen, om man får tro en av de förnäma spanska gäster, som var närvarande.''

lingarna. Ingen skall nämligen tro att det från spanska statsförvaltningens sida göres några allvarliga försök att dränera upp eländet, bringa nöden ur landet och därmed även operera bort den kräftskada som tiggerit utgör i ett välordnat samhällsliv. Tvärtom kan man påstå att det uppammas från allra högsta ort. En av den spanska monarkens sista regeringshandlingar var en medeltidsceremoni i sin prydno.

För människor vilka med alla till buds stående medel förhindras att se till botten av vad som händer och sker, skall naturligtvis denna tvagningsceremoni framstå i den Jesu ödmjukhet som Johannes evangelium talar om. För de tjugofyra fattiga människor som utvalts till dignitärernas gyckel, blir det säkerligen ett minne för livet, och dessa tjugofyras miljoner kolleger runt om i hela spanska riket, känner som naturligt är, sin personliga värdekänsla växa. Samtliga är de bröder och ättlingar till de fromma lärjungar, som låg till bords tillsammans med Mästaren. Och därmed lever de förnöjt vidare och glömmer bort att samma hand som tvätt deras fötter även lyfter polismännens kabiner och revolverar, när de nästa gång återigen ordnar sina trasiga led till hungerdemonstration genom Madrids gator.

Men det faktum till trots att de större städerna utgöra koncentrationspunkterna för de tiggande klasserna i samhället, kan man även här och var ute på landsbygden träffa på en vandrande gentleman och riddare av den framsträckta handen. Det behöver då ej alls, som företrädesvis i de södra delarna av Spanien, vara någon korpsvart zigenare som kommer dragandes med mulor, tältvagnar, barn och blomma; sökande sin poesi och

lycka. Även en enkel tvättäktad spansk vagabond kan komma på det egna tilltaget att söka sin inkomst ute på den glest befolkade landsbygden. Den som således vilar ut vid dikesrenar och använder åkrarnas kvarliggande majshalm till lägerplatser, kan hitta på att få originella färdkamrater. Och den originellaste av dem alla träffade jag långt uppe i östra Pyrenéerna. Originell så till vida att han fann behag i att vandra på vägstumpar som låg så långt borta från all ära, redlighet och människorika bygder. Men detta faktum tyngde minst av allt på hans hjärta, och just då sammanträffadets ägde rum, var han nöjd och glad och skrattade gott och hjärtligt med hela sitt väderbrynta ansikte. Ty nyss hade alla tiggares beskyddande gud sänt honom en fet och präktig höna. Han var naturligtvis inte den som försmådde att taga emot en sådan gåva, och nu hade han den hängande med bruten nacke på ryggen vid sidan av sin smutsiga vinlägel. Förnöjt kunde han se ett par timmar framåt i tiden. Nästa måltid var redan bärgad.

I övrigt var han en i anda och sanning lustig uppenbarelse, som jag på den korta tid våra vägar var gemensamma, hade all nytta och nöje av. Den promenaden varade för övrigt i två hela dagar och gick fram över slingrande vägar som åt sej allt längre in bland Pyrenéernas grönskande kullar.

Allt vad den lille mannen hade på sej och förde med sej var det synliga resultatet av hans skickliga framställningskonst: troféer, utvisande människors godhet: de trasiga skorna, den sönderrivna rocken, byxorna och hans spräckta hatt; allt kunde han peka på med ett av sina smutsiga fingrar och säga:

— Det har jag tigt och det har jag även fått —!

Det var en syn för gudar att se hans krumma kropp rulla fram utefter vägen. De breda fötterna sparkade upp ett moln av silkesmjukt, solgult damm, huvudet bar han långt nersänkt mellan de uppskjutna axlarna, precis som om han haft en tung börda kastad över skuldrorna. Hela hans kropp rörde sej jämnt och rytmiskt framåt i takt till hans gång och trasornas fladder. Då vi först träffades var det ännu tidig och skön morgon, solen hade ej hunnit med att slunga ner sin smältungshetta från den klarblå himlen. På långt håll när han kom larvande i buskarnas svala skugga, syntes det att han senast haft nattlogi på

något kroggolv. Hans sammantovade och genomsmutsiga skägg och det långa, svarta håret som kröp fram under hattbrättet och föll i tjocka stripor ner över de kullriga axlarna, var överpudrat med våt, klibbig sågspån. Då min egen habit kanske verkade för-
troendeväckande och det här i landet är långt ifrån vedertagen sed att låta rastande främlingar vara i fred, kastade han sin krokiga krycka i det sträva gräset bredvid mej, rullade hastigt samman en cigarrett av kornig tobak, bjöd på den och fabricerade en åt sej själv, varpå han slog sej ned på dikeskanten, lät röken sila ut genom det svarta skägget allt under det han pratade, lugnt och likgiltigt om dagens små fakta. Här, och i alla länder inleder ej vägens män ett samtal, man känner varandra sedan hundra möten tillbaka och börjar kallpratet direkt som vore det den naturligaste sak i världen. Brodern vid min sida kunde ej se skillnad på mej och en av sina riktiga kolleger. Visserligen var jag främling och hackade mej fram på ett obegripligt språk, men jag gick ju på mina fötter vägen fram. Ingen mula red jag på och ingen hade jag som packdjur. Nå, då var ju saken klar, vi var kolleger och ingenting vidare. Ty här utgör ett djur, hur smutsigt, piskat och illa underhållet det än är, ett bevis på besuttenhet och fast förbindelse med jorden, och den aktar sej den borne luffaren visligen att ha någon intimare kontakt med. Trots allt kan ett gendarmmöte medföra vissa obehag!

Dagen gled bort under filosofiskt samtal. Ack, små ting och smärre händelser intresserar alltid den oförutsedda dagens män. Under tiden vi låg på rygg i det förbrända gräset, klättrade solen högt upp och tittade nyfiket ner på oss med sina smältande blickar. Sakta, helt sakta började hon sedan helt makligt promenaden ner utefter västra himlavalvet.

Otåligt yrkade jag på uppbrott och fortsatt promenad. Hur det än är, kan jag aldrig få den rätta, lugna luffartakten i blodet, jag vill endast i väg och uppnå ett mål så fort som möjligt. Dessutom var jag ordentligt nyfiken på att se hur tiggaren trollade åt sej föda från de fattiga jordarbetarna. Men som gammal och van landsvägsman, hade denne minst av allt någon åstundan att i brådrasket ge sej i väg ut och nöta på skosulorna. Här i tistlarnas och törnbuskarnas skugga var det bra som det var.

— Jag har gjort mitt för i dag, sa han, jag vilar allt ut här en stund!

Jag tänkte närmast på mina icke ännu marscherade mil, när jag svarade:

— Men det är långt till i kväll och här kan vi inte ligga till dess!

— Varför?

— Middagsmaten!

— Herregud, bara det! Du hade ju bröd och vin som du stoppade i påsen när jag kom!

Han skrattade gott med sitt väderbrynta ansikte som han överlistat en slavpådrivare. Ögonen kisade listigt i solen.

— Bröd och vin visserligen, men man lever inte på bara den kosten. Magen blir som cement. Du skall tro, jag har erfarenhet!

Nu kunde han komma med sin stora triumf, ack att jag skänkte honom den i alla fall:

— Bröd och vin! det blir alldeles utmärkt. Och så har jag den här historien. Mer behövs det då sannerligen inte i kväll!

Därvid plockade han upp sin smutsiga höna som han slängt tillsammans med vinlägeln på marken bredvid sej då han slog sej ner. Den låg och vägde i hans hand, ett ömkligt, magerbent djur med tunna, blodiga fjädrar och bruten nacke. Det skulle ha varit roligt att veta hur han kommit i besittning av den. I varje fall hade nog ingen bonde lämnat djuret frivilligt ifrån sej. Han vägde hönan värderande i handen medan han tittade på mej med sina svarta ögon bakom de buskiga ögonbrynen:

— Räcker gott och väl åt oss båda två, skulle jag tro!

Därmed var även saken avgjord, ty att ge sej upp och gå när man redan hade dagens matfråga ordnad, det skulle för honom vara det säkraste tecknet på vansinne. När man satt emot honom och talade, kände man att han hade en viss vana att föra samtalet dit han själv ville, en graciös ring av ord som mjukt slöt sej om motpartens tankar. Hur kunde detta huvud, som endast syntes bestå av hår och skägg, äga ett så livligt intellekt. Jag satt i gräset och kände mej på ett visst sätt generad för honom. Det var som om han redan hade vägt mej i sin hand, liksom nyss den blodfläckade hönan och funnit mej medelgod; en karl som man kunde se igenom och i värsta fall umgås med.

Utom att prata kunde han även på ett läckert sätt laga till en förvärvad stek. Vi förflyttade oss till en liten slemmig vatten-

samling bakom ett par av kullarna. Vagabonden hade redan på ett säkert och självskrivet sätt tagit ledningen:

— Bygg upp ett vindskydd, du, av stenarna här, och gör upp eld, så skall jag snart ordna till den här saken!

Gölen var övervuxen av smutsiga, gröna vattenväxter. Av dessa samlade han ihop några stora, tjocka blad och tvättade fågeln med, efter det han styckat upp den och tagit ut inälvorna. Utan att plocka av fjädern, bakade han sedan in kroppen i ett hölje av mjuk, fuktig lera som han grävde fram under grästuvorna vid strandkanten. Därefter täljde han till en smal, spetsig pinne av ek, körde denna in i näbbet och tvärs genom kroppen, varpå han ställde sej på huk och började med stor vana och fingerfärdighet vrida den oformliga lerklumpen över lågorna. När han var färdig därmed, spräckte han upp den sammantorkade lerkakan, fjäderskruden följde med på köpet och hönan låg framför oss på stenarna med det vita köttet väl genomkokt.

Jag tittade beundrande på luffaren, men han sa enkelt:

— Det gäller att kunna sina konster, så mår man alldeles förtäffligt!

Enkel filosofi vid en lägereld. Men: bröd och vin och fågelstek, vad kan man mera begära av livet. Kvällen lägrade sitt lätta dok runt omkring. I den förvillande skymningen promenerade Pyrenéerna bort i stolta, höga kolonner mot synranden. Vagabonden som jag beslutat att studera och göra till representant för ett helt lands luffarkår, hade redan krupit samman i famnen på sej själv och sov gott och lugnt som ett ostört barn. Från en avsides alpsida syntes ett par svaga ljuspunkter. Herdarnas natteldar. I skygga reflexer kastade vår egen lägereld ut sitt sken i den tomma natten. Ett litet flämtande rop från marken till sydhimlens höga stjärnehär.

Tidigt på morgonen, då dagen ännu låg framför oss med det okända doft, trampade vi ner bränderna mellan stenarna, axlade våra ränslor och påsar och gav oss ut på vägen. Även nu var vännen på ett sällsamt gott och lustigt humör. Utan att bekymra sej om den fastande magen, stämde han upp några meningslösa solskensvisor med hes och raspande röst. Trasorna fladdrade och slog för varje rörelse. Det var som om den torra bergsvinden,

som kom strykande från höjderna i norr, satt ett flaggpels alla vimplar och standerter i rörelse. What ship? signalerar Gibraltar fästning för varje fartyg som passerar sundet. I fråga om denna man behövde ej någon vara rådvill, han hade sina svarsflaggor hissade redan från början. Ingen jordägande bonde behövde sannerligen stå tvekande eller ta miste på denna uppenbarelse. Hans lurviga huvud, där stickor och strån nu hakade sej fast tillsammans med sågspånen, klädseln och det bruna skinnet som här och var lyste fram mellan trasorna, berättade mer om mannen än vad någon polisrapport någonsin kunnat göra.

Vem har inte träffat en kastilianare som ej kan driva en skenbar och gestrik artighet till det paradoxalas gräns. Det var denna vagabondes sirliga och konstfullt svarvade ordning som gjorde mej osäker redan under föregående kvälls betydelselösa samtal. Då lekte han ändock endast lite lätt och kastade med spefull min tusen eländiga gåvor framför mina fötter. Hans brokiga livbälte, den trasiga hatten, hans knotiga stav, den smutsiga vinlägeln och benklädernas sönderrivna elegans, allt var mitt om jag värdigas taga emot det, han skulle med nöje vandra naken vidare för min skull! Utan att blinka med sina smutsiga ögonlock, skänkte, ja trugade och besvor han mej att ta allt vad han ägde och hade; det var endast en eländig skam för honom att bruka föremålen då jag kanske hade behov av dem!

Ändock. Efter slutad aktion hade han varje dyrgrip i behåll. Skammen föll helt och hållet över mej som ej hade takt nog att ta emot — och skänka igen!

Se där det viktigaste: *att skänka igen!*

Med kännedom om denna grundprincip i sina landsmäns kynne, har dessa tiggare utbildat ett konstnärligt fulländat system för matbitens anskaffande. Och det är den rationella tillämpningen av denna metod som kommer våra egna, fantasifattiga luffare att verka som eländiga klåpare vid sidan av sina kolleger som arbetar på sydligare breddgrader.

När vi kom fram till en by och vännen steg in genom dörren till ett boningshus — utan att knacka eller på annat sätt giva sej till känna — så gjorde han det ej med hatten i hand och med en ödmjuk min som en allmosetiggande munk. Nej, han klev fryntligt på som om han varit hemma där i alla tider. Hälsade goddag

och gick tvärs över det kala stengolvet, axlade av sina knyten samt kastade dem på närmaste väggfasta bänk och ställde den knotiga kappen som stöd bredvid. Sedan gick en fulländad och nyansrik komedi av stapeln. Vagabonden började att tala om väder och vind och gröda och boskap och politik. Bonden, eller arrendatorn och hans hustru lämnade sina sysslor för att sätta sej ner vid bordet att lyssna, göra sina inpass och fråga om stora världen. Här uppåt bergknallarna är nämligen läskonsten en dyrbar gåva som sällan behärskas. En bok synes aldrig till (psalmboken hänger på en spik på väggen i helgdagsrummet; en ring av flitigt tummade kulor) och tidningar, när några sådana förekommer, användes blott och bart till omslagspapper. Mannen som kommer rullande landsvägen fram, stödd mot sin tiggarsstav, är en utmärkt informationsbyrå. Han vet allt, känner allt och har ett rörligt och väl utvecklade intellekt. Med hatten i nacken och det svarta, lurviga skägget klivet av ett tandvitt leende, kastar han i samtalets olika vändningar, icke endast sina privata ägodelar framför mannens och hustruns fötter, han bättrar på sina gåvor och slänger så småningom även dit Spanien och hela världen. Detta är bokstavligen sant. Han har nyheter att förtälja ute ifrån andra bygder. Han är förmedlare av något nytt och främmande till dessa människor. Han kommer utefter vägarna långt bort ifrån och för med sej en frisk pust av andra livsformer. Och han för även med sej ett myller av nya tankar. Kastar han icke sina eländiga trasor framför de hjälpgivandes fötter och låter han icke hela Spanien med dess gruvor, människor och maskiner falla ner på stengolvet inne i stugan, så ger han ändock något osynligt, något som är långt viktigare än alla materiella gåvor: han ger strävsamma arbetsmänniskor nya tankar, nya linjer, nya drömmar. De får veta att botten av den lilla dalsänka som de lever på, ej är hela världen; något som dessa isolerade människor kanske har behov att påminnas om: vägen som ringlar förbi utanför stugknuten binder dem med andra, närbelägna och fjärran trakter, med Spanien, med världen!

Luffaren ute på spanska landsbygden har på grund av landets efterblivenhet och trots att han själv är en produkt av detta förhållande, en mission att fylla som någon slags kulturbärare. Under vår dagslånga jakt efter barmhärtighet, utvecklade kamraten en glänsande retorik. Utan denna hade vi med all säkerhet fått

stå tämligen tomhänta utanför de fattiga böndernas gårdar. Och till slut lyckades vi också tillförsäkra oss ett av de skönaste natthärbärgen som jag *avgiftsfritt* bevisat: det var utanför ett ensligt hus som brukades till limpbageri. Från väggen där den stora bakugnen var inmurad, utströmmade hela natten en skön och jämn värme som vi inte var sena att tillvarata. Men vagabonden var inte riktigt nöjd ändå. Han hade kommit in i en underligt dyster sinnesstämning och låg en lång stund och filosoferade innan han kunde somna:

— Magen kan ha sina ögonblick av tomhet för sådana som oss. Och det finns år då man ej vet var ens hus är beläget, och när man finner det, är där kallt och dött och ödsligt. Och skulle det finnas människor som bor där, nekas man till på köpet att stiga på och förpläga sej vid det framdukade bordet!

Och efter en lång stund, då jag redan trodde att han hade somnat, kom det från djupet av hans mörka skägg en suck som vittnade om dyster kunskap:

— Ack, människorna är ändå bra onda!

Ändock hade vi haft en ur tiggarsynpunkt i allo lyckad dag — människorna är aldrig nöjda —

På morgonen efter det vi förlustat oss med den överblivna kvällsmaten, yrkade jag genast på uppbrott, men vännen tyckte att det var alldeles för tidigt. Som god spanjor följde han alla lata luffares lag och sträckte ut sej på rygg med den mätta magen mot himlen. Jag passade däremot på att axla ränseln och ströva vidare i väg över bergen i öster. Solen hade då redan stjälpit ut sin läckra guldfärg över landskapet.

Först efteråt fick jag klart för mej att han hade ägnat mej en tiggares hyllning; det blev tusen krypande klädlöss på den kuppen —

Siesta.

Reportage från en herdehydda.

Här uppe i bergen borde jag haft sällskap med en professionell poet. På en sådan kunde naturens dekorativa och patetiska effekter oupphörligen satt in regelrätta knockoutslag så att han då och då tvingats att gå ner för räkning — åtminstone fingerräkning över antalet versfötter i en jambisk strof. Ett arbete som helt kräver sin man: det är svårt att inom korta rader och med bräckliga ord, fånga den fräna essensen av en vild natur: de skarpt nerskurna dalarna, fjällens kilometerdjupa stup; fjällens djärva språng och de gnistrande snöhättornas prakt: regnet av flammande guld som sprutar likt kolsyreububblor upp i det dunstiga, konturlösa blå då solstrålarna lyckats leta sej fram genom ekskogarnas tunga pansar.

Här står vi hårt på jorden och känner likväl himlen nära. Vi är praktiska och arbetsamma människor och låter oss ändock toppridas av mäktiga skönhetssyner. En rusig och äventyrslysten Peer Gynt som längtande vänder sitt ansikte mot Jotunheimens sönderbrutna fjällkam:

Slot over slot sig bygger!
Hej, for en skinnende port!
Stå! Vil du stå! det rygger
længer og længere bort.
Det vimrer, som regnbustrimer,
det skær mig i sind og syn.
Vad er det som langveis kimer?
Hvad vægt på mit øjenbryn!
Der seiler to brune ørne.

Mod sør går de vilde gæs.
Og her skal jeg traske og tørne
i mudder og søl til knæs!
Jeg vil med! Jeg vil dukke mig ven i
det skinnende døbefad!
Jeg vil ud over sæterbøen,
jeg vil ride mig skær til sinds,
jeg fram over salte sjøen,
og højt over Englands prins . . .

Det är i sådana stunder man skall möta en filosof, en jordisk sund och säker människa som vet vad hon vill och som har sina få, fattiga och pinsamt lätt räknade ägodelar här nere på jorden. En sådan människa kan i en farlig stund, då man är nära att överromantisera världen för en vacker omgivnings skull, på ett sällsamt lätt och mekaniskt sätt återföra en till den primitiva, påtagliga verkligheten.

En herde, en herdehydda, nattens mörker, fjällets ensamhet; sju och sjutti slöjor av dimmig romantik är omlindade dessa begrepp. Ändock, när man kommer ämnet nära inpå livet: så tunna och skira slöjorna är, de rivs sönder till smutsiga trasor vid den minsta törn med den förfalskade verkligheten. Ingen balladsångare, ingen romanssjungare, inte en enda leverantör av vackra stämnings-

kåserier bör lätta ankar från sitt skrivbord och konfrontera sina versideal med verkligheten. Åtminstone: har ni skrivit om romantiska herdar någon gång, har ni gjort en fantasifull inventarieförteckning från en avlägset belägen herdehydda, har ni sjungit om hans vilande hjord i nattens mörker och ensamhet, har ni själv trotts på vad ni har skrivit, då ber jag er för er egen skull att även i fortsättningen låta bli att uppsöka verkligheten. Den kommer att bereda er en gruvlig misräkning. Ibsen kan bli högtravande när han låter Peer Gynt komma som värst i farten, men han är ändå alltid ärlig, det beror endast på ens egen recitationsförmåga hur långt man blir berusad då man ställes inför en Jotunheimnatur och låter versraderna bölja ut i all sin smukke rytm. Men får man strax därpå trycka en hård och brunbränd näve, glömmar man gässen och örnarna och blir på ett lätt och lustigt sätt återförd till den verklighet som man tyckt sej ha ett behov av att glömma.

Hans ansikte: svartbränt av sol och vindar. Ett grått, strävt skägg betäckte hakan och hans rynkiga kinder samt föll ner i ojämna, tovigade testar över halva bröstet. Håret kröp vitt och krulligt fram under den svarta, fläckade baskermössan. Ögonen, de goda, grå ögonen, lyste långt inne i pannbenets skugga. Den krumma och krokiga näsan försvann nästan i det böljande skägget. Ansiktshuden, brun och torr som björknäver. Godhet och en portion humor återspeglade sej i ögonsolarnas djupa strimmor. Huvudets kantiga tyngd sade: här ser du en man som tänkt lite själv och som förstår något av världen. Ett huvud och en blick med något av fjällets vidsyn över sej. Men i övrigt var han inte mycket att skryta med: liten, krokryggad och klädd i de eländigaste paltor: en skjorta som stack upp sin smutsiga linning innanför den grovvävda rocken, en rock som var lappad och sammantråcklad på alla kanter; byxornas vördnadsvärda ålder överträffades endast av de fantastiskt trasiga och söndergångna tygskorna. Allt som allt, från luggen till skosulorna: en herde av den vanliga typen och förmögenhetsklassen som återfinns lite varstans i avlägsna dalar av Pyrenéerna. Hjorden han hade att vakta bestod av ett par hundra bråkande får. Då vi träffades var han på hemväg. Det vill säga, han återvände för dagen med sina djur från några bördiga betesängar, hän till den hydda varifrån han varje morgon begav sej ut på sina vidsträckta raider.

Angelus.

Man har tömt ett krus vin tillsammans med mannen och anser sej därför ha rätt att göra en fråga. Den lilla gubben ler vänligt, blottande stora, tobaksgula tänder:

— Härifrån är så kort väg hem, till natten vill man ha en skiva stekt fläsk i sej, å de steks i alla fall bäst i panna som man inte kan föra med sej!

Nej, sannerligen att han det kan, utrustningen som han har hängande i remmar över axlarna är tillräckligt stor ändå: en bössa, en kniv, två väskor och en vinlägel, förutom den sedvanliga tjocka filten. Han tittar på detta och tänker efter ett ögonblick innan han svarar:

— Och man börjar ju bli gammal också, man tål inte nattkylan. Gikten känns i hela kroppen dan därpå! Ja, det är lättare att driva hem jorden än stanna kvar över natten. Dimman från floden har ett ord att säga till härvidlag!

Lättare att driva hem hjorden!

Dittills hade jag smått överlägset gått och sett ner på herdarnas verksamhet. (Under gamla skråordningstiden tillhörde ju förövrigt

boskapsvaktarna de 'ringa aktade yrkena', och även om deras söner kunde förete börsbrev att de 'i äkta säng var födda', nekades de ändock inträde till ett 'hederligt' hantverksskrå, enär fadern stått för lågt på den sociala rangskalan. Mindre uppmärksammade kastväsenstendenser i europeisk arbetarhistoria!) Och sanerligen hade icke även jag fått det intrycket att dessa människor var några av de lataste och lyckligaste arbetare som fanns på jorden: de fick lön från ett byalag för att ligga och klunka vin vid en solig gräsvall, medan en energisk hund kretsade i vida cirklar och höll samman boskapen. Det borde vara en lott, värd att avundas av fattiga filosofer. Nu fick jag helt plötsligt ett annat besked. Gubben lockade samman fårfloeken med några mjuka strupljud, hunden rullade samman svansen i pryddligt krum, hela processionen satte sej i rörelse tvärs över stora huvudvägen och ner genom en dal.

Tillsammans marscherade vi fem kilometer. Låt mej säga: det var fem kilometer av änglalikt tålmod. Oupphörligt spridde de bråkande djuren ut sej i en vid solfjädersform, glömde sej kvar vid läckra betesställen, försvunno bort mellan dalbottnarna, fastnade i törnsnår och ogenomträngliga buskar. Under vandringen fick jag mej till livs ett par timmars fårpsykologi: där fanns desperata baggar, härsklystna och envetna; revolutionära tackor; fromsinta får som helt plötsligt avslöjade sej som oppositionella bråkmakare; äventyrslysten ungdom samt gamla nervösa djur och djur som ej ville röra sej ur fläcken. Överallt fick den gamla herden vara på sin vakt. Med krokiga och krumma ben skumpade han som en stenget över bergknallarna, hojtade, visslade, skrek och gav förhållningsorder. Sträckan vi hade att färdas skulle fågelvägen vara fem kilometer lång, men med alla krokor, slängar och omkringlöpningar, tillryggalade den gamle gubben dessa kilometer tre gånger så visst som en.

Du gamle romantiske herde, du filosofiske enstöring, vart försvann i en hast ditt kontemplativa lugn?

Tillfällen att resoneras vid blev ej så många, det såg fårfloekens hundra medlemmar noggrant till. Men när han fört dem genom alla faror och utanför hyddans inhägnad med mjuka ord pratat dem till ro (så gjorde han verkligen, pratade intimt och lågt med dem som en moder berättar sagor för sina barn), då först fick vi tillfälle att i lugn och ro byta åsikter om världen och tingen.

Ett par ord om stugan som var hans. Med mycken omsorg uppmurad av tusentals platta stenskärvor — som här i stora ras helt betäcker somliga alpsidor — var inte hyddan hög nog för en fullvuxen man att stå rak i. Den låg grå och väl inkilad i en skreva som var den ett med själva klippan. Interiören vill jag knappast tala om. Något kallare och kusligare boningsrum har jag näppeligen varit inne i. Golvet var det berg vid vilket huset satt fastsmetad, och en av rummets kortväggar bestod av samma bastanta materia. De tre andra väggarna var helt utan rappning. Interiör och exteriör var här synonyma begrepp, enda skillnaden jag kunde märka bestod däri att det var mörkare inne i stugan samt kallare och fuktigare — ty utmed den fasta klippväggen rann och porlade fjällvattnet ner och sökte sej ut i små muntra rännilar mellan golvet's stenar. För att uppnå detta nattkvarter hade herden drivit sin fårflöck dryga fem kilometer. Kom aldrig mer och tala om herdelivets romantik!

I ena hörnet av huset hade han en eldstad uppmurad, en eldstad i avsaknad av ordentlig rökgång. Senare på kvällen blev den en källa till privat förbannelse för mej som ej har en norrlännings vana vid inomhusrök. Men gubben tycktes det då inte bekomma ett dugg. Han samlade djärvt ihop löv, mossa och torkad dynga och strödde ut över den dävna, halvkvävda elden, som därvid ytterligare kröp ihop och blev ännu mera pyrande och rökalstrande. En skiva stekt fläsk skulle smaka, det var med den motiveringen han hade begivit sej till stugan. Nu stekte han sitt fläsk, men plockade också fram en handfull stora, grönskimrande gräshoppor ur en av sina väskor. Dessa behandlade han på sitt speciella vis vid elden. Då de var färdiga, bjöd han mej att smaka på anrättningen. De små djuren stirrade stint och ihärdigt ut i luften med sina små döda, svarta knappålsögon. Det var som om de anklagade på något sätt, så jag tordes knappast röra vid dem. Och dessutom tillhörde de ju det slags rätter vilka ej står på bordet varje dag. Men när värden själv stoppade in ett par av djuren i skägget, som växte ner som en fäll av mossa för munnen, lät det så gott och aptitretande då de krossades mellan hans tänder, att jag följde exemplet. Först försiktigt, ty man är ju alltid rädd för det som man ännu inte har provat på här i livet. Men det var också endast till en början. De små djuren hade ett kött som helt enkelt smakade förträffligt. En härlig, frisk och god nöt-

smak. Gräshoppor kan rekommenderas på det livligaste. Men de skall vara halstrade. Halstrade på boskapsherdens speciella vis!

Och vi satt länge den kvällen och språkades vid i hans låga, kulna koja. Mörkret stod svart som en kolkällare runt omkring oss. Och jag kom att tänka på vad som mörkret brukar gömma inne i sin veckrika kappa: romantiska rövare! Det har ju funnits skildrare i alla tider som påstått att rövare fanns det lika gott om här i branterna och ravinerna som det fanns tiggare utanför en kyrkport. Och på något vis skulle väl alla de otaliga gendarmerna som troget postar två och två vid minsta bykrog, kunna få sin naturliga förklaring.

Gubbens röst knarrade som en gammal sängbotten djupt inne i mörkret:

— Rövare, bah . . . jag har inte sett en rövare fast jag är sjuttio år. Rövare. De ä sagor man skrämmer barn me. Här försörjer sej alla på hederligt sätt. Några rövar med lagens hjälp, men kommer nån me kniv, så knacker vi honom i skallen. Så ä de mä den saken, si!

Denna gamla spanska gubbe, visste han att vad han nu sa, i sak var detsamma som den franska proletären Proudhon påstod 1840 och som ärkeimperialisten Cecil Rhodes och den engelska kapitalisten John Ruskin på sitt sätt fullt instämde i: vad är egendom — stöld! Den som ej arbetar är en tjuv! Ord att minnas. Ord som uttalas till och med av en gammal fåraherde, de romantiska fåraherdarna som till helt nyligen stod utanför arbetarnas krets.

ANDORRA

ANDORRA

har ett yttnehill på 452 kvkm. med 5,231 invånare, 11 pr kvkm. Till folkmängden är Andorra den minsta av Europas stater. Huvudstaden Andorra la Vieja (gamla Andorra) har ettusen invånare. Andorranerna är närmast besläktade med katalanerna och tala en katalansk munart.

Endast i förbigående har franska och spanska historieskrivare sysselsatt sej med detta lilla land. Det fick omkring 775 sin självständighet erkänd av Karl den store till belöning för att dess invånare tjänade frankerna till vägvisare över Kataloniens berg under de moriska krigen. Andorra kom senare i beroende av konungarna av Navarra och står i nuvarande stund under Frank-

rikes och en spansk prelat, biskopens av Urgel, gemensamma överhöghet. Napoleon I respekterade också Andorras självständighet, emedan han, som han yttrade, ville bevara republiken som en politisk kuriositet.

Andorra har, som nyss nämndes, två skyddsherrar på en gång, och egenomligt nog är den ena av dem en enskild man, en annan makts undersåte. Det är en kvarleva från medeltiden, då det icke var ovanligt, att en kyrkofurste hade icke-suveräna stater under sej. Till Frankrike betalas årligen 960 francs i tribut och till biskopen av Urgel 460 francs.

Lagstiftande och beskattande makten utövas av generalrådet, som består av 24 ledamöter, 4 från var och en av landets 6 kommuner, valda för 4 år av huvudmännen för familjerna. Den verkställande makten utövas av *förste syndicus*, och denne har vid sin sida som rådgivare och ersättare en *andre syndicus*. Bägge väljas ur och av generalrådet, den förre för livstiden, den senare för 4 år.

I civilmål döma i första instans två domare, utnämnda av Frankrike och biskopen av Urgel. Kriminal saker avdömas av kriminalrätten i Andorra la Vieja, som har två domare, likaledes utnämnda av de båda skyddsherrarna. Andorras överdomstol är förlagd till Perpignan i Frankrike; likställd med denna är den biskopliga domstolen i Urgel. Frankrikes ständige delegat för Andorra är prefekten i Pyrenées Orientales, som residerar i Perpignan.

Andorra har ingen tryckt lag, utan det dömes efter gammal hävd. Undervisningsväsendet står på en låg ståndpunkt. Alla andorraner, som kunna bära vapen, är skyldiga att tjänstgöra under fanorna. Milisen består av omkring 600 man infanteri.

Landets huvudnäring är boskapsskötsel. Befolkningen står på herdellivets patriarkaliska ståndpunkt. Allt i Andorra är medeltidsaktigt, men andorranerna är stolta över sitt land, vars frihet stått orubbad under nära tolv sekl.

Getherdarnas republik.

Jag följer en brant skogsväg som sedan mil och dagar tillbaka krokas fram utefter Pyrenéernas otaliga kägelformationer. I djupet nedanför har jag hela tiden haft sällskap med en strid och mot havet strävande bergsfors. Kartan markerar med en ljusblå strimma och säger: Segre! En flod som man lär sej hålla av i längden. Den drar i väg över klippspetsar, stenbankar och sandrevlar. Den forsar, snörvlar, snyter sej och småpratar för sej själv som en gammal gubbe. Det är vintertid nu, bergen runt omkring släpper inte till så många hjälpforsar, varför den tunn och vattenfattig pressas till det yttersta av alla de otaliga kvarnar och kooperativa kraftstationer den har att passera förbi.

Plötsligt störtar vägen ut i en öppen, dammig och soltorkad dal. Bondgårdar, vitrappade, halmtäckta och illa underhållna bondgårdar, brungrå rovåkrar, skövlade majsält och utefter husfasaderna några missmodigt slokande vinstänglar med höstens hela förgängelse speglade i sina halvvissna, färgrika blad. En dal i Spanien. En dal i Pyrenéerna. En dal som icke ens en gång höjdformationerna runt omkring i längden kan ge tillräcklig skugga. Nu, förbränd och ödslig i den bitande, torra kylan som mitt i solskenet liksom stiger upp ur marken för att breda sin fäll över allt. Vintern som är i antågande. Mej gör det stort sett detsamma om det är varmt eller kallt. I ena fallet lägger man sej på marken och låter solen med tusen tatueringstrålar sticka huden brun, i det andra fallet ökar man marschtakten med några kilometer i timman. Det enklaste är det bästa. Åtminstone nu och här, där ett par timmar, ja endast två steg kan växla mellan sommar och arktisk köld. Man behöver blott komma ut ur solskenet och in i skuggan av en snöhöljd bergstopp och genast vet man vad en vinterpäls är värd!

Men vägen för vidare. Ja, den går ända fram till stadstullen av en spansk småstad och gränsstation. Till Seo de Urgel. Märklig i så måtto att den staden är inkörsport till en hel republik, enda plats varifrån byggd väg leder från Spanien till Andorra, fri och egen stat i Europas mitt.

Seo de Urgel.

Den som gått lite utefter landsvägarna, lär sej snart nog att iakttaga vissa saker som för andra resande totalt skall vara gömda. En sak, och den kanske inte är den minst betydelsefulla, är att man med ledning av vissa små, kanske bagatellartade handlingar hos mötande människor som man har att göra med, kan få inblick i ett helt folks karaktär. Undantagen, heter det, bekräftar regeln! Och något har jag iakttagit: ju mindre en verkställande myndighet är, dess inskränkta makt den har, kitsligare och mer fordringsfull är den. Under det jag förut tagit mej kors och tvärs genom Spanien på olika sätt och med olika fortskaffningsmedel, inte en människa har tagit notis om mina legitimationspapper. Det var endast som tågresenär man ibland fick finna sej i att helt plötsligt få sitt pass visiterat av en civilklädd detektiv. Men det skedde alltid på ett försynt och hövligt sätt. Ett par ord:

— Ursäkta, min herre . . .

Och meningen utfylldes med en betydelsefull gest till rockuppslaget där ett polismärke skymtade till —

Men i Seo de Urgel blev det något annat. Visserligen är den staden inkörsporten till en av de mera betydelsefulla smugglarstaterna i Europa, men ändå . . .

Tio gånger så säkert som en, fick jag springa mellan stadens polisprefektur och gränsposteringens gendarmer. Alla gånger blev jag nekad tillträde. Ännu fattades något i mitt pass: en siffra, en stämpel, en av de tjänstgörande polisofficerarnas namnunderskrifter. Och för att få dessa viktiga anteckningar om att jag var en oförvitlig person, måste jag löpa runt omkring i staden och söka rätt på myndighetspersonerna i deras privata bostäder. En dags arbete och mitt pass var så fullklottrat att det skulle varit en raritet för en autografsamlare, tokig amerikan. Men ännu fattades något, det viktigaste, den sista stämpeln, den vilken öppnade Andorras portar på vid gavel för en farlig främling. Gränsposteringens femton sysslösa gendarmer meddelade detta, under det de hotfullt och leende stod och fingrade på sina revolverar, revolverar som närmast liknade halvvuxna kanoner.

Denna stämpel höll på att föra mej i klistret eller tvinga mej kvar i staden, vilket kunde vara samma sak. När man i Stockholm hämtar sitt pass på Överståthållarämbetet, får man betala en viss lösenavgift, vilket antecknas med kontrollmärken som sedan påslås en stämpel, vilket kort och gott innehåller ordet "MAKULERAS". Ett enkelt och oskyldigt ord. Men i alla fall ett ord som kan få en nitisk tulltjänsteman att spetsa öronen.

MAKULERAS! Vad betyder det? Nej, min herre, passet duger ej, jag (JAG) förs inte ansvara med min (MIN) stämpel!

MA — tack, en cigarett — KU — ett ögonblick, jag har en tändsticka till hands — LE — ah, engelsk tobak — RAS — jag känner det, min herre, jag känner det. Vi är inte bortskämda med sådant skall jag säga, m a k u l e r a s ? ?

Tjänstgörande passkontrollanten var en liten vesseltunn herre. Han hade sjuklig, malariagul ansiktshy, nervösa näsvingar, waxade mustascher. Denne man var det alltså som hade makt att sätta fast mej i hålan här! Ett förståndigt reseordspråk, som åsyftade att reda ut alla missförstånd, borde säga: med en spanjor skall man ej resonera och förklara, utan endast på ett fönuftigt sätt försöka

betala. Betala efter ens egna resurser och med blick för den tredskande mannens vilja!

(— Pengar! Försöka besticka en statens tjänsteman, vad säger NI (ni), vad vågar NI (ni)? NEJ, ALDRIG! —) Även en spanjor kan i vissa ögonblick bli hederlig och ärlig å statens vägnar. (Representant för en stat vars tjänstemän, från den högsta till den lägsta, i alla tider levat på mutor: läs historiker som råkat glömma ambassadörmickret!)

Men en engelsk cigarrett! Jag tackar, min herre, jag tackar. En hel packe! å, det är alldeles för mycket, alldeles för mycket! Passet —? passet —! Allt är i sin ordning! nej, ingenting att tacka för, ett lite missförstånd. Å, för all del —

Seo de Urgel: Spansk gränsstad mot öster; en huvudgata (landsvägen som blivit stensatt och försedd med mer än smala, smutsiga trottoarer). Några ruckliga hus (tillsynes fullständigt främmande för begreppen arkitektur och vattenpass; hr Asplund!) kaféer, ett par hotell, bilreparationsverkstäder, åsnestall och biskopsäte. Be mej tänka på något fult, smutsigt, slarvigt och jag tänker på: Seo de Urgel!

Andorra gör verkligen skäl för att vara en av de minsta staterna i Europa.

När jag äntligen kommit över gränsen, beredde jag mej på en ordentlig dagsmarsch för att uppnå huvudstaden, Andorra la Vieja (en stad med säreget poetiskt namn som borde kunna bjuda en vandrare på åtskilligt!) Promenaden företogs på fastande mage, enär starten skedde från Seo de Urgels iskalla hotell, ännu innan köksan fått tårna i tofflorna.

Framåt middagstiden, då några ensamma hus signalerade uppe på en gråklädd kulle, trodde jag att det var en liten landsby som möjligen kunde härbärgera en handelsbod i sin mitt. I så fall var det utmärkt, en dosa sardiner och lite bröd och sedan kunde man sträcka ut riktigt ordentligt för att uppnå Andorra la Vieja innan kvällen. Men jag behövde inte gå långt för att komma dit. Hela huvudstaden i Europas minsta stat, utbredde sej bakom den höga stenkullen. Utbredde sej? Sammanträngde sej, är en riktigare karakteristisk! Något mer hopgyttrat, smalt och trångt i stadsväg går väl näppeligen att få se annorstädes än just i Andorra.

Klättrar man upp och ställer sej på en av de mäktiga höjderna nordost om staden, har man en härlig och hänförande utsikt. Nedanför en dalbotten med ljusgröna, linjerena fält, en dalbotten som skärs tvärs igenom av en blank och blå vattenstrimma. Själva staden ligger fastsmetad vid en mindre stigning i terrängen, den ligger där som en klunga grå svalbon. När man står på en höjd och betraktar den, förundrar det en storligen att gatorna (eller rättare sagt gångarna mellan husen) kunna vara så backiga och krokiga som de i verkligheten är. Varför i all världens namn har människorna trängt ihop sej på denna enda fläck, likt en samling svarta råttor? De har ju haft hela berget (och alla bergen runt omkring, de står överallt på vakt som en mäktig fonddekoration) samtliga är de flera kilometer upp till toppen, och hundra kilometer runt basen. Om man verkligen velat haft vidd, luft och ljus mellan de lungsiktiga husen, hade man ej alls behövt inkräkta på den bördiga jorden, om det nu är den man varit rädd om.

Andorra la Vieja.

Det är hus ställda på kant som cigarraskar, sneda, vinda och krokiga cigarraskar. Cigarrer och cigarretter är för övrigt den enda betydande industri som landet håller sej med. Och när allt kommer omkring, är det ingen industri, utan ett fingerfärdigt hantverk som utföres familjevis och vars traditioner grundar sej på smuggel (kom ej och bjud en andorran en spansk cigarrett, det är den grävsta förolämpning mot honom, hans land och dess handel, finns det något som den andorranske getherden verkligen håller på, så är det den cigarrett som alltid hänger i hans mungipa). Det existerar näppeligen en enda maskinell uppfinning i staten Andorra, om man gör undantag för en Singer symaskinsannons som hänger på Escaldes kyrkknut, samt bilmotorer och en gammal dynamo (som skall beskrivas senare). Medeltid, säger historikerna, på tal om Andorra. Medeltid har man all anledning att upp-
repa. Herdelivets smutsiga idyll i mörka jordkojor långt uppåt alpstupen borde studeras av varje blid poet; och alla som i tal och skrift förbannar modern, maskinell kultur, skulle vada fram igenom stadens gator (när fem dagars skyfall gjort dem bottenlösa). Jag hade turen att få bevittna en reparation av gatorna. Därvid blottades ett rörledningssystem, så ynkligt, bockat, krokigt och smått, att vilken maskinist som helst på den minsta stockholms-

fabrik, utan betänkande skulle ha kastat alltsammans på skrothögen. Här fyllde det en hel stads behov med vatten, värme och avlopp. Och verktygen som arbetarna hade! Det var rörtänger av uråldrig modell och blåslampor som brann med mjuk och vemo- dig låga som ett fotogenkök strax före explosionen. Och då talar jag ändå ej om hur de bar sej åt för att forma betongbädden för ett av de högt i gatuytan liggande rören. Det gav man en sista elegant avputsning genom att mödosamt stå och trissa en tom vin- butelj fram och tillbaka över den blöta massan. Också ett sätt att gjuta betong!

Det enda som inte är medeltid i Andorra, är kyrkan, och den är ingenting alls! Så slött och likgiltigt som gudstjänsten går av stapeln där, kommer man sällan eller kanske aldrig mera att bli vittne till i ett katolskt tempel. Redan kyrkbyggnadens exteriör är ledsam i allra högsta grad. Ett hus bland de andra husen, knappast högre, men fulare, klumpigare och mera illa skött. En enda sak skiljer kyrkan från de övriga byggnaderna som klänger sej fast runt omkring. Det är ett kors. Ett rostigt järnkors som hänger snett och vint på sin stång. Predikan: präst i maläten mässhake som står och mumlar latinska böner mellan tänderna medan radbandet likgiltigt hänger och slänger mellan hans feta händer. Han tuggar på orden, slött och intresselöst som en idiss- lande ko. Publik: en handfull gamla tandlösa kvinnor, som då och då försöker elda upp sej till välbehörlig extas i det iskalla templet, genom att oredigt mumla med i böernas mera passione- rade passager. Tända altarljus framför den bleklagt målade maria- bilden (under bönen följer prästen intresserat med kyrkstötens ideligen misslyckade försök att tända ett av de högst upp belägna vaxljusen). En svag, kväljande lukt av myrrha och sandelträ, den blandar sej med doften av ljum åsnegödsel vilken kommer dra- gande i varma vågor genom den öppna kyrkporten. Kyrkan och dess besättning: något unket och instängt, mörkt och möjligt. Ung- dom saknas alldeles. Folket är så gammalt här i Andorra i denna stat som själv är gammal och gråhårig; finns det barn, så är de sjuka, bleka, anemiska. Det är först i kyrkan jag får upp ögonen för hur litet ungdomen är representerad på denna plats. Predikan mumlas fram och gummorna följer prästens trötta rörelser med giktknakande knäfall. I regnet utanför kyrkdörren står en åsna tjudrad. Dennes hemska och vilt begärande skri varje gång en

Andorra la Vieja i skydd av Pyrenéernas hårda knän.

åsninna med alltför lockande länder drar förbi på tvärgatan nedanför, är det enda som slår in en fläkt av ung och kraftig fruktbarhet i kyrkans döda, dammiga och sekeltunga atmosfär.

Skall man räkna upp det som inte finns i Andorra, så får man räkna länge, även om man inte räknar väl. Det första jag *inte* kunde upptäcka var naturligtvis en bokhandel, inte ett tryckeri och inte en tidning som avhandlade lokalnyheterna. Endast det att staten icke äger en tryckt lag, säger en hel del. På det viset ställes omkring sextusen människor utan en chans till läsning. En enda bok såg jag i Andorra, en fransk tjugufemöresroman, och den tillhörde postföreståndaren, alltså en av spetsarna inom det kommunala livet.

Historikerna talar om en milis på sexhundra man. (Den muntliga traditionen talar om en enda bronskanon som ibland brukar köras fram av några nationellt sinnade åsnor. Den ställs upp i ett lämpligt pass och riktar sin hotfulla mynning än mot öster, än mot väster. Staten omgives nämligen av mäktiga och farliga grannar, varför det är bäst att då och då visa tänderna!) Trots att jag strövat tvärs igenom Andorra i två riktningar — så långt vägar

och åsnestigar tillät — kunde jag ej få ögonen på en enda grann uniformskappa. Sannerligen, detta folk borde vara saligt. Inte en militär, inte en polis, och därmed ej heller några bråk och oroligheter. Den byggnad som skall föreställa fru Justitias tempel i Andorra la Vieja, är också ett högst luggslitet och illa medfaret hus som mest av allt påminner om ett väl använt åsnestall. Men en vapenpydd tavla ovanför den källarliknande ingången, upp-lyser den rådville, och då så:

DOMUS CONCILIJ JUSTITIÆ SEDS

Men vad skall denna rådstuga döma i för mål. Folket är helt enkelt för slött att begå några grövre brott, det är för slött att ordentligt bruka jorden, det är för slött att smida en brukbar plogbill (man använder sådana som fader Abraham och hans säd använde: konstlösa och ineffektiva tingestar, slöjdade av trä). Ändock är trä en dyrbar och sällsam sak så här högt uppe. Telefonstolparnas missnöjda och krokiga växt längs vägkanterna tyder bland annat härpå.

Det enda, men inte minst föraktliga brott som andorranerna dagligen gör sej skyldiga till, är att omänskligt misshandla djuren som råkat i deras händer. Och den saken syns det icke finnas någon tillämplig straffparagraf för. En gång såg jag hur en häst behandlades, vilken spänts för ett lass sten som den inte orkade rubba. Mannen som hade lastat, höll på att bli tokig av raseri. Han formligen slet sönder piskan till dess den vettskrämda hästen försökte sätta av i sken. Ländernas muskler knöt sej tunga och stora under den ovårdade huden, näsborrarna var uppspärade med glimtar av rött, sönderslitet kött på djupet. Träbetslet slet och stramade under tungan. Till slut satte hela ekipaget i väg med ett tungt brak, men stannade igen i nästa ögonblick. Samma scen återupprepades, stenlasset flyttades ytterligare några meter av det uppskrämda djuret, men ej heller mer. Misshandeln fortsatte till dess hästen sjönk ner på knä i selen, övertäckt av svett och fradga. Den mannen skulle nog mer än en utlänning velat tala med på ärligt vis. Men i realitet bar han sej inte sämre åt än vilken andoran som helst. Varje dag var det får- eller svinslakt på huvudgatan nedanför hotellbalkongen. Aldrig såg jag någon av medborgarna först bedöva djuret med ett klubbslag innan man började

med slakten. Nej. Medan några starka mannar höll fast det för-
tvivlat sparkande offret, skar en annan med kniven flinkt av strupen
(se mosaiska trosbekännelsen!) De genomträngande dödstjuten
som föregick denna handling, vill jag inte tala om. Slaktare har i
alla fall vana, och de som ej är slaktare, har naturligtvis ej heller
något intresse för saken.

Skulle den andorranska domstolen döma efter någon misshan-
delsparagraf, så fick den ej något annat att göra dagarna i ända.
Men nu vilar ju lagen på gammal hävd, och gammal hävd är en
högst godtycklig inrättning!

Och i två veckor har jag varit
den fågel som kommer vart
hundrade år för att slipa näbben
mot Pyrenéernas berg —

Staten Andorras stolthet är dess dynamo. Även i den genuinaste och mest otidsenliga getherdeidyll, kan modern teknik så småningom vinna insteg. Denna dynamo står uppställd i ett träskjul på stranden vid ett av de strömstarkaste passen av Valira, en fors som störtar sitt vatten från alpstupen ner genom Andorradalen. Dynamon förmår att under sina slitna kopparborstar gnida fram så mycket elektrisk kraft att den förser två städer med ljus, Andorra la Vieja och Escaldes. Städer som tillsammanlagt ej har mer än åttahundra till ettusen ljuspunkter. Några enskilda mätarapparater för strömförbrukningen finns ej. Avgiften utgår kooperativt per ljuspunkt, så att de tre hotellen och två kaféerna får betala

något mer än enskilda familjer. (Alla familjer har för övrigt ej elektriskt, det är de fattigaste getherdarna som på det viset blivit utan, enär de ej haft råd att köpa in sej då den dyrbara apparaten anskaffades från Barcelona).

Gatubelysningen i Andorras två största städer är, med ett milt ord sagt, urusel. Tio till femton stolplykter kämpar under årets mörkaste tid en hopplös kamp mot den påträngande natten. Inne i gränderna och prången är det fullkomligt kolsvart. Har man något ärende bakom husen (och varför skulle man inte ha ärende dit ibland), får man halka fram över de kullriga och av åsne- och svingödsel fullständigt nersmorda gatstenarna. Då gatorna (eller kanske rättare sagt gränderna, prången) går backe upp och backe ner och plötsligt slutar vid en gapande avgrund (Andorra är Europas högst belägna fristat), bör man väl känna lokaliteterna, innan man ger sej av från stora huvudströget. För ungdomen, om Andorra var lycklig nog att äga ungdom, borde detta förhållande ha något av paradisetts fläkt över sej. Var de än bor i huvudstaden, är de efter tio minuters promenad, långt ute i Guds vilda och oskärade natur, bland får, nötkreatursskockar och öde alpstup: en mossklädd lavin, fjällens snöhättor, månens blida silver (ett silver som skimrar grönt i mörkret) natten, ensamheten o. s. v. Men som sagt. Någon ungdom finnes ej i Andorra, de kan aldrig lära sej uppskatta ställets gynnsamma naturförhållanden. Denna plats skulle ha varit given Madrids eller Barcelonas ungdom, vilken i de stunder då den har starkt behov av ensamhet måste nöta kafé-stolarna eller de oändliga asfaltgatorna. Denna hungrande ungdom skulle vara placerad här uppe i bergen och Andorra fick snart nog uppleva förmånen att se ett ungt och starkt släkte växa upp.

Den främling som efter många mödor lyckats ta sej upp till staden, ser sej i första hand om efter något hotell där han kan härberga sin ledbrutna kropp. Som tillfällig pionjär och platspåvisare skall jag be att få varna resenären att stanna i huvudstaden Andorra la Vieja. Staden äger ett hotell, beläget vid en backig bigata. Jag är minst av allt van vid att resa förstklassigt och må gott i härliga hotellsängar. Men vistelsen i Andorra la Viejas resanderum blev redan efter första dygnet för mycket för mej. Här hade man ogenerat förväxlat orden hotell och åsnehall. Herdar och boskapsvaktare hade jag under den föregående pyre-

neiska promenaden följt till deras vaktkojor och tacksamt anammat den erbjudna halmbritsen för natten. Men ingen av dessa till hälften *i* berget och till hälften *under* berget insprängda hyddor, hade luktat så bittert, beskt och inbitet av boskap som det gjorde på hotellet i Andorra. En flyktig morgonundersökning avslöjade också att det kommit att läggas vägg om vägg med ett mörkt, smutsigt och av allehanda ruskiga dofter inpyrt djurstall (djur: åsnor, svin och höns!) Gott. Jag har inte svårt att förflytta mej. Med den tanken packade jag åter ränseln och letade reda på en byggnad några kilometer utanför staden vilket tjänstgjorde som spanskt-franskt turishotell. Som guide ber jag återigen att få varna. Låt er inte vid ett eventuellt besök bedragas av husets ståtliga yttre i matt sandsten. Genast ni kommer in, står det ändock klart för er att ni blivit skändligen bedragen: bedragen av dem som alltid är på jakt för att slå mynt ur ordet *turist*. Ty detta var ett typiskt spanskt turishotell i den spanska småstaden. Jag gör ett kort, sakligt referat av hotellets salong: Anhopning av nersuttna skinnmöbler. Kuddar slängda överallt, kuddar i mängd, på bord, stolar och soffor, men inga prydliga, inga vackra: fantastiskt fula broderier, solkiga, skrynkliga överdrag. Möbler i massor. På golvet. Staplade ovanpå varandra. Möbler i hörnen. Utmed väggarna. Högt upphissade i taket. Möbler på rummets varje kvadratcentimeter. Som i ett godsmagasin. Rummets inredning och enskilda föremål: pengar, men pengar som premierats med fulhet. Allt är halvgånget, ofullbordat, hafsigt (se denna karakteristik även som en kritik över aragonisk småborgerlighet). Visst hänger det en stor och vacker takkrona mitt i salongen. Den vore en fullträff om den hade en annan omgivning. Men även här skulle den någorlunda komma till sin rätt om den inte blivit snett upphängd och om man gjort sej besvär med att gömma de dammiga ledningstrådarna vid kopplingspunkten, samt till sist något så när torkat bort smutsen efter otaliga flugor och ersatt en icke lysande lampa med en ny. Efter salongens långsidor står två manshöga speglar ställda mitt emot varandra. Glaset är felfritt och av prima kvalitet, men de breda, matt guldbronserade ramarna har stora, fula fläckar som fördärva hela pjäserna. I det förut av möbler mer än tillräckligt belastade rummet har även trängts in ett par väldiga trästaket, tjänstgörande som klädhängare. Inget skulle sägas om smaklösheten stannade inom vissa gränser. De stelt stirrande gips-

kattorna, porslinsmunkarnas och tedockornas parad på pianot och spegelhyllorna går väl knappast att slippa ifrån. Men när man gjort sej skyldig till att — i den första glädjen över den anskaffade dynamon — montera elektrisk koppling på ett par i och för sej vackra ljusstakar av tenn, tycker man att det borde stanna därvid, men nej! Därefter har glödlamporna skruvats bort och ersatts med ett par trådsmla vaxljus, som stuckits direkt ner i de glapande porslinshylsorna. Inkommen i en sådan föraktlig, småborgerlig similimiljö känner man en häftig längtan efter landsbygdens fonda. Den kan visserligen stundom vara mörk och kall och tråkig, men är under alla förhållanden äkta. Den som blivit van vid att oupphörligen vandra vidare, bryter genast upp och strövar längre in i Andorradalen: naturen här är ändock något som människorna ännu inte hunnit med att förfalska.

Man är turist. Man är poet. Man sitter och skriver i ett främmande, ödsligt och kallt rum i en bondgård. I och med man skriver är man beroende av ljuset. Men ljuset här är det något högst konstigt med. Stundom flamar glödlampan uppe i taket till i vällovligt syfte att sprida lite ljus och trevnad omkring sej i rummet. Men strax därpå mattas skenet sakta och säkert av. Föremålen i rummet förlorar sina konturer, blir ett med mörkret och den pyreneiska natten. Endast trådarna inne i glaspäronet glöder lite sakta. Den som är poet sitter tålmodigt och väntar med pennan i hand. Cigarettspetsen glimmar och från väggen mitt emot kommer en blänk från spegelfyrkantens glåmiga glas. Så efter fyra — fem minuter återvänder ljuset sakta till trådarna i lampan. Föremålen tar åter form. Sängen breder ut sin kalla, fientliga famn och tvättställets vita emalj bligar ironiskt upp mot taket. Så pågår denna bristfälliga ljustillförsel med ojämna tidsintervaller. Ibland kan mörkret lägga sej konstant under en halvtimmes tid eller mer i taget, ibland brinner lampan med blekt och lungsiktigt sken utan några som helst mankemang, hela kvällar igenom.

Men den som sitter på hotellrummet, kanske inte bara är poet, utan även lite elektriker då så skall behövas. Han försöker av pensionatsvärdinnan få en förklaring på det något egendomliga belysningsfenomenet. Men värdinnan, en enkel och solbrynt bondkvinna, känner endast till de realiteter som beröra henne allt sedan barndomen: potatissättning, matlagning och ullklipping. Hon

svarar liksom en vilken förfrågas om en fullkomligt främmande värld:

— Ja vet inte, men det krånglar väl oppe ve forsen igen!

Forsen. Här finns en enda fors, Valira, som flyter genom den grönskande Andorradalen.

Man kan naturligtvis ej låta bli att fråga:

— Har ni ett elektricitetsverk där uppe?

— Elektricitetsverk? De ä dynamon ska ja säga. Tvåhundra-femti pesetas kostar min andel! Kan ni säga att de lyser här för tvåhundra-femti pesetas? Nej, sannerligen det de gör! Å ändå försäkrade ingenjörerna att allt skulle bli billigare å bättre, bara vi slapp fotogen å lysolja å i stället fick en dynamo som forsen skulle dra åt oss. Men se herrn, de visste inte vad ja visste som ä gammal. *Å de ä att Valira inte rinner jämnt!* De är just hela hemligheten: Valira rinner inte jämnt!

Ett tu tre tar de slut me snön å regnet å dimman, då skvaltar de bara fram lite vatten över bottenstenarna, va ska dom då få kraft ifrån te å dra dynamon?

Efter ett ögonblicks paus tillägger hon.

— Tvåhundra-femti pesetas, va har man för dom. Nej, bara bortkastade pengar, de sa ja från början!

Liksom alla lantbor, vilka visst utan undantag är synnerligen ekonomiska av sej, är gumman på det högsta upprörd över sina utlagda 250 pesetas, vilka ej givit den värdeåterbäring som hon förespeglats. Tvåhundra-femtio pesetas och sedan inget ljus, inget liv i det feslottet hon tänkt sej sin bondgård-pensionat förvandlat till. Livet är understundom ganska grymt för dem som ser till börsen.

Men hon hade orätt däri att det var Valiras vattenfattigdom som var orsak till det mankerande ljuset. Tvärtom. Forsen var bred och svällande. Den kastade sej ner från de höga alpstupen i öster och kammade sitt gröna hår till vitt, yrande skum över stenklamparna.

Felet låg däremot i själva dynamon. Det var inte svårt att se för en som haft med dylika tingestar att göra. Under den tid dynamon blivit använd sedan leveransen skett från fabriken, hade kopparborstarna fläkts upp och nötts sönder och sedan blivit slarvigt 'satta' mot lamellerna. Stora gnistor yrde som ett blått pärlband kring hela dynamon. Naturligtvis kunde inte ett sådant slöseri

tillsammans med andra felaktigheter lämna mycken elektrisk kraft över. De karlar som fått till sin uppgift att sköta apparaten var unga boskapsherdar, bergsarbetare och lättsinniga smugglare som alla andra andorraner. Sedan de spanska ingenjörerna lämnat dem, hade de så gott som fullständigt råkat glömma deras instruktioner. Det är inte så gott att hålla reda på en mängd okända, komplicerade handgrepp, då man ej har tillfälle att kasta blicken i någon lärobok i ämnet (andorranerna är analfabeter till sin största procent, varför skall de också kunna läsa när det här ej finnes en tryckt rad på flera mils omkrets). Forsen har fått leverera kraft och dynamon har sprutat på. Ibland har ljuset brunnit, ibland har det inte brunnit. I grund och botten är det ju ändock inte så noga med den saken. Har man klarat sej utan elektriskt ljus under ettusentvåhundra-tjugufem år, så kan det väl även nu vara mörkt några timmar på kvällen. Men ibland har det också gått så galet att man måst tillkalla en ingenjör från Barcelona. Det har blivit extra utgifter och andelsbetalarna har knorrat. Det är inte gott att i en handvändning förvandla sej från meditativ boskapsherde till modern maskinarbetare!

Basen för laget, som höll till vid dynamon, var en skäggig, grovlemmad best, huvudet högre än de andra andorranerna. Ända intill näsvårtan var han lik den skytt och skogsgångare jag en gång träffade samman med i Järnskogs vilda och vida jaktmarker i Värmland. Som han hade han en svartbränd snugga alltid hängande gömd någonstans djupt inne i sitt yviga hakskägg. De två var icke tvillingbröder endast till det yttre, utan i ännu högre grad till sätt och sed. Båda två när man kom dem inpå livet: grovkor-niga, öppen hjärtiga, orädda, språksamma (samt skygga för nya idéer). När dynamon framgångsrikt blivit lagad, kunde han ägna sej åt annat arbete. Och annat arbete var av högst riskabelt slag. Det gällde att med stockar och stenar dämna upp floden för att få den att bryta väg nedanför den gamla bädden och således komma i tillfälle att uppföra en dammbyggnad. Med några ordentliga lyftkranar och folk som varit vana vid sådant arbete hade detta varit en snart nog expedierad affär. Nu hade det, med långa arbetsdagar, dragit om i månader, enär man för hand och med hjälp av åsnor och oxar fått kedja och baxa upp varenda stock och sten. En sak ville inte basen tala om, men en arbetare visste berätta att man nästan haft

fördämningen färdig, men då den från början blivit illa stagad, hade den vid en kraftig påfrestning från forsen givit vika och rasat ner igen. Först gällde det nu att rensa upp det gamla tippet, och sedan få ny sten till fördämningen. Det var just nu den huvudsakligaste delen av arbetet. Och stenen, den skaffade man sej på ett högst riskabelt sätt genom att med hacka och spett angripa det närmaste alpstupet, en lodrätt bergstopp som döpts till *Pic Padern*.

Varje dag i två veckors tid stod jag där och hängde vid arbetsplatsen, mest iakttog jag männen som vid rep och linor klamrade sig intill Pyrenéernas berg, från marken såg de så små och löjligt obetydliga ut mot bergets tunga massiv. Däruppe var det utan tvivel en prima utsikt över bergen och dalarna. En sport värdig män, varför inte försöka?

Och så en tidig, gryningsröd morgon startade jag med fyra kamrater uppåt *Pic Paderns* branta stup. Vi gick i rad uppåt sammanlänkade vid rep liksom 'riktiga' bergbestigare. Hackorna, korta, spetsiga korpar, använde vi till att häva oss framåt med. De andra arbetsredskapen, järnspett och långskaftade stenhammare, hissades upp senare då vi kommit fram till arbetsplatsen. Förgäves såg jag mej om efter några laddningar dynamit och en rulle stubintråd. Ett par sprängsatser in i berget och på fem minuter skulle flera veckors mödosamt arbete vara färdigt. Men det ansåg man tydligen vara lyx i tidsbesparingen.

Arbetet började.

Med hjärtans lust svingade vi korparna, baxade med spetten och dånade an med de klingande hammarhuvudena. En och en halv timmes tid hade klättringen upp till arbetsplatsen pågått. Redan då hade jag en känsla av stolthet, liksom då riktiga sportsmän 'göra' svårtillgängliga berg för ro skull. Och var det inte egentligen endast för 'ro skull' jag befann mej här. Om arbetet medförde en utökning i kassan, var den i alla fall rätt obetydlig. Aldrig förr har jag arbetat för en så löjligt liten summa som fyra kronor om dagen! Men som presidenten sagt, presidenten av Andorra: "Mitt land är ytterst fattigt, det är inga främlingar som vill hit men märk, det är vår fattigdom som skyddat oss genom tiderna, mitt land har inget att erbjuda en härsklysten stat!"

Varför skulle inte jag vara en av de första som frestade den ringa belöningen?

Från vår upphöjda arbetsplats hade vi något som med ett utnött ord kunde betecknas för en storslagen utsikt! Ovanför oss stramade berget upp sej i skiffergrått majestät, ett majestät som prydde sin nacke med en gnistrande snövit kalott. Långt, långt nere i djupet sträckte sej Andorradalen som en smal remsa av praktfullt grönt kläde mellan Pyrenéernas grå skiltvakter. Valira ormade sej fram som en silvertråd mellan strandens avstubbade pilar. Rakt under syntes resten av arbetslaget som en hop meningslöst krypande skalbaggar: de höll på med sina fruktlösa försök att dämna upp forsen, att lägga denna löjligt smala silverstrimma i en annan bukt mellan leksaksträden. Sannerligen, ett arbete för skalbaggar!

Vi arbetade och baxade, fem stendammiga män på ett av Pyrenéernas berg. Då och då lyckades vi få loss ett väldigt block ur klippan. Med ett segertjut och varningsrop till dem därnere, tippade vi det över ända utmed branten. Med väldigt brak rasade stenen nerför berget, rivande buskar och hela lass av singel med sej på vägen, för att till slut hamna med ett ljudligt plaskande på botten av floden. Genast kröp skalbaggarerna fram för att börja ett nytt transporteringsarbete.

Männen, jag hade till kamrater, var alla fyra i trettiårsåldern. Buttra och förteguna. Från det vi kom upp på morgonen till dess vi slutade vid mörkrets inbrott (här härskar medeltid i högsta grad, någon fastställd arbetsdag existerar ej) tror jag att vi ej växlade fem ord sins emellan. Det var blott då stenstyckena tippades över klippbranten, som vi gemensamt upphävde ett skallande indiantjut. Endast de klingande slagen från stenhamrarna och slamret av järnspetten störde bergets tystnad. Men det var även nog. Den högt belägna dalen var som en djup jätte-trumma med hårt spänt skinn, det minsta ljud flög skarpt och tydligt genom den glasklara luften, förstorades, vidgades. Och ekot rullade länge som en bortglömd boll mellan de olika bergmassivens mäktiga klanggafflar.

Kvällarna tillbragte vi i ett dragit träskjul som luxuöst nog upplystes av nakna glödlampor. Vi var ju de som trollade ljus ur

vattnet och skulle naturligtvis först av allt ha med av den underliga gåvan.

Om bostäderna inne i de kalla och kala stenhusen hade utstrålat en viss kylig primitivitet, som minst av allt var det man kunde kalla för hem, så hade detta trånga träskjul något mer intimt över sej. Respektive matlag gjorde i ordning sin kvällsmat över en öppen lägereld utanför baracken. Sedan samlades alla inne i huset vid ett långbord med sina matbackar och vinläglar. Den som besökt en norrländsk timmercamp kunde åtminstone känna sej hemma med sin näsa: samma trånga, kvava atmosfär, lukt av våta kläder och svettiga manskroppar. Och här kändes tillika en stickande doft av inpyrt kolos, det var det här uppåt så sedvanliga askfatet med sina pyrande bränder som lämnade tribut till rummets parfym.

Två veckor höll jag ut med att knacka sten ur Pyrenéerna, sedan försvann jag med min ränsel, 112 pesetas rikare efter jämnt fjorton dagars arbete. Ty här tar man obehindrat söndagen i sin tjänst när man riktigt kommer i gång. Men det är arbetssöndagar utan dubbel övertid. Det som heter fackföreningar finns ej som kan övervaka arbetarnas intressen.

In summa: Andorra, ett stycke medeltid mitt i Europa!

SPANIEN I
NÄRBILD

Forsfararsång.

Mjölndrängen hade drivit ner sina mulor till vadstället för att vattna dem. Majsens gula stoff och vetets gråvita damm täckte honom helt och hållet från den utslitna skärmmössan ner till de fransiga byxorna. Slött och likgiltigt hängde han över manken på ett av sina djur och stirrade uppför backen på andra sidan floden. Nedanför honom, i det grunda vattnet, speglade sej himlens sommarljusa moln med konturerna sönderbrutna av flodbottens stenar som stack högt upp över den klara ytan. Åsnorna stod med utspärrade ben och framsträckta halsar och silade det kalla, forsande vattnet mellan sina kraftiga, gula tänder.

Något av det som för människan framåt, säger henne att hon ej skall pröva samma väg tvenne gånger. På den enda framkomliga farleden hade jag gått upp genom Pyrenéerna, och då jag på inga villkor ville gå samma väg tillbaka igen, hade jag tillhandlat mej en skinnkanot av en fiskarbone (fiskarbone eller jägarbone, hur som helst, han gjorde som alla andra här uppåt, nyttjade jorden samtidigt som han hade sina nät satta i lugna bakvatten och gick med bössan och fångstnätet i skogen och hämtade kött till sina grytor). Kanoten som han sålde var lätthanterlig och bra; över det tunna, fjäderlätta träskelettet hade spänts ett vattentätt skinn. Tio pesetas bytte ägare och jag kunde hoppa ner på toften och sänka paddeln i vattnet.

Mjölndrängen som stod och hängde över den drickande åsnans nacke, hade samma mål för sina blickar som jag; uppför den höga flodstrandens branta backe gick en ung flicka med sakta, tunga steg. I ok över axeln hade hon två bräddade vattenhinkar, vars innehåll för varje ojämnrörelse skvimpade över och blötte ner hennes bara, bruna ben. Aftonvinden som sakta kom strykande längs med flodgången genom bergen, pressade bakifrån hennes tunna, svarta kjol tätt intill kroppen. Mjölndaren och jag stirrade båda på höfternas vackra välvning som inom sina ellipser inneslöt allt liv. Flickans huvudduk hade fallit ner över ena axeln, blotande en brun, härlig hals och lät solen, som just blinkade godnatt mellan två klippspetsar, spegla sina sista strålar i det tjocka, oljesvarta håret.

Natten närmade sej. Det hade redan hunnit bli kväll på den fjärde och sista dagen. Här måste jag lämna min kanot åt sitt öde, ty stora kraftverk och elektrifierade kvarnar gjorde all vidare framfart omöjlig. Trettio mil eller mer hade paddeln fört kanoten framåt. En jämn och behaglig färd som då och då på ett trevligt sätt, för att ej bli lång och tråkig, hade avbrutits med rätt spännande passager förbi skarpa klippspetsar, starka strömvirvlar och från flodbotten uppstående stenar. Det behövdes blott att skinnen fick en fingerlång reva under vattenlinjen (och vattenlinjen gick tre tum nedanför relingen), och alltsammans skulle snart nog gå till botten. Något som betydde extra arbete genom att släpa upp hela ekipaget på stranden och börja försöka lappa ihop.

Röd, rödbrun, grå, slaugul och dystert svart. Genom vattnets otaliga skiftningar kan man utläsa konsistensen i flodbottens lera och de omgivande bergens olika stenarter, dess skiftande förändringar och jordskorpan kamp genom årtusenden. Kanoten flöt fram på botten av en mäktig cañon, det var endast att höja huvudet uppåt och med blicken följa skiftningarna i berget. De breda, svagt växlande färgränderna i klippmassivet sade att så höga hade dessa berg inte stått i alla tider. Okända, vegetationsrika skogar som skakats och vräkts omkull av förhistoriska stormar, eruptioner som kommit jorden att skälva som i frossa (den del av jorden), i begynnelsen små berg som sopats rena och kala från all växtlighet, gamla träd som spritt nytt liv i en död skog, mossar, lavar, ett årtusendes liv som packats ner mot den hårda hällen: ett berg (hundra berg) växer mot skyn, sakta, oemotståndligt. (Moder Jord upphör aldrig, aldrig med att draga samman sin kjortel i koketta plisseringar). Och en strimma flodvatten, som varje år föds ny och kraftig av smältande snö och dimma, gnager sej lika sakta och oemotståndligt ner genom berget. Ett grått, öde berg, ett fjällmassiv som till synes är dött, men som alltid lever: som holkas ur, som växer vidare, som tar mot liv och dödar liv. Men längst, längst ner till djupet gräver sej vattnet, dit ner där träd och buskar alltid växer och varifrån man kan se ett bergs långa och smärtsamma tillblivelsehistoria i färger: röda, bruna, grå, gula och svarta. Samma färger som den lera har vilken slammar upp från flodens botten.

Vart skulle flickan ta vägen som gick uppför den branta backen med vattenhinkarna. (Det klumpigt slöjdade oket som låg över de runda, mjuka axlarna, tyngde ner hennes gång. För varje steg hon tog framåt, såg man hur musklerna stramade till och spände i vaden). Fanns det någon stuga däruppe som man kunde begära sej in i över natten. Under ett par timmars tid hade kanoten flutit fram genom en tom och grå ödemark. Skyhöga klippspetsar som sorgmodigt stod och speglade sej i flodens smala vattenstrimma, Pyrenéernas sista utlöpare ner mot Aragonien. Stenigt. Grått. Ödligt. Förbränt. Varje mil som farkosten närmade sej dalbygden, dess grundare och besvärligare blev floden att färdas utmed. Oupphörligen måste jag lämna min plats på toften och hoppa ner i det kalla vattnet (vatten av smält snö och is) för att till hälften bära, till hälften släpa kanoten över farliga och vassa

stengrund. Man blir blöt av sådana eskapader, man blir trött, trött och hungrig. Vinet, brödet och olivern (den beska, bittra olivern som man skördar direkt från träden och ej använder någon olja till) är ens måltid tre gånger om dagen, en måltid som aldrig förmår mätta riktigt ordentligt. Mer och mer stiger ens begär efter en fet, präktig svinkotlett, efter en välstekt fårbog, efter fisk, fisk stekt i någon god olja. Man skulle kunna som den gamla boskapsherden, vilken jag mötte häruppe i trakterna för någon månad sedan, fånga in och halstra markens gräshoppor, dessa som knastrar gott och aptitretande mellan tänderna och har en frisk, härlig smak av hasselnöt. Eller man skulle kunna, som den gamle tiggaren, baka in en höna i våt lera och ångkoka köttet över svag eld. Ack, höna, den skulle man kunna sluka med fjäder, dun och alltsammans efter en färd på fyra dagar med kost av vin, bröd och oliver.

Mjölnardrängen, som med blickarna följde flickan på andra stranden och girigt slukade linjerna i hennes kropp, (runda, mjuka kurvor som vinden pressade fram under det tunna tyget), mjölnardrängen skulle om någon, veta besked om ett lämpligt härbärge. Han hade ett halvt dussin åsnor nere för att vattna och borde därför komma från en relativt stor gård. Men varför fråga honom. Här lämnade jag ju ändå kanoten åt sitt öde. Flickan, som gick uppför backen med vattenhinkarna, hade runda, bara armar och en brun, fyllig hals. Men färgen på hennes ögon visste jag ej.

En färd utmed en okänd flod har sitt behag och ett lämpligt mått av spänning. Bara det, att man ej på morgonen känner kvälens rastställe, för med sej en säregen tjusning. Sten, berg och branta stränder. Så länge det är ljust och solstrålarna ännu dar- rar högt uppe på en grågul klippspets är allt lätt och skönt och bekymmersfritt. Man doppar paddeln i jämn takt, håller skarp utsikt efter stenar och strömvirvlar. Varje minut är en upplevelse bräddad med intensitet. Å, den blir helt och hållet en annan person som överlämnas så åt ensamheten och sej själv. Tusen små detaljer fångar ständigt ens uppmärksamhet, tusen detaljer som ger liv och intresse och som gör en dag värd att levas. Tusen bagateller, skiftningar och knappt förnimbara rörelser som endast

den kan uppfatta som har lärt sej att leva in i naturen och som endast en sådan har intresse för.

Ur en ensams dagbok, ur en forsfarares journal. Det skulle bli rader om det glidande vattnet, om de stolta, tysta klipporna, om fåglarna högt uppe som flyga tvärs över himlens blå segelränna (den smala ränna som man ser mellan de branta bergen). Om stränderna på bäge sidorna, om det glindrande vattnet som rinner i blanka droppar utmed paddelårans blad, om ekarnas tunga, mäktiga kolonnader och olivträdens lätta linjer. Varför skulle inte en forsfarare lyssna till stävens sakta sång, strandfåglarnas klingande jubel och bergvindens tunga, monotona prassel då den kommer störtande på breda vingar från öster. Morgonens friska, svala sol och nattens plötsliga mörker är mäktiga upplevelser som man ej glömmet så lätt. En vandrares och forsfarares dag är lång och rik på små händelser. Men hans natt vid eldens mjuka lågor är ändock det friaste och friskaste av allt. Mörkret står svart och hemlighetsfullt runt omkring. Klipporna ruvar på sina genom årtusenden gömda hemligheter och strax nedanför drar vattnet sjungande i väg utför stenarna. Kanoten har han släpat upp och ställt på kant som vindskydd för ryggen. Elden och mörkret smälter in i varandra. Det är lugnt och skönt, och han somnar trygg och tillfredsställd efter den gångna dagens möda, som låg han i en säng, värmd av en kvinnas kropp.

Här fanns ingenting annat att välja på. Den lätta, behagliga färden utmed floden var slut, här fick jag lämna kanoten åt sitt öde och sedan fortsätta vidare utmed landsvägen. Vattendrag som har sin upprinnelse från Maladettas stup, får leverera elektrisk kraft över hela Spanien. Jag kunde ändock vara glad att jag tagit en av de mindre floderna till tjänst för min färd nerför högländet. Jag kastade paddeln i botten på kanoten och drog upp hela ekipaget på land. Om lyckan var mej gunstig, kanske farkosten kunde skänka mej ett middagsmål och tak över huvudet för natten. Den bonde som gjorde upp affären, behövde i alla fall ej förlora på bytet.

Jag följde i flickans fotspår uppför backen och kom fram till en stor, stenmurad gård. Bonden själv var hemma, han satt utanför den ena gaveln där de sista solstrålarna gassade och snutade på en av dessa förskräckliga spanska cigarrer vars smak

står i nivå med sur sågspån. Kanoten hade han ingen användning för, nej då! Men som man så småningom tar seden dit man kommer, gjorde jag som alla andra kastilianare, jag skänkte bort det jag inte ville ha, för skams skull måste han då skänka något igen. Det blev middagsmat och natthärbärke. Bonden reste sej i sina tunga träskor för att följa med ner till stranden och se på min gåva. För att vara en pjäs som han inte hade någon användning för, tyckte jag att han var alltför intresserad av dess konstruktion och hållbarhet. Inspektionen utföll till belåtenhet och båda vände vi om för att gå in i huset och äta middag.

Flickan som jag sett bära upp vattenhinkarna från floden, serverade vår måltid. Att känna hungern kittla i magen då den härligt doftande kålsoppan bars fram, var sannerligen värd fyra dagars fasta. När flickan skar upp av det vita brödet, såg jag att hennes ögon var svarta, svarta som den aragoniska natten. Hon höll limpan pressad mot de fylliga bröstet och från hennes mörka ögon strömmade en fläkt av alla flyktiga, tillfälliga nattställen som jag i den tidiga gryningen lämnat med nertrampad lägereld.

Revolutionsförberedelse.

Så länge man befinner sej ute på den rena, oförfalskade landsbygden, den högpyreneiska landsbygden med dess tusen skiftande skönhetsintryck, kan man lätt nog glömma bort de hårda samhälleliga problem som detta lands inbyggare i alla tider har haft att kämpa mot. Man glömmar. Men så fort en stad, en by, en gård dyker upp och man får tillfälle att besöka den, griper fattigdomens vidd och utsträckning en med ett obönhörligt tag i strupen.

Kalla, mörka, dystra gapar de grå och vita gårdarnas innamäten mot en så fort den låga stentröskeln överstiges. Här lever, jämsides med kulturtraditioner av äldsta europeiska årgång, ett feodalförtryck (även det ett gammalt arv av despotisk jordkultur).

som ej på något annat håll har sin motsvarighet i västerlandet. Först när man kommer den ekonomiska egendomsfördelningen nära inpå livet, med dess följe av grålemmad fattigdom och svartögd okunnighet (analfabeter, religionsfanatism, teknisk efterblivenhet etc.), undrar en främling varför detta folk ej för länge sedan rätat upp ryggarna ur plogfårorna. Syndikalismens och socialismens läror har ju ändock så länge predikats av ivriga framtidsmän. Men nu tycks trots allt, fanorna flugit ut och gnistorna tänts . . .

Ända upp till det stillsamma Andorra mellan Pyrenéernas bergknallar har det trängt upp rykten om pågående revolution i Barcelona, trots att en tidning uppe i boskapsstaten är en lika sällsynt företeelse som en bok, fakta som säger allt. På vägen ner mot Spanien intensifierades ryktet med kvadraten på det minskade avståndet. Just nu lekte republikaner och rojalister blodig kurragömma knappast femti mil bort. Är det underligt att jag gick och misströstade på de grustorra vägarna söder om Pons. Nu om inte annars skulle man ha haft en fet kassa på fickan som möjliggjort blixtskutt till staden vid Medelhavet.

Men nya rykten kom på nya rastställen. Än lades dessa upprorscentra hit, än dit. Santander. Bilbao. San Sebastian. Likt en snurrande magnetnål flög gissningarna oupphörligen runt Spaniens kust och pekade på nya platser. Till slut koncentrerades i alla fall dessa på Valencia. Förkylt för mej. Jag kunde gott göra långa raster i skuggan av byarnas soltorkade lemmurar och lyssna till krokryggiga kogubbars betänksamma parlerande om tidens pågående händelser.

(Hur djupgående och omfattande är de iscensatta upploppen? Hur starkt eldsken har de kastat in i de svenska tryckpressarna? Jag vet ej. Men här är luften laddad. Här är det nervöst. Det bevisar tidningar, befolkning och polis. Pressens dagliga basunstötar i fetstil på första sidorna !!! Viva España!!! låter en ana att allt står på stöpslevens kant. Två saker till förmedlar detta intryck: på börsen faller pesetas i värde och utefter vägen till kastilianska höglandet dominerar upprorsryktena över dagens fåavelsfakta!)

Och plötsligt hoppar gnistan mej rakt i famnen . . .

Någon timma före Balaguer berättar ängsliga och något nyfikna

landsortsbor att det brann i knutarna. Stan befann sej i beläringstillstånd.

Landsbygden.

Plogarna hade stannat i fårorna. Bredmankade oxar hänger sina mular tungt mot jorden. Gubbarna kliver över till varandra med skorna klibbande av lera. Kvinnfolken vid åbyket och de som gått i senhöstens skördearbete, vecklar brådskande ner sina kjolar och skyndar sej samman i flockar. Ett moln drar förbi solen och kycklingarna samlar sej under hönans vingar. Ringarna slås sönder i den stillsamt speglande vardagens vatten.

En kilometer från stan.

Här stöter en mängd vägar samman, slingrande sej i vida serpentinerna omkring kullarna. Jag måste fråga mej till rätta hos en mötande som snabbt och tyst kommer tassande i sina tofflor. Då jag tilltalar honom, blir han först häftigt förskrämd och rycker hastigt till som ämnade han skyndsamt avlägsna sej. Men i brådskan tappar han filten som han har kastad över skuldrorna och måste böja sej ner efter den. Och jag kommer till tals med honom. När han får veta att mitt mål är Balaguer, avråder han bestämt. En enkel lantman skulle man tycka. Men under fem minuter inkarnerar hans person ensamt ett helt skådespels roller. Registret går från hopplösaste sorg i pannans smärtsamt sammandragna rynkor och ögonens djupa förtvivlan, till den allt likgiltiga lyftningen på axlarna, händernas överskylande gester och munnens mask av gäckande narr. Detta presterar han för min skull. För att jag skall slå Balaguer ur hågen. "Señor. Tre steg in i stan å ni är häktad. Så sant som jag står här på mina fötter!"

Lögn. Min frihet i denna tågkupé, som rullar hän mot Zaragoza, bevisar detta.

Men. Stämningen i Balaguer var upphetsad.

Klockan 1: från vägen Tarrega—Barcelona kommer två stora, blå bilar svepande. Poliser. Vapen. Över 100 km. Svarta folkhopar göra försök till passivt motstånd. Gandhi. Ett ögonblick och döden rider gränsle över kylarfasaden. Men det vrålande hornet sopar i tid rent framför gummihjulen. Bron över grumliga Segre passeras och förbi de där postande gendarmerna.

Huvudgatan, Calle de Puente, ligger med uppriven asfalt längs arkadernas gång. Där dras bromsbanden till för de två bilarna.

I.05.

Massan av människor strömmar till och omringar genast vagnarna. De kryper nära inpå som ville de krossa dem i sin krets. En halv minut därefter stiger passagerarna ut med famnarna fulla av vapen. Någonstans långt bortifrån kommer en sten singlande och slår med ett svagt smackande rakt genom en av vindrutorna. Genast morrar en kula ut sin varning bortifrån brohuvudet. Återtåget betäckes för passagerarna som långsamt retirerar genom hopen. Först bakom kedjan av poliser som spärrar brohuvudet med lyftade vapen, kunna de känna sej säkra.

Klockan blir två, tre och fyra på dagen.

Ännu är det skrik och larm och rop på gatorna. Människomassor i rörelse. Överallt diskuterande grupper. Till en början utgör samlingspunkten den vida plazan i stadens mitt. Men sedan blir promenadplatserna Calle de Saint-Jaine och de la Victorie. Från tidigt på eftermiddagen till sent på kvällen strömmar människohoparna fram och tillbaka under de skumma arkaderna. Så gott som samtliga butiker är stängda och med skyddande plåtjalusier nerdragna för fönstren.

Jag är en försiktig hushållare och beräknande proviantör som alltid tänker på morgondagens marsch. Ävenså här. Och jag har sedan länge förgäves varit på jakt efter en öppen brödbutik. Men så i en skuldersmal gränd kommer ett par kvinnor ut ur ett mörkt prång, bärande på de vanliga, försvarliga bördorna av vitt franskbröd. Ögonblickligen dyker jag in därifrån de kommer ut. Det är raka vägen ner i ett underjordisk bageri. Kö av köplystna kvinnor. Kala väggar och ett golv av stampad lera. Och denna mörka, ödsliga lokal är mättad med värme och fylld av ångorna från nygräddat bröd. Under väntan kan man roa sig med att se hur varan blir till. Fyra bagare arbetar i sitt anletes svett med att knåda deg, och två lärningar har jämt göra att dra plåtarna ur ugnarna och kasta upp de heta bröden på vågarna.

En fläkt av belägring slår verkligen emot en. Man står som i en av barndomens långa kristidsköer. Och detta till på köpet i en sparsamt upplyst lokal under gatunivån.

Gatudemonstration i Zaragoza.

12 midnatt.

Allt lugnt. Småstaden börjar blunda till. Men en och annan vandrare skyndar ännu förbi längst inne i skuggan av husfasaderna. Alla söker sej ut till — del Puente för att se efter om något nytt har inträffat.

Klockan 3. Släckt i alla fönster. Tyst under arkaderna. Mörker.

Klockan 6. I gathörnen samlar sej redan grupper av diskuterrande män. Gryningen flammar blodröd i öster. Högt över stan sträcker kyrktornet sitt mullvadsgrå pekfinger mot höjden. Längst borta i det smala gatuperspektivet patrullerar fyra guardia civils hastigt fram och tillbaka. Slängkapporna fladdrar ut som svarta vingar. I de underliga, halvrundera hjälmarna med tvärt uppviket plåtbrätte bak i nacken ser de ut som om någon försökt nacka en tupp, men blivit förfärad över sitt tilltag och avstått därifrån vid halva handlingens utförande.

Vägen till Lerida ligger grå i gryningen.

Endast något över två och en halv mil skiljer de båda städerna

åt. Ryktet har viskat om allvarliga kravaller därnere. Det är därför inte underligt att jag går så dammet ryker om hälarne. Och ändå raskare blir takten när staden ligger så gott som om närmaste vägkrök. En ambulansvagn rusar förbi med vrålände horn och skrämmer några skygga mulor i sken. Det tycks vara livligt i luften därborta. Och som ytterligare järtecken uppenbarar sig ett liktåg, ledsagat av en lång rad med svartklädda fackelbärerskor. Men ingenting att oroa sig över. Hundra meter bort blir den lantliga idyllen åter fullkomnad. Det är ett tiotal gummor, vilka ej orkat hålla takten med de övriga som svarar för underhållningen. De står i dikesrenens sträva gräs med sänkta och slocknade ljus i händerna och låter stearinljuset drälla i vita ränder på kjolarna, under det de häftigt träta om de skall fortsätta med i processionen eller ej. Så skall en sjungas i graven. Då lämnar man åt de eftervarande in i det sista en glans av sin egen festliga person.

Och ryktet talar sanning. Lerida är långt livligare än Balaguer. Här har poliserna kommit upp på hästryggen och soldaterna kommanderats ut från kaserngårdens mördande enformighet. Liksom i Balaguer är det gatorna utmed Segres grå grumliga vatten som utgöra koncentrationspunkten. Här ser man icke så mycket med sina ögon av de pågående oroligheterna, men man förnimmar dess mer att någonting är i görningen. Gatorna ligger så gott som folktomma, endast poliser och soldater posta överallt. Det är som väntade man att täta led av människor när som helst skall myllra fram ur de branta grändernas prång. Överallt bakom dörrar och fönster skymta ansikten och spejande ögon. Restauranger och barer är belamrade till sista stolen. Kaffe- och vattenglasens innehåll sköljer läskande genom struparna medan man pralar häftigt. Tidningsförsäljarna gör goda affärer. Oupphörligen rusar de högljutt hojtande genom restaurangerna med tjocka packar av ångande färska blad under armen. Tidningsbuntar som hastigt smälter ihop till ingenting. Men däremot begravs varje svartskäggigt ansikte bakom spalternas tättryckta kilometer. Men inget påtagligt, reellt vill hända. Endast atmosfären är kvav och tryckande som före ett oväder. Dagen använder jag att driva stan igenom och misstänksamt bli granskad av vartenda polisöga. Mot eftermiddagen är jag nere vid järnvägsstationen. Dit har soldaternas högkvarter förlagts. Ett par kokvagnar, förspända med magra

hästkrakar, har kört ut och postar framför själva stationsbyggnaden. Vimmel av soldater klädda i huggare och gevär. Löjtnanter, kaptenener och andra officerare. Sysslolösheten är tydligen besvärande för dem. De står och hänger över sina vapen, eller springer beskäftigt fram och tillbaka ut och in genom järnvägshallens dubbeldörrar. Här tycks inte bli någonting, varför jag redan löst biljett till Zaragoza, det kostade mej fjorton pesetas och nästan hela min förmögenhet. Nu står jag och endast ser mej omkring i väntan på tåget. Och just då det dunkar in över skenskarvarna, svartnar det plötsligt av folk under träden utmed Calle del Cabrinetty. Man skriker och hurrar och plötsligt faller ett skott. I den absoluta tystnad som sekunden därpå inträder, tycker man trots det betydande avståndet, höra kulan surra genom luften, sökande sitt offer. Ur de omgivande gränderna myllrar det av folk. Alla springer bort mot bron som leder över Segre till Avenide de Barcelona. Soldaterna vid kokvagnarna står med soppskålar i händerna. De ser bestörta på varandra. Hakorna blänker av fett. Några tar sina gevär och halvspringer gatan uppför.

Skall jag följa efter. Nej. Järnvägsbiljetten har varit alltför dyrbar för mej. Med de mynt jag har kvar kan jag sedan inte komma någonstans. Men i Zaragoza finns det ett järnvägshotell varifrån man direkt kan komma ut till madridtåget utan att ens behöva lösa perrongbiljett. Det får avgöra!

Tåget signalerar redan. Och under tiden tättnar folkmassan i gatusträckningen långt framför. Kokvagnarna står övergivna. Några bleckskålar ligger kastade på trottoaren. En vit ånga stiger upp i tunna pelare från soppkittlarna och den färska hästgödseln som ligger spilld över gatan.

Zaragoza i dec.

Spanien: Afrika eller Europa —?

Efter ett system av tågresor har man kanske en veckas eller fjorton dars sight-seeing till fots bakom sej ute på den spanska landsbygden. Vandrarmil som strötts ut över en vidsträckt areal och är kollationerbara med andra minnesintryck. Hård, torftig och stenhjärtad är jorden man strövat fram över. De insprängda dalkittlarna mellan alpernas höga sidor är väl tillvaratagna, brukade och lagda under plog till dikesrenens sista millimeter. Man har genomvandrat ett otal av små, smutsiga och sömniga städer uppe i de östra provinserna där man på gatorna (lergator, krokiga och illa underhållna) mött människor som gott kunnat representera Afrika blott de utbytt baretten och den veckrika släng-

kappan mot burnus och turban. Dessa är de levande bevisen för antropologernas påstående att det afrikanska blodet har spelat en betydande roll ända in i våra dagars Spanien.

Och under sin vandring har man kanske till på köpet korsat genom den kedja av platser dit den senaste tidens oroligheter har förlagts. Man har hört skott som smällt, sett en och annan sårad som burits bort, lyssnat till folkmassornas hotfulla mummel på torgen och under husens arkader och man har iakttagit hur polis och militär överallt spärrat gatumynningarna, hållande sina vapen beredda. Den fridsamme har skyndat bort från de hotfullt stirrande gevärsmynningarnas synkrets och begivit sej ut på den alltid lugna och karga landsbygden för att slå sej ner på en dikesren och fundera över händelserna runt omkring och pågående företeelser i tiden.

Med sinne för effektiv citatteknik kan man med sken av bestickande objektivitet bevisa nästan allt om en sak och ett förhållande. I fråga om Spanien gäller detta i högsta grad. Ty ifråga om det landet florerar en rik och motsägelsefull litteratur. Som ett belysande exempel kan det nämnas att bland annat existerar det *två* danska bokskildringar som båda beröra den spanska konungens eriksgata till en del medelhavsstäder, bland dessa Sevilla. Nå. Den ena författaren hör endast rojalisternas ovationer och hänryckta jubelrop strömma emot monarken, och med vägledning därav stadfäster han dennes popularitet bland folket; den andre skildraren har däremot ställt sej i en annan stadsdel, den vilken de temperamentsfulla tobaksarbeterskorna regera. Där finns inget rum för hurrarop, inget sinne för ödmjuk underkastelse. Endast spottflagorna flyger emot det kungliga ekipaget och luften uppfylles av skrån och smäderop. Så gott som allt kan sägas om en sak i skeende. Ytterst är det endast beroende på referentens inställning och vilja till att lyssna efter sin egen mening av det som han ser eller läser. Men kanske Ibanez har mer rätt än de flesta då han säger om det spanska kynnet: "Spanien är sorgset, och dess sorgsenhet är människofientlig och brutal. Antingen vrålar det av skratt eller tjuter det av tårar. Det känner icke det milda leendet, den intelligenta glättigheten som skiljer människan från djuret." Till och med den som på grund av en otidsenlig blidhet aldrig bevistat en brottnings- eller boxningsmatch, och

som i konsekvens härav enständigt försakat ett så rått och rivande nöje som tjurfäktningsokynnet utgör, kan verifiera detta påstående genom att i minnet från ett par fotbollsmatcher i Valencia, gräva fram några stormiga publikbilder som närmade sej det hysteriska vansinnets gräns. Dessa folkscener, fyllda av liv och glödande entusiasm, illustrera ypperligt Ibanez' påstående, om de ses mot bakgrunden av den kastilianske industriarbetarens tunga, trötta vardag och baskernas buttra förtegenhet. Ett allvar som icke har något med gammaltestamentlig blid visdom att göra, utan tvärtom ett allvar som präglas av människofientlig pessimism.

Och Lothar påstår att 'kastanjetternas land' är ett land utan skugga, utan träd. Solen glöder ner på en uttorkad mark, på ändlösa, röda och gråbruna slätter. Och den har givit spanjoren ökenmänniskans allvar. Därtill kommer nationella olyckor, landets exempellösa utarmande, det hårda arbetet i den stingande solen, den förbannelse som vilat över folket och landet. Ty hård och tung har kyrkans och de världsliga herrarnas hand legat över Spanien. Allt detta har stålsatt, ödmjukat eller härdat spanjorens karaktär men berövat honom den naturliga glättigheten. En stoiker, en hjälte, en drömmare och fantast, en extatiker och asket, en viljesvag människa som i lidelsens raseri utför det omöjliga — allt detta är spanjoren. Men i allt är och förblir han avmätt i det stolta självmedvetandet att han är spanjor och följaktligen står Gud närmare än alla andra människor på jorden. Columbus och Don Quijote är två av de mest berömda spanjorerna i det övriga Europa!

De stora gruvdistrikten ligger med förbränd och sönderborrad mark. Pålkranarnas och borrhornens skelettställningar avtecknar sej mot himlen och gruvschakten öppnar sina mörka gap vid vandrarens fötter. Hård, stenig och ofruktosam ligger stora arealer jord under bergskedjornas bann. Ur allt skall bröd och bärning vinnas! Det kan ej ske annat än genom arbete. Hårt och tungt arbete, sådant som antingen fostrar slavar eller frihetshjältar. Men allt ligger under kyrkans ägo. All rikedom, allt överflöd, all lyx har de klerikala härskarna haft vishet och kraft att suga upp till sin helgedoms förhärlikande. Spanjoren i gemen har olyckligtvis i långt större grad än annars vanligtvis är fallet, förmåttis bibringat den tron att de är Guds utvalda, Guds egendoms-

folk. I paradiset talade Herran spanska med Adam, påstår spanjorerna. Kyrkans makt har gjort befolkningen främmande för livet. De har bannlyst njutningsbegäret, påbjudit enkelhet och asketism som höga, eftersträvansvärda ideal. Den levnadsglade och njutningslystne Don Juan hade icke varit en son av den äkta folkdiktningen om icke hans ålderdoms omvändelse hade kommit och länkat in de sista åren av hans liv i ångerns och återhållsamhetens tecken. Lust till lyx och folkets strävan efter bättre levnadsförhållanden har varit djävulens påfund och ett försök att locka människorna till synd, därför har det också alltid på ett effektivt sätt kvävts av statens och prästerskapets skattmästare. Men under all denna predikan om återhållsamhet har kyrkan själv utvecklat en enastående prakt och ståt och enligt allmänt omdöme samlat enorma rikedomar i sina kassavalv. Den nyligen avlidne, bittere radikalen Ibanez griper till storsläggan mot kyrkan och konungamakten då han i sin roman Katedralen levererar följande kulturkritik: ”— De katolska konungarna kom till väldet i det ögonblick då de nationella krafterna stod på sin höjdpunkt. Om deras välde gestaltade sej storartat, så var det därför impulsen från de under medeltiden magasinerade krafterna fortplantade sej ända fram till dem. Men detta välde var ägnat att väcka hat, emedan deras politik ledde Spanien bort från den rätta vägen, drev oss till religiös fanatism och ingav oss en världsomfattande imperialismens ärelystnad. Med ett försprång av två eller tre århundraden framför det övriga Europa, var Spanien för den dåtida världen vad England är för den nutida. Om de maktägande i stället för att kasta sej in i militära företag hade fortsatt den religiösa toleransens politik, rasblandningen, det industriella och agrikulturella arbetet, var skulle vi då inte vara nu! Det rena Spanien, det spanska Spanien, utan främmande inflytelser, är det Spanien där de kristna blandade sej med araber, morer och judar, där religiös tolerans rådde, där industri och jordbruk utvecklade sej och varje stad ägde sina fri- och rättigheter. Men detta Spanien har dött under de katolska konungarna!”

Detta fräna uttalande apostroferar en annan skönlitterär författare, genom att föra fram kritiken till våra dagar. Jag åsyftar här den nu snart femtioåriga författarinnan Concha Espina, som i sin roman *El metal de los muertos*, icke enbart levererar en

''De siste meddelelser fra Spanien går ut på at der er utnevnt en ny monarkistisk regjering og at krisen dermed er løst og kongamakten reddet. Så enkel er stillingen naturligvis ikke. De revolusjonære begivenheter som har funnet sted i de siste måneder, har vist at der finnes motsetninger, som kan løses ved gjennomgripende forandringer i landets politiske maktforhold. Den politiske makt er i Spanien fremdeles i hendene på en godseieradel som støtter sig til hæren og står bak kongemakten. De siste begivenheter er et ledd i en historisk process som med nødvendighet må føre den politiske makt over på andre lag av befolkningen som kan føre den økonomiske utvikling videre frem. Bare ved et rent militærdiktatur kan den nye regjering holde sig ved makten inntil de indre motsetninger blir så store at ethvert økonomisk grunnlag for militærdiktaturet svikter. Spanien er fremdeles i stor utstrekning et agrarland. 75 pst. av befolkningen lever på landet. Jordbruket står på et primitivt teknisk nivå, driftsmåten er gammeldags. Den internasjonale landbrukskrise må derfor virke hårdt. I de rikeste provinser drives jorden av store godseiere ved hjelp av lønnsarbeidere. Særlig i Andalusien er jordeiendommene av stor utstrekning. I enkelte distrikter er jorden utstykket til forpaktere på en måte som

detaljkritik og levande skildring ur de sydspanske gruvarbetarnas liv, utan även ger en snabb interiörmålning från ämbetsmännens kontor och de stora, utländska bolagens chefsrum. Här ställer hon på ett temperamentsfullt sätt det spanska folkets rätt gent emot utländska expropriatörer under debatt. Och därmed kommer hon i omedelbart grannskap av vissa underliga regeringsmanipulationer som utvecklats under den rådande regimen. En koncessionspolitik som de oppositionella republikanerna främst av allt använder till huggtavla i sin kritik mot statssystemet och konungadömet.

Gång på gång har det blivit fastslaget att utländska företag beviljats koncessioner på villkor av ytterst ogynnsam art för landet. Gruvhanteringen, med rika malmfyndigheter av järn, svaavelkis och kvicksilver, är av vitalt intresse för Spaniens näringsliv. Omkring 30,000 bergverkskoncessioner finns också utfärdade. Enligt den spanska geologen Lucas Mayadas beräkningar äger Spanien ett koldistrikt av 11,000 kvadratkilometer. Men då det ingår i de högsta ämbetsmännens privata penningpolitik att endast bevilja expropriatörrätt åt högstbjudande, i flesta av förekommande fall utländska företagare, och dessa i sin tur kanske anser det förenligt med sina intressen att vila på hanen och ej påbörja en brytning omedelbart, har det till slut lett dithän att landet, industriellt sett, ligger så gott som i träde. Och sålunda kommer det sej att Spanien, vars kolareal är dubbelt så stor som Frankrikes, ändock endast bryter en tiondel av vad Frankrike producerar. (Denna tiondel utgör ungefär fyra milj. ton. Som ett apropå kan det sägas, att engelska nationalekonomer räknat ut att tillsammans tre miljoner ton i bränslevärden årligen till ingen människas nytta förgasas genom Brittiska rikets skorstenar.)

Men spanjoren har minst av allt råd att visa en sådan slösaktighet som sina onda vänner engelsmännen. Ute på landsbygden möter man allt som oftast på väg in till städerna, långa mulásnekaravaner med väldiga risbördor klövjade över ryggarna. Och i städernas bränsleaffärer skyltas med kol, koks och antracit på fat och i små glasskålar, liksom vi här utställer vindruvor, oranger, apelsiner och andra sydfrukt till lystet beskådande. Kolet, som för närvarande bryts i Spanien, räcker inte till för det egna industriella behovet och landet får sålunda använda utländskt bränsle som inköpes för dyra pengar. Alla experter på det ekonomiska området är ense om att det utländska kapitalet ligger tungt och tryckande över Spanien och förhindrar näringslivets sunda utveckling på alla områden.

I första hand är det naturligtvis de spanska arbetarna som får lida av dessa förhållanden. Varornas onödiga fördyring och landets svaga industriella ställning gör att deras köpkraft undermineras och den allmänna levnadsstandarden sjunker. Detta gäller först och främst om de befolkningsgrupper som övergivit jordbruket för

umuliggjør enhver rasjonell drift. Levestandarden er uhyre lav både for lønnsarbeiderne og forpakterne som utpines ved avgifter til godseierne. Den spanske dikter Aguilera gir et billede av livsvilkårene i en artikkel i den franske avis 'Matin', efter ett attentat på minister Canalijos i 1912. Aguilera skriver: 'De lavere klassers elendighet trosser enhver beskrivelse. I løpet av den siste vinter er tallet på dem som døde av sult tiltatt forferdelig. Den åndelige elendighet er ikke mindre. Tallet på dem som ikke kan lese og skrive, avtar ikke men tiltar. 12 millioner spaniere er i denne stilling, 8 millioner kvinner har overhode ikke hatt undervisning. $\frac{3}{4}$ av befolkningen lever det elendigste liv,

Det finns full användning för primitiva tråplogar.

skal man da forundre sig over at en revolusjonær feber glöder hos massene og at en minister gjøres ansvarlig for elendigheten.

Den spanske industri er for en stor del ganske ny. Under krigen og i de første år efter gjennemgikk den en sterk utvikling. Utførselen til de krigførende land steg og landet fikk et relativt stort utførselsoverskudd. Der er idag i Spanien ca. 1 million industri- og bergverksarbeidere, hvorav et par hundrede tusen er bosatt i landets viktigste industriby Barcelona som alltid har vært centrum for landets arbeiderbevegelse. De viktigste industrigrener er tekstilindustrien som beskjeftiger ca. 140 tusen mann. Selv om den spanske industriarbeiderklasse er relativt fåtallig, er den en betydelig politisk faktor da den er konsentrert i forholdsvis få større byer hvor arbeiderbefolkningen utgjør en meget stor del av befolkningen.

Den spanske industriarbeiders levestandard er på samme måte som landarbeidernes meget lav. Industrien har fått sin arbeidskraft ved innvandring av landarbeidere til byene. Landarbeidernes levestandard har dannet grunnlaget ved fastsettelsen av lønnens størrelse. Den stadig fortsatte tilstrømning av landarbeidere til industricentrene har vanskeliggjort arbeidernes kamp for lønnsforhøielser. Offentlig statistikk over lønnsnivået foreligger ikke, men de krav arbeiderne har frem-

städerna och nu står i direkt beroende av industrin utan några motsvarande fackkunskaper. Statistiken har ingenting att säga, men det egna ögats och örats vittnesmål berättar om arbetarnas relativa välstånd i distrikten som gränsar mot kusten vid Medelhavet. Jordbruket är här drivet till en hög standard (vilket inte hindrar att man kan bli vittne till medeltida bevattnings-system efter mönster av något slags paternosterverk, vartill tungsinta mulor levererar drivkraft). Apelsinträdgårdarnas rikedom sysselsätter under skördetiden mängder av arbetare och befraktar en årligen allt större ångbåtsflottilj. Arbetarna på plantagerna och de som har sin verksamhet förlagd till hamnstädernas varumagasin är knutna till starka fackliga organisationer och har genom dessa kunnat göra sina lönekrav gällande. Dessa arbetare, som i motsats till flertalet andra grupper, har fått Washingtonkonventionen om åtta timmars arbetsdag genomförd för sin del, står på en betydligt högre bildningsnivå än vad genomsnittet av kastilianer och basker gör. Märkligt är att de största och betydelsefullaste av de senaste månadernas upplopp och strejkoroligheter utspelats just i dessa hamnstäder, Alicante, Valencia, Barcelona o. s. v. Arbetarna där har lättare fattat och följt den republikanska oppositionens ekonomiska kritik av det nuvarande nepotiska statssystemet och har därför även resolut kunnat taga sina utarmade klassbröders sak i egna händer.

Enär en pressensur för närvarande tillämpas, som konsekvent undertrycker all kritik mot kung Alfonsos person och de skiftande diktaturregeringarnas göranden och låtanden, vet det övriga Europa föga eller intet av vad som egentligen försiggår i Spanien. Enstaka telegram letar sig fram över Hendaye om upplopp, om skott som

smäller, om regeringstrupper vilka marscherar mot upprorscentra, om att allt är lugnt och att allt är oroligt. Man vet i högsta allmänhet att oppositionen ivrigt arbetar för att störta konungen och med honom hela det nuvarande systemet. Men varför och med vilka motiveringar, som ställt åttio procent och mer av landets befolkning på republikanernas sida, det har det talats tyst om.

Redan Marvaud säger att i Spanien finns det varken någon offentlig mening eller någon valmanskår i ordets egentliga betydelse. Valet av deputerade, vare sig det gäller majoriteten eller oppositionen, försiggår alltid i ministrarnas för- rum.

Det är inte parlamentet som har hand om regeringstömmarna, utan ministrarna, och dessa tillsätts av konungen, som alltså genom dem går en krok förbi folkrepresentationen och tillskansar sig själva en oinskränkt makt. Ministrarna är allsmäktiga och allenarådande. Adolfo Posado säger i sin studie över spansk parlamentarism att alla anslag beror av ministrarna. Gatorna, järnvägarna, hamnarna, med ett ord allt som rör städerna. Och allt som öppnar ett vitt fält för förvärvsbegärets, spekulationens och lastens lidelser beror av dem. Ministern är den medelpunkt kring vilken ärelystnad, önskningar, "strebentum" och alla strävanden kretsar.

När en minister faller blir även den otaliga massan av ämbetsmän arbetslösa. Ty inskränkt nepotism härskar. Endast släkt, vänner och bekantas bekanta till ministerpresidenten kunna räkna på att få komma in i statsförvaltningen. Samhörigheten med familjen är ett arv som sträcker sina rötter långt tillbaks i historien. Från den tid, då araber kom seglande från Nordafrika för att kolonisera landet norr om Medel-

satt ved de tallrike strejker i den siste tid gir tilstrekkelige oplysninger om lønnens høide. Daglønnen ligger i de større industribyer mellem 7 og 9 pesetas, hvilket svarer til en ukelønn på 16 til 20 kroner. Utøver landet er lønnen ennu lavere, for landarbeidere ofte bare det halve. Ved en konflikt ved et jernbaneselskap for en tid siden krevet arbeiderne en minstelønn på 9 pesetas pr. dag. En gjennomførelse av dette krav vilde for de dårligst betalte arbeidere bety en lønnsforhøielse på 100 pst.

Den spanske arbeiderklasse har levet i en stadig kamp mot brutal undertrykkelse ved våbenmakt. Dens organisasjoner har stadig måttet kjempe for sin eksistens. Enhver utvikling av arbeiderbevegelsen i reformistisk retning er derfor blitt vanskeliggjort. Den spanske arbeiderbevegelses historie er preget av voldsomme revolusjonære aksjoner. Det betydeligste er et åpent opprør av landarbeiderne i Andalusien i 1873 og en omfattende reising innenfor industriarbeiderklassen etter krigen i Marokko i 1909. Krigen hadde slukt en mengde penger og bragt landet op i en økonomisk krise. I Madrid og Barcelona gjorde arbeiderne opprør. Hele landet blev erklært i beleiringstilstand. Særlig i Barcelona var stillingen tilspisset. Under urolighetene brente 65 kirker og 31 klostre i byen. Opprøret blev slått ned av 12 tusen soldater efter en

kamp på tre dager hvor 130 barrikader måtte stormes. I flere måneder måtte der anvendes militær terror overfor arbeiderklassen.

Den spanske fagbevegelse har alltid vært dominert av syndikalister. I 1919 hadde den syndikalistiske fagorganisasjon 850 tusen medlemmer. Organisasjonen blev forbudt i 1920 og har siden arbeidet illegalt. Etter opplysning fra den Røde faglige Internasjonale hadde den i 1923, det år Primo de Rivera kom til makten, ca. 250 tusen medlemmer. Amsterdaminternasjonale har den hele tid hatt overtaket i Madrid hvor det førøvriger lite industri. I 1924 hadde den spanske avdeling ca. 200 tusen medlemmer. I 1924 blev alle fagforeninger forbudt.

Den gunstige økonomiske utvikling som Spanien gjennomgikk under krigen stoppet brått op ved et omslag i 1921. Utførselen til de tidligere krigførende land sank sterkt. Samtidig led landet alvorlige nederlag i Marokko hvor Spanien siden 1909 stadig har hatt krigerske forviklinger. Under den krise som opstod blev grunnlaget lagt for Primo de Riveras overtagelse av makten i 1923. Primo de Rivera forsøkte ved en politikk efter mønster av Mussolini ved høie tollmurer å fremme en ny industrialisering. Tollsatsene blev på kort tid 2—3 doblet. De økonomiske vanskeligheter blev imidlertid stadig større, pesetaen falt

havet. Det afrikanske klansystemet, vad är det icke annat än en skärpning av extrem patriotism. Det egna landet eller den egna stammen är störst och bäst och betydelsefullast. Och den som tillfälligtvis sitter vid makten i en stat över alla andra stater är naturligtvis den snillrikaste och intelligentaste människa som existerar. Och endast medlemmar av hans släkt eller vänner till dessa duger till att bekläda alla viktiga officiella ämbeten. Varje nordafrikansk klan sluter sig inom sin familj och är stolt, högdragen och avundsam mot andra klaner. Varje störtad spansk ministers ämbetsmannakår intar samma broderliga attityd mot dem som tillfälligtvis är komna till makten.

Varje spanjor är en ädling, en *hidalgo*, som föraktar att försörja sig med sina händers arbete. Det eftersträvansvärdaste av allt är att få plats i en ministerpresidents ämbetsmannakår, och under den tid som makten och härligheten varar krama så mycket pengar ur sin sysselsättning som möjligt. Såsom ministern i Madrid är allsmäktig och allenarådande, så härskar även bypolitikern kaziken som tyrann och diktator inom sin snäva krets ute på landsbygden. Makten är helt lagd i herrarnas händer, och parlamentet, som folkrepresentation betraktat, har inget som helst inflytande till förmån för den breda massans intressen. Inom politikernas egen krets råder en hätsk rivalitet om makten. Tysken Lothar säger att på denna (nedärvda) avundsjuke mellan klanerna grundar sig den spanska partikularismen, landsortens inskränkta bypolitik, katalanernas, andalusiernas eller aragoniernas tränga lokalpatriotism. Genom denna avundsjuke mellan de enskilda stammarna, alltså mellan de spanska klanerna, har alltid rikspolitiken blivit svårt lidande. Och ännu förlösas landets bästa kraft på dessa gagnlösa slitningar.

Det var icke enbart en spefull fransk kvickhet då Dumas sade att söder om Pyrenéerna börjar Afrika. Även urpatrioterna och de ortodox-konservativa politikerna och tänkarna rädas för de friska vindar som börja blåsa in över landet. De vilja draga sig tillbaka till skyddet under Afrika, i rädsla för ett alltför genomgripande europeiserande av statsskicket. Hur paradoxalt det än låter så förs de nu pågående stridigheterna av arméer som går fram under fälttecken varpå det står ristat: Låt oss bli européer! Låt oss bli afrikaner! Det finns ordagranna uttalanden av ledande politiker som säger: — Vi skulle icke europeisera oss, utan afrikanisera oss, ty vi är afrikaner. Vår kraft ligger i urgrunden, som vi måste försvara mot alla främmande inflytelser!

Just mot sådant talesätt kan den republikanska oppositionen sätta in den tyngst vägande kritiken. Ett regeringssystem som bedrivit exempelös utarmningspolitik och för en spottstyver kastat landets främsta naturrikedomar i dollarkapitalismens händer passar det ju icke att tala om att landet skall försvaras mot alla främmande inflytelser. Däremot passar flykten till den afrikanska statstanken. I och med detta kan man på ett enkelt sätt möjliggöra att från parlamentet utesluta all folkrepresentation.

Hur kvävd yttrandefriheten egentligen är bevisas bäst av att ett tal som socialisten Indalecio Prieto, medlem av cortes och nämnd som namn i Sanchez Guerras beramade ministär, höll den 25 april 1930 i Ateneum i Madrid, inte förrän ett år efteråt vissa delar nått fram till pressen.

Prieto redogjorde vid tillfället ingående för regeringens sätt att ge koncessioner på för landet ogynnsamma villkor åt utländska företagare, och dolde därvid ej sin tro på att mutor spelat en betydande roll. Bland annat sade han:

meget sterkt og Primo de Rivera måtte trekke sig tilbake. Han blev i 1929 avløst av general Berenguer, en representant for gods-eieradelen som ikke har kunnet løse nogen av de vanskeligheter som var oppstått som følge av krisen.

I juni blev det erklært generalstreik i Bilbao og Sevilla. Siden har det over hele landet pågått en stadig stigende streikebevegelse. Madrid, som ofte har vært uberørt av arbeiderklassens aksjoner, lå lenge utenfor også denne gang. Da hendte det imidlertid en begivenhet som fikk arbeiderklassen til å reise sig i spontan forbitrelse. En bygning som var under oppførelse, styrtet ned hvorved 4 arbeidere blev drept. Ved begravelsen arrangerte arbeiderne en stor demonstrasjon. Det blev herunder utkommandert militær. Tre menn blev drept og over 50 menn såret. Det blev straks erklært generalstreik. Siden dette hendte har det i Madrid stadig vært uroligheter og stadig vært anvendt militær overfor arbeiderbefolkningen.

Det spanske borgerskap befinner sig idag i en meget vanskelig stilling. Det må føre sin kamp mot adelsens politiske overmakt på en tid dets egen stilling på det alvorligste er truet av arbeiderbevegelsen. Situasjonen minner meget om stillingen i Russland før marsrevolusjonen. Borgerskapet er for en stor del republikansk fordi kongemakten støtter sig til den feudale adel. Men det kan vanskelig føre en åpen

kamp mot kongedømmet da det ikke vil kunde holde herredømmet over en bevægelse hvor arbejderklassen må komme til å spille en avgjørende rolle. Særlig innviklet blir stillingen i Katalonien. Det har her vært en sterk separatistisk bevægelse som fortrinnsvis har vært ledet av borgerskapet i Barcelona, Kataloniens hovedstad. Bevegelsen har dels villet skille Katalonien ut fra det øvrige land, dels villet opprette en spansk republikk med Katalonien som ledende provins. På samme tid er imidlertid Barcelona arbeiderbevegelsens sterkeste borg og dens kamp må nødvendigvis rette sig mot borgerskapet på hjemstedet. Lignende forhold er tilstede ellers i landet. Overalt hvor det republikanske borgerskap er sterkt, er også arbeiderbevegelsen sterk. Den republikanske bevægelse kan av den grunn ikke få den nødvendige slagkraft, av denne grunn er det kongemakten fremdeles har kunnet opprettholde.”

Norska Clarté.

— Ett företag har fått koncession på för Spanien så tryckande villkor att de blir oförklarliga om man icke söker gåtans lösning i den allbekanta checken på 600,000 dollar, vars mottagare visserligen ej har visat sitt eget ansikte vid bankluckan.

Mina herrar! Det är icke enbart som skattepliktig jag, liksom också ni, uppröres av dessa nedrigheter, ty det var av mindre betydelse. Jag är socialist och följaktligen också internationalist, men liksom hos varje naturlig människa läskas mina känslor efter vissa hierarkiska principer. Min varmaste kärlek ägnar jag min familj. Sedan kommer min hembygd och genom denna mitt fosterland, därpå min ras, och sedan blir det verkligen genom mina känslors rikedom en del över även för mänskligheten i gemen. Men min allra största kärlek ägnar jag dem som äro mina anhöriga och besläktade med mitt hjärta och därför säger jag eder, trots mina internationella åsikter, att inför sådana dåd som jag skildrat skäms jag som god spanjor. Ja, jag skäms, ty Spanien är ett fattigt, beskedligt och olyckligt land som har störtats i olycka därför att det har bundit sitt öde för starkt tillsammans med en viss familj. Kort och gott, det är i alla fall min nation, och den behandling som kommit den till del kan endast bäras av en koloni som ännu icke har nått civilisationens tröskel. Skall Spanien, mitt Spanien tåla att bayrare, engelsmän och yankes, med eller utan kungliga anor, betrakta Spanien som en negerkoloni! 24.2.31.

MADRID

Hjärtat av Madrid.

Metro.

Många vyer, nya dikter och storslagna utsikter har de moderna världstäderna skapat. Men vill man förnimma dess febriga puls och en fläkt av dess torra, heta andedräkt, så skall man icke ströva över varuplatserna eller söka i gatuvimlet och på de myllrande boulevarderna. Där trivs människorna, där vistas de och omkring dessa platser står det alltid en fläkt av levande liv. Men söker man Vulcanus smedjor där den skapande och omformande elden har slocknat på härdarna, måste man ner i underjorden, till de elektriska järnvägarna. Något mera ödsligt och storslaget, något mera beklämmande och artificiellt får man länge leta efter. Tag språkets fattigaste och

kargaste ord och strö ut dem mellan de bortilande stålspåren och över perrongernas döda stenplattor, och man kan ändock ej giva en bild av något så kallt och grymt och brutalt som en metro är. Omkring den gråaste järnvägsstation och över den mest kala båthamn står det ändock ett brus och skälver i luften. Där anar man fjärran platser och främmande förnimmelser av något nytt. Men under storstädernas järnfötter, är man för alltid innesluten i en ödesbetonad ring. De människomasor som vältrar fram genom spärrarna morgon, middag och kväll, är jagade och hetsade individer som endast har sekunder på sej för att komma dit och dit, till och från sitt arbete. Årens vana har tryckt likgiltighetens stämpel i deras ansikten. Det är en enda homogen hop med samma kvällstidningars rubriker dansande i sina hjärnor, som i de ljusöverspolade vagongerna forslas fram genom ståltunnlarna. Människan har förlorat sej i mängden. Det är som om individen hade utplånats och uppgått i en enda stor enhet. Här är ingen som söker vila, förströelse eller lugn. Metron: en fabrik för människotransport, omspännande en storstads areal. Luften man inandas här är torr, vass och hård. Luft under jorden. Källarluft. Sakligheten har drivits till brutalitet: de kakelbelagda tunnelväggarnas släta ytor, de nakna lyktljusen och perrongernas tomma trottoarer på ömse sidor om järnbanans svarta löpgrav. Inte ens på djupet under asfalten finnes det längre mull och groende liv. Skyn användes till ett ark skrivpapper. Och där man trodde trädens rötter skulle vara sammanflätade för att suga must ur jordens sköte, finner man en saklig transportbana och en lång allé av färgskrikande likörannonser. Undrar man sedan varför alla människor ser så trötta ut som samlar sej här —?

Madrid utan mynt.

Den är tokig som förlorar allt
utom sitt förstånd.

Chesterton.

Låt mej genast säga det: Madrid berusade mej fullkomligt. Jag vet det: vana resenärer har aldrig haft mycket till övers för denna stad, den minst romantiska och minst 'spanska' (vad man nu menar med det begreppet, kanske moriska) stad i Spanien. Den är uppslängd med något av guldrushtempo mitt bland bergen i det ödsliga Kastilien. En hastig, halvt omedveten vräkighet som imponerar: breda trafiklarmande boulevarder, präktiga parker, imponerande bankhusfasader, liv, rörelse: allt en kaotisk virvel. Detta icke ordnat, regelbundet och gjutet i de fasta former som andra stora städer har att bjuda på. Här är icke livet bankmannasy-

stem och tjänstejäkt: största möjliga tidsvinst på den och den sträckan. Nej, mitt uppe i allt det sjudande något improviserat, något lekfullt, ett stänk av fest och färgglädje. Trafiken i Madrid, gatuvimlet: det har man aldrig hunnit ordna och det kommer man heller aldrig att någonsin få ordning på. Tjuvpojkar skall alltid komma att åka gratis på spårvagnarnas bakbuffertar. Droskförarna skall aldrig kunna lära sej en bestämd taxa för sina bilar. Den omgivande landsbygdens boskapsuppfödare skall alltid anse den bredaste stadsbulevarden och det mest trafikerade torget som sin rättmätiga promenadplats för en väldig boskapsflock. Ännu i dag träter i varje gathörn trafikkonstaplar med fotgängare, fotgängare med bilister, bilister med spårvagnsförare, spårvagnsförarna med gud och hela världen. Och deras träta gäller trafikförordningen, en förordning som det aldrig, aldrig kommer att finnas någon rättelse i. Ätminstone inte så länge helt vanliga icke skattebetalande medborgare i samhället som jag utgjorde får göra sej breda och ta upp utrymme på ett sätt som längre fram skall återgivas.

Som sagt. Jag kände mej berusad och frigjord av staden. Genast vid järnvägsstationen dök jag ner i en metrotunnel och steg återigen av vid en station som affischerades som Puerta del Sol. Från resebeskrivningarna visste jag att det var centrum och samlingsplats, stadens hjärta dit allt människoblod strömmade. Där borde jag känna mej hemma bland gatureklam och larmande trafikanter.

Detta var ett måfå. Och hela min resa till Madrid hade varit ett stycke improviserad resemelodi som lätt kunnat slagits sönder i skorrande disharmonier. Men mina vänner zigenarna, de brödtiggande zigenarna, hade interfolierat den spännande resan genom det trista landskapet på ett så vackert och levnadslustigt sorgmodigt sätt med sina välljudande träflöjtar och vilt skriande violiner, att det helt enkelt skulle ha varit otacksamt att nu ångra något av det vågade i tilltaget.

Kanske var det den långa landsbygdisoleringen som kom mej att finna Madrid som en enda stor, laddad elektrisk gnista. Annars hade jag all anledning att resignera och känna mej knock out. Endast åtta ensamma pesetas skramlade i min ficka. Åtta pesetas, det gjorde med den dagens kursnotering i revolutionens tecken, tillsammans tre kronor och fyra öre. Inget vidare att hurra

för, då alla framtida inkasseringsmöjligheter var hopplöst stäckta. Detta förhållande hade jag upptäckt redan i Zaragoza, just då ett revolutionscentrum: en gammal ärevördig stad i ungdomlig feber och upphetsning!

Dessa åtta pesetas utgjorde den sorgliga resten av ett honorar för manuskript som jag ännu inte visste om det utkommit i tryck. (Men en månad därefter fick jag veta det på ett högst lustigt sätt!: efter fem dagars hård storm på Medelhavet mellan Barcelona och Valencia, ankrade den lilla tvåtusentonnaren "*Felicia*" på Valencia redd. Vi i skansen rodde naturligtvis i land för att få oss lite färska tidningar i norska sjömanskyrkan. Det var någon vecka in på nyåret och för oss försenade matroser var det också julklappsutdelning. På min lott föll det ett paket som innehöll stickade, snövita yllevantar från fröken *Anna Husman* i Stockholm [vilken härmed tackas på det hjärtligaste]. Men med dessa vantar följde också ett par avrivna tidningssidor som, gudar och avgrunder en sådan julglädje, innehöll en surögda anmälan av mina debuterande reseskisser. Ah, du gamla krokrygade murvel, du surögda bokmal, vad det kändes skönt att sitta med flera dagars hårt arbete värkande i händerna och insupa dina mördande, kritiska giftigheter [samt även plocka en och annan vissen pappersblomma, som pliktskyldigast överräcktes åt min oförskräckthet]. Men anmälan innehöll ett viktigt påpekande: att jag *ej* besökt de slott, ruiner, borgar, museer etc. som varje turist *skall* besöka. Detta var hos mej ett fel. Aldrig har jag väl blivit så missförstådd. Medvetet utgick jag ifrån att *ej* skildra det som hundratals personer gjort långt mycket bättre [varvid de naturligtvis *ej* kunnat undvika att upprepa varandra!] Men detta gör visst detsamma, bara man nämner namn och berömda byggnader i tillräckligt stort antal, är man räddad. Således var inte heller jag alldeles hopplös, när jag i förbigående råkat tala om Multatuli. Men jag har *ej* utgivit mej för att vara någon museikritiker eller anmälare av slott och berömda tavelgallerier. Visst snokar jag pliktskyldigast igenom dessa platser och skulle *ej* finna det så märkligt svårt att avtrycka kataloger [hur många snabbturister har man inte sett springa genom tysta, dunkla salar med platsens katalog uppläkt framför ansiktet, varvid de noggrant presterat en marginalkråka för varje förbigånget och hastigt överblickat konstföremål]. Men jag vill för min del

endast referera en liten del av det *levande* liv som jag sett omkring mej, det som alltid sjuder upp från botten och flyter fram över världsvägarna. Därför är jag också här i Madrid med åtta pesetas på fickan. Det berömda Museo del Prado [liksom Plaza de Toros], tänker jag avstå ifrån att recensera. Visst har jag varit på det förstnämnda stället och låtit storheterna defilera förbi, Velazques, El Greco, Goya o. s. v. Men här har också andra konstanmälare varit och uttalat sin ödmjukt subjektiva syn på saken. Jag ber att få rekommendera två, inbördes olika, men ändock var och en på sitt sätt så skarpögda observatörer som Per Lindberg och Marcus Ehrenpreis!)

Medan kungliga hovmålaren Goya tillät sej att under konstens skyddande mantel grovt och blodigt gyckla med Karl IV:s familj, håller Madrids fattigare befolkning, under den ekonomiska kritikens ledning, just på att medelst mera bullrande och uppseendeväckande former uttrycka sitt missnöje med Alfonso XIII:s härsklystna politik. Varför då gå till ett museum och beundra en klassisk kritiker när man kan finna samma ilska bitterhet hos närmaste lumphög på gatan. (Och vill man ha konst: vad kan ej den som vill, se i ett förpinat och väderbitet fattigmansansikte.) Sannerligen, oftast är det endast högfärden och icke den ärliga viljan att lära något, som avgör sällskapsvalet!

När jag landade i Madrid hade jag närt ett hemligt hopp att kunna få något jobb. Men mitt sökande var fåfängt och upphörde alldeles den dag då jag på ett sällsamt vis träffade samman med en deklarerad dansk turistguide. På ett par dagar lärde han mej Madrid så grundligt som endast första klassens turister kunna få det i fickformat. Men dessförinnan hade jag på egen hand tittat lite på Madrids nattsida. Och den var enbart idyllisk. Åtminstone för den som kan ta timmarna som de komma.

De nätter jag vandrade i staden, var i hög grad av historisk natur. En skärpning i konflikten mellan republikaner och rojalister försiggick och nådde nära bristningsgränsen. Konungen hade redan sina koffertar packade och den blivande presidentkandidaten Zamora överläste sitt balkongtal framför spegeln. Och ändock upplevde jag ej något sällsynt. De spanska tidningarna på vänsterkanten som ej var indragna, utkom censurerade med vita plättar i spalterna. Först långt efteråt kunde jag av telegram som lyc-kats leta sej över gränsen vid Hendaye, utläsa att de nätterna var

några av de livligaste och mest spänningsfyllda Madrid upplevt på senare tid. Polis och militär vakade överallt. Militärutrustade kompanier postade vid viktiga platser. Avdelningar med kul-sprutor och maskingevär körde oupphörligen genom gatorna...

Mitt uppe i allt detta rörliga liv gick jag och hushållade försiktigt i en veckas tid med mina åtta pesetas, glatt omedveten om vilken världshistoria som höll på att utspelas runt omkring min person. Och inte endast det att jag under dagarna drev gatorna upp och ner som farlig främling (mer än en madridbo frågade nyfiket om jag var ryss, förut, när jag befann mej längre bort från oroshärdarna, hade mitt nationella ursprung fått gälla för amerikanskt, tyskt eller engelskt, men i och med att jag passerade Zaragoza betraktades jag som ryss, en ryss som naturligtvis var ute i viktiga ärenden!), *varje natt under en veckas tid satt jag på en av de största boulevarderna och sov tillsammans med två poliskonstaplar!*

Av detta kan man förstå, att förberedelserna till spanska republikens genomförande var av det mest beskedliga slag. Om det varje natt varit samma poliskonstaplar, kunde man kanske förklara fenomenet genom att erinra sej mitt ovanligt hederliga utseende. Men att fjorton olika poliskonstaplar skulle ha samma tycke, låter ändå lite underligt.

Förspelet till detta underliga förhållande var enkelt och all-dagligt.

Sedan jag stigit upp ur metrotunneln vid Puerta del Sol, hade jag hela natten på mej för att genomströva Madrid. Jag hade absolut ingenting som band mej. Inga gator att hålla reda på, inget pensionat eller hotell att leta mej tillbaka till, ingen resväska som ängsligt stod och väntade på någon bagageinlämning. Runt omkring låg gatorna tilltrasslade. Okända. Jag var mannen som utan någon som helst vägvisare skulle bensla upp en hårt ådragen knop. Det var endast att sätta igång och gå, läsa gat-skyltarnas namn och teckna sej till minnes boulevardernas riktning. Onödigt att referera en sådan natts tjusning, säkerligen var denna promenad av samma spännande slag som att intränga i en okänd djungel: varje steg och varje passerat gathörn medförde sin lilla sensation. Endast en parentes vill jag göra: det finns reseskild-rare som påstår att Madrid är ointressant. Kanske dess bygg-

nader, kanske dess centrala topografi. Men, mina herrar, förirra er någon gång in i fattigkvarteren med de lerstampade gator som går fram mellan bräckliga hus i den sydvästra delen av staden och ni har upptäckt ett Madrid, en stad helt annorlunda än den som återfinnes i resebroschyerna.

Men går man gator upp och gator ner en fem, sex timmar i sträck, domnar man till slut bort i lederna, hur okänt och intressant det område än är, som man har att upptäcka. Man tänker på sina åtta pesetas. Ett glas mjölk, min herre, det skulle vara någonting att gratulera magen med! Kaférestaurangernas dörrar står öppna. Men det är bittra ställen att komma till. Man sitter och berusar sej av den pyrande matdoften samtidigt man studerar matsedelns läckerhet (har ingen märkt hur begärligt den fulltecknade matsedeln ser på vår hunger?) Och för ett enda glas mjölk kan man inte få sitta hur länge som helst i värmen utan måste ut i blåsten (ett ordspråk säger: den kastilianska bergsvinden kan ej släcka ett ljus, men dödar en människa). Och detta var till på köpet mitt uppe i en bittert bister vintervecka.

Många underliga figurer såg jag på min vandring. Men endast en som fångade mitt intresse helt och hållet. Och det var en herre, som mitt på en av de bredaste bulevarderna alldeles i omedelbar närhet av Columbusplatsen, omtänksamt nog skaffat sej en fylld koksgryta som han satt och värmdes sin frusna kropp vid. (Senare fick jag veta att hela hans dag var upptagen med att samla samman bränsle för nattens behov.) Det var vid ett eller tvåtiden. I sällskap hade han en av de lyktförsedda portvakter, som i Madrids förnäma kvarter vakar över försenade lättings hemkomst. De två vid kokselden skvallrade ivrigt och med många gester om de olika husens invånare, deras seder och sorglösa levnadssätt. Under tiden gick jag och lyssnade, det var värmen från kokselden som drog mej till de två männen, lika oemotståndligt som sjöfågeln dras till fyrlyuset.

I samma ögonblick kom en auto framglidande över asfalten och stannade vid en av de närmaste portarna. Den ivriga berättaren fick brått att samla ihop sin käpp, sina nycklar och sin hornlykta och sprang sedan med mjuka steg över körbanan för att hinna öppna bildörren före chauffören, kanske en dusör —

Genast var jag framme och intog med en knapphändig fråga

Madrid bortom resebroschyrena.

hans plats i den knarrande rottingstolen (den hade hämtats från en närbelägen trottoarservering). Värmen strömmade mjuk och skön emot mej, först nu blev jag medveten om hur kallt det varit under de närmast föregående timmarna. Mannen på andra sidan av kolfatet, tycktes ej ägna min existens den ringaste uppmärksamhet. Han sjönk sakta samman i halvslummer, men väcktes återigen av den tillbakavändande, pratsamma portvakten. När jag gjorde ett försök att resa mej upp för att bereda plats åt honom, visade han vilken sann kastiliansk gentleman han i grund och botten var. Mitt yttre utvisade minst av allt någon förmögenhet, men med en magnifik gest bjöd han mej att sitta kvar, och av den åtföljande ordströmmen kunde man efter djupdykning uppfiska en och annan mening, där han livligt beklagade att hans ställning var sådan att han icke kunde inbjuda mej till ett bättre sovrum. För all del, ett tråkigt kapitel, men — jag mådde så bra där jag satt, och jag var även så gudomligt sömning att jag på det livligaste skulle ha protesterat mot en förflyttning (ni neura-steniker, promenera sju timmar på fastande mage, och ni skall ej behöva använda er av räkneakrobatik mot sovrumstaket!) — —

En timme eller två satt vi så och sov vid den pyrande elden. När kamraten på andra sidan purrade ut, stod natten becksvart runt

omkring, endast en och annan lykta lyste med glåmigt ljus mellan gatuplanteringsens trädkronor.

Rösten vid sidan av mej, rosslade ur djupet av magen:

— Tycker du det är kallt, så försöker vi väl flytta på oss?

Visst var det kallt. Man sover inte ostraffat ute en vinternatt, även om man sitter i omedelbar närhet av en kokseld. Men vart skulle vi flytta? Jo, strax bredvid fanns det en redskapsbod till vilken han hade nyckel, dit gick det bra att komma!

Vi hjälptes åt att bereda plats därinne bland spadar, krattor och vattenslangar och därpå bar vi in hela eldhärden. Det blev genast varmt och skönt som i en badstu. Men tiggaren visade en vänlighet som jag aldrig tillförne hade upplevat. På en av väggarna hängde en tjock, yllefodrad regnkappa, den tog han ner från spiken och bredde med moderlig omsorg över mina skuldror. En rent mänsklig handling. Han hade ingenting att få och visste att han ingenting kunde begära av mej. Jag var främling som knappast kunde göra mej förstådd med några mödosamt inlärda parlörglosor. En okänd främling, ändock var han rädd att jag skulle frysa om mina skuldror. Denna handling, tillsammans med senare upplevelser, skulle jag vilja kalla för Kastiliens ansikte och adelsmärke: fattigdom och hjälpsamhet!

En halvtimme därefter upplevde jag en långt våldsammare chock. Det bankade på dörren där vi satt och då den i nästa ögonblick öppnades och två poliskonstaplar i full mundering blev synliga, kunde jag ej låta bli att tänka på att nu var det kokta fläsket uppätet ända intill svålen. Jag väntade på ett bestialiskt rytande och ett par hotfullt stirrande revolvermynningar. Det var ju revolution i staden, då borde samhällets skyddsvakt ta hand om alla misstänkta lumphögar och i triumf föra dem till närmaste rannsaktionshäkte. Men därav blev intet. Ett leende, ett hjärtligt god morgon pojkar, samt ett framsträckt cigarrettetui, var den enda revolvermynning som jag såg till. De beredde plats åt sej på ett par förvaringslådor, drog dem så nära elden som möjligt och satte sej för att dåsa bort en stund, sedan började de att lägga av sej hjälmarna, battongerna och revolverbältena som på ett prydligt sätt satt virade om och höll samman magen, mausegevären hade de ställt ifrån sej redan nere vid dörren. Uniformsrockarna knäpptes upp, dess trånga grepp vid halsen besvärade. Detta såg mer än fredligt och stillsamt ut mitt i ett revolutionscentra.

När jag om ett par timmar vaknade för att sträcka på benen, satt de två poliserna med huvudena nersjunkna mot armarna och sov med öppna munnar och långa snarkningar.

Strax därpå vaknade de, sträckte på lemmarna så det knakade i benstommen. Därefter tittade de belåtet på klockan: herregud så skönt, tjänstgöringstimmarna tilländalupna och snart passav-lösning. De fixade sej, bjöd på ännu ett par cigarretter och hälsade farväl, varpå de steg ut i morgonkylan. Så skall ett par poliser uppföra sej!

Men detta var endast den första natten. Därpå följde sex andra, liknande. Koksgrystemannen och jag höll troget ihop och varje natt fick vi besök i kiosken av en frysande patrull, som bjöd på cigarretter för att få värma sej lite. Mornarna efter dessa nätter var något av det härligaste jag har upplevat. Redan klockan sex, halv sju måste vi utrymma boden för de anländande gatu-arbetarna. Ett grått, fuktigt dis hängde ner mellan husraderna. Ännu hade inte staden hunnit vakna på allvar. De breda bulevarderna låg tomma med vattenblank asfalt. Så småningom bröt solen fram mellan taksilhuetterna och tecknade violetta, blå och skimrande rosamönster i det mjölkfärgade töcknet. Ännu några minuter av uppvaknandets tystnad. Ännu hade ej de första åsne-kärrorna börjat trippa genom staden. Men i alla stall och garager höll man redan på att stämma instrumenten, och efter en halvtimme bröt storstadens jätteorkester ut i ett bedövande larm och buller.

Rønner, den danska turistguiden, träffade jag någon dag senare. Han förde mej genast bort från den gemytliga kokselden och visade vägen till Frälsningsarméns natthärbärke. Men utbytet var mindre gott. Man fick hålla till godo med kalla, stela vaxduks-madrasser. Kallt och obehagligt. Men den runda Rønner var van vid det sedan någon vecka tillbaka, och strax innan vi slöt ögonen, lärde han mej lite praktiskt turisteri:

— I Paris och Madrid ligger man hos Frälsningsarmén, och i Marseille äter man gott hos nunnorna, men försök för allt i världen inte att göra tvärtom!

Vinst —!

De närmaste dagarna var i alla fall räddade!

Rønner satte glaset tillbaka med en smäll mot bordet och strök bort några röda vindroppar ur sin korta, vetegula mustasch, under det han lutade sej mot den knarrande trästolens ryggstöd och såg sej omkring i rummet. Belåtet. Ty nu var han mätt och en aning rusig efter några glas ur buteljen som stod likt en tjockmagad skiltvakt på post vid hans kuvert.

Bakom de halvslutna ögonlocken glimmade ett stycke ögonvita och en del av en blåklintsblå pupill. Vad den simmiga blicken såg framför sej var inte mycket; ett borgerligt förmak: omedelbart framför honom det avättna middagsbordet och bakom detta byffén med prydnadsföremål: fruktskålar, gipskattor, en dammig sol-

fjäder och ett silverkors, hängande i en tunn, trådsml kedja. — De har tydligen smått om det, tänkte han, men en vacker dotter är deras i alla fall!

Rummet var inte fem steg långt och fyra steg brett. Där fanns ändock två fönster. Ett till höger och ett till vänster. Men att se ut genom dem var som att titta in i sin grannes allra heligaste. Ty huset där Rønner och jag hade tagit vår tillflykt hade en högst egendomlig arkitektur. Byggt i ett massivt block med platta promenadtak, varifrån smala, fyrkantiga luftbrunnar plötsligt störtade åtta, tio våningar ned genom huset. Inte ett fönster i de rum som vi hade tillgång till, vätte åt gatan. Ville Rønner ha lite luft, fick han slå upp fönstret och lägga sej helt på rygg, då kunde han se en frimärksfykantig plätt av himlens blå över sitt huvud och stadens alla tak.

Jag däremot hade inte ro att sitta inne och vakta på förföriska blickar från husets vackra dotter. Inte två timmar efter det vi tagit våra rum i besittning på pensionatet, övergav jag striden om señoritans svarta ögon och vackra leenden. Upp på husets tak kunde man i alla fall se staden så stor den var, här fanns det lugn för själen och solsken i ansiktet. Och så långt bort man hade utsikt, gick unga kvinnor och hängde tvätt på taken. Linnetyg lyfte och böljade på klädstrecken i den svaga vinden från norr. Solbelysta, vita och buktande ytor högt över gatularmet och rännstenssmutsen. Flickor, svartögda med skratt och leenden dansande över sina unga läppar. Och rakt nedanför, tvärs över gatan, låg en klosterschola med sin lummiga, gröna trädgård. Man kunde ju sitta häruppe och lyssna till bilsurret och spårvagnsrasslet, gatuförsäljarnas skrik och takdurnas kutter medan man stirrade rakt ner i en kalkonflocks idylliska familjeliv och tänkte över vad som hände och hade hänt.

Är det möjligt att om endast två människors uppenbarelse fälla påståendet: detta är ett högst blandat sällskap! —? Utan tvivel! För att nu ta ett närliggande exempel: min vän Rønner, den danska turistguiden, är en inkarnation av jordklotets trinda och trygga form. Och själv är jag lång och benig som det höves en fönsterputsare i U. S. A. Sida vid sida hjälpas vi åt att framhäva det smått löjliga i vår växt. Vi behöver således endast promenera framåt en boulevard och alltid är det oss förunnat att se hur vi ständigt sår ut en säd av stilla munterhet i de mötandes blickar. Vi har märkt detta och genom tyst överenskommelse beslutat att väcka så litet uppmärksamhet som möjligt. Men då de omständigheter, som somliga människor utan sinne för personligheter, parksoffors charme och

det betydelsefulla i att ständigt vara utan cigarrettbak, kallar för ett blint öde, hade fört oss samman fjärran från våra hemland, och då detta möte skedde under så ömmande pekuniära förhållanden att vi tvingades till en ständig friskbetonad utvistelse, föredrog vi framför de resultatlösa gatupromenaderna vilan i parksoffornas konkava famnar. Där njöt vi av det upphöjda lugn över vardagliga bagateller som en stilla hunger och långa, filosofiska samtal skänker dem som är värda detta. Vår yttre habitus kanske ej heller var så oklanderlig. Jag minns det ej nu, ty man fäster sej sällan vid småsaker. Och här levde ju vi i den goda och glada stad där den trasigaste och fattigaste lazzaron med en blick och några välsvarvade fraser öppet törs hylla den dam i det förbikörande ekipaget som faller honom i smaken.

Men när lyckan oförmodat sparkade till och vi skulle hyra oss ett rum, blev det icke så lätt. Trots Rønner och hans kunskaper i spanska. Även den girigaste pensionatsvärdinna blev avkyld inför anblicken av våra uppenbarelser. Främlingsvardag. Tidningsannonser om helpension med fixa priser. Sju pesetas. Vandring gata upp, gata ner. Portklappar, portvakter. Våra sönderrevade rockar, våra dammiga byxor. Feta och förtörnade señoras. Inget här, första klass mina herrar (*mina herrar!*) %. Och ändå. Vem som helst kunde se att Rønner, trots den tillfälliga klädelsen, var första klass. Hans sätt borde ha övertygat alla som iakttagit honom när han gick uppför de mattbelagda sandstenstrapporna och gjorde salut med sin svarta, hårda hatt (dess brätte var stukat och bräckt, ty han hade någon vecka förut tjänstgjort som tillfällig expressarbetare då ett nytt hus skulle tagas i besittning). Rønner inledde alltid i konversationston:

— Vi ska stanna här i stan en vecka och behöver ett rum, billigt och bra!

Tystnad och granskande blickar.

Men Rønner hade i alla förlägna situationer en sällsam förmåga att oberörd fortsätta samtal i en ton som påminde om likgiltigt sladder:

— Såg just i tidningen att frun hade ett par rum lediga, hoppas att dom är trevliga, att dom ligger mot gatan och att det finns sol att se ibland.

Ansiktet som krupit längre in i dörrspringan:

— Här är alla rum upptagna, åtminstone de mot söder!

Guidens sätt att övertyga:

— Behövs inte señora, vi nöjer oss också med ett mindre mot

gården, gårdarna är ibland det intressantaste som finns att se. Men värmeledning är naturligtvis inmonterad?

Iltsken och irriterad röst ur mörkret:

— Ingen värmeledning här, tror ni kanske att det är ett hotell!?

Finns det några pensionatsvärdinnor i världen, vilka likt de spanska tørs uttrycka sin personliga uppfattning med sådan iltsken skärpa i rösten. Trodde de att vi icke hade tillräckligt med guld i fickan. Eller kanske var orsaken en annan: passade egentligen våra dammiga rockor bland de övriga gästerna när det en gång ringde till middag? Men Rønner var envis, han plockade fram mjuka undantag ur sin vetegula mustasch:

— Gör ingenting, señora, bara vi kunna få in ett fyrfat och varma vattenkrus till natten.

Nu hade ansiktet helt försvunnit och dörrspringan var smal som en kattpupill i dagsljus. Rønner hann ändock säga något till, det var som om han stuckit foten mellan dörren och tröskeln:

— Men maten ha vi fordringar på. Den måste vara bra, och så vill vi ha smör, bröd och ost till teet om mornarna.

Nu blev dörrspringan till en knivklinga som vasst stack ifrån sej:

— Ingenting för er, mina herrar, absolut ingenting! Här är allt upptaget och för övrigt finns det endast första klass!

Rønner. Fett ansikte med svettstrimor över de slappa dragen och tilltagande vilt hat i blicken. Han var turistguid och i tillfällig penningförlägenhet. Väntade på undsättning hemifrån. Och så avsnoppad av en mängd subbiga fruntimmer i kamkoftor, bristfällig krigsmålning och med papperspajljotter i det svarta, flottiga håret. Axelryckningar och likgiltighet. Spansk vardag för främlingar som nyss varit fattiga. Rønner. Han kunde i alla fall sju språk och hade Spaniens och det övriga Europas historia på sina fem fingrar. Revolutionen utanför dörrarna av i dag. Han kunde berättat för dessa damer vad de ej hade den blekaste aning om. Han kunde draga händelsetrådarna tillbaka genom historien och peka på det första katolska konungaparet, han kunde ha visat på inkvissionens trehundraotjugusju år till Guds större ära, och nämnt namnet på varje krutgubbe i varje världslig och klerikal konselj som skott sej på folkets bekostnad och fostrat sina podager i hägn av tilltagande rikedomar. Men han gjorde det ej, Rønner, ty nu var denna äkta jovialiska danneman arg på allvar och serverade endast en ordlek, hämtad från Madrids rännstenar som kunde få vilken spanjorska som helst att explodera. Med låtsat lugn vände han dem ryggen och slängde likgiltigt över axeln: — Buenos diaz, jamon!

Stora städer har ett egendomligt sätt att skifta karaktär, att visa vandraren olika sidor av sitt väsen, att ändra puls och temperament allt efter de omständigheter den enskilda individen befinner sej i. Till och med Madrid med sina restauranger och otaliga kaféer, med sina färgskrikande torg och myllrande människomassor längs breda boulevarder, har i omedelbar närhet av sina centra och samlingsplatser, tysta, mörka gator som vindlar övergivna in i virrvarret av krokiga, saltorkade gränder och skumma tillhåll. Ibland kan tillvaron sluta sej samman som en säck. Allt blir dystert, mörkt och dött runtomkring. Även om man vistas ute på livets larmande platser, har man liksom förflyttats bort från händelsernas centrum och finner ingen förståelse för allt ljus och levande liv som omger en.

Rønner och jag hade redan kommit ner till botten av den brunn då allt synes likgiltigt och lönlöst. Han gick ännu och hoppades på penningförsändelse hemifrån. Den skulle han använda på en resa till Nizza. Om två månader började vårsäsongen där. Och i den stora turistströmmen som översvämmade staden till karnevalstågen och blomsterparaderna, fanns det alltid arbete vid resebyråerna för en kvicktänkt karl med ny kostym och smidigt sätt. Hit till Madrid hade han kommit på höstkanten för att studera och få in ett nytt aspekt i sin hjärnas stora, kunnande turistcodex. Och varför inte. Thos. Cook kanske också kunde ha behov av hans tjänster ett tag. Men det slog slint. Madridborna kände sin stad själva. Och några turister ville ej komma så länge regeringstrupperna körde med kulsprutor och maskingevär genom gatorna. Som kastanjerostare, grönsaksförsäljare och skoputsare hade han försökt att etablera sej, men på inget av dessa områden kunde han konsten att framgångsrikt konkurrera med spanjorerna själva. Livet i denna stad hade för honom gått i en jämn kurva nedåt. Gentlemannen, arbetaren, tillfällighetsförsäljaren, den sysslolösa dagdrivaren och till slut en likgiltig lazzaron av dammigaste klass. Men han tog ändock det hela med en glimt i ögat och ett leende under sin blonda mustasch. Alla kunskaper kom honom till nytta. Men nu hade det nästan blivit för outhärdligt och vi väntade ivrigt på en befrielse. Timman nio på morgonen var dygnets mest spännande klockslag för oss. Då öppnades konsulatet och dagens post sorterades ut. Rønner hade i det längsta väntat med att skriva hem, ty han ville ha en så fet kassa som möjligt när han en gång anlände till den guldbeslagna azurkusten. Men då brevet äntligen hade postats blev också väntan på svar dess mer brännande.

Under morgonen lever staden på ett lugnt, stillsamt och nyttigt sätt. Sedan den första rusningen och när den sista överfyllda spårvagnen rasslat i väg uppför boulevarderna bort mot utkanterna, dör allt febrilt liv liksom ut. Natten under stadens tak har sin egen tysta ro, och timmarna strax efter det fabriker, kontor och verkstäder har fyllts, domnar allt levande ute på gatorna av i en enda lång, trött gäspning. Och några stenkast ifrån de ändock alltid trafikvimlande centrumplatserna, ligger diplomatstaden med ståtliga villor bakom praktfulla parker. Där kan man då endast få se en ensam gatuarbetare som sävligt går och makar upp hästspillingen och det omkringvirvlande skräpet i sin skyffel. En spinkig mjölkförsäljare knogar med sina tunga kannor på magen över gatan. Några kvinnor skyndar till grönsaksbodarna, de har ännu dammet kvar i håret efter morgonens städning, man känner en fläkt av ovädrade rum när de gått förbi. Och ett par arbetsåkdon kanske rullar fram över asfalten. Säckar med majsmjöl, vräkta i högar på lastflaket. Stoftet står som en sky av gult puder i luften. Åsnorna drar ivrigt och energiskt. Deras lätta hovar knäpper och klapprar som kastanjetter mot asfaltsbeläggningen. Kärrorna rullar ljudlöst förbi på sina stora hjul, det är som om de trippade andlöst fram, högt på tå, rädda för att väcka buller i den förnäma omgivningen. En stad som vaknar, som håller på med att göra sin morgontoalet. Madrid sträcker ut sina lemmar i det tunna solljuset. Här är allt stilla och tyst. Minuterna tassar fram i filttofflor. Den som länge gått och siktat efter stunden att komma hit, känner en otrygg känsla genomströmma sej av den stela, likgiltiga omgivningen. Och så måste man gå ett par slag gatan fram och åter, medan vännen är inne i farstun till sitt hemland och vädrar efter en lyckomöjlighet. Man vet så väl hur det korta samtalet är:

— God morgon!

— God morgon!

Kanske någon paus.

Och så i så likgiltig ton som möjligt, en fråga, sagd som av en händelse:

— Inget brev i dag, eller hur! (???)

Tjänstemannen, en medelålders karl med tunna, torra läppar och mörka, djupt liggande ögon, har stått framför många människor som haft samma fråga. Naturligtvis lägger han märke till det gradvisa förfallet i klädseln och hör intensiteten i tonfallet, han försöker svara som det diplomatämne han är, ingivande hopp, men ändock ej bindande sej vid något bestämt:

— Nej, inte i dag heller herr Rønner. Det är lite svårt att förstå det här... men spanska postverket är ju också beryktat för att — — —

Satserna rinner bort oavslutade. Inget bestämt. Inget fast. Tjänstemannen leker med en papperskniv och ler ett tandglänsande diplomatleende. Det är i alla fall en karl med uppfostran som förstår att på ett fint sätt betäcka återtåget för den som vill gå. Rønner inser det och har endast att säga:

— Jaa, adjö då och tack så mycket, kanske i morron — — —

Han drar långsamt på orden som ormade han ut ett klaver, sakta och försiktigt för att fånga en sista, vacker ton — och den mjuka, jylländska accentueringen hjälper även till att öppna dörren för morgondagens besök. Man är diplomat, man är guid, man kan mötas, fråga och svara. Men väl ute på gatan känner man sej liten, frusen och eländig i skuggan av husen som reser sina fronter på ömse sidor och med strängt förakt blickar ner på det som förssiggår vid deras fötter. Vad kommer en så underlig tanke ifrån, men allt det man möter, synes plötsligen ha formen av en jättenäve som endast vill lägga sina hårda fingrar om ens strupe och bara klämma till.

Bröder som känner varandra behöver aldrig fråga hur det gått med det och det. Gatan ligger framför en och man ser hur vännen närmar sej. Hans dröjande gång, hans slappa axlar, det uttryckslösa ansiktet berättar mer än nog. Man låtsas om intet och skramlar förhoppningsfullt med sina sista cent i fickan. Dagens timmar ligger händelselösa framför en och förlorar sej mot den mörka horisont som kallas för kväll. Lyktorna längs bulevarderna flamlar upp. Solvärmen kryper sakta och huttrande tillbaka in i gränderna, dröjer kvar långt sedan nattkylan börjat erövra jorden. Som solljuset sticker i ögonen, så pinar en även kvällens gatubloss. Man kanske har en cigarettstump i fickan, man tar upp den och tänder den över kastanjerostarens karbidlåga, men sedan flyktar man även från de breda bulevarderna för att söka sej in i sidogatornas slingergångar. Där är det smutsigt och slirigt och luktar fränt från ångande högar av åsnegödsel i rännstenarnas spillvatten. Här är platsen där tiden alltid står stilla som unket vatten i en damm. Och här känner de som kommit på sidan av tillvaron sej hemma och tillrätta. Inget myllrande gatuvimmel, inga sorlande människomassor, ingen glädje i de mötandes blickar, inget bekymmerlöst och skrattande i de lekande barnens ansikten. Alla har samma ålder härinne, alla har samma allvar och samma enkla, olösliga problem att brottas med.

Och de små trista krogarna med skum belysning och tvertydig publik, det är dessa platsers egna brottmåls historier. Dit in drivs man osvikligen av förnattens fina, duggande droppar, som man ej vet om det är regn eller dagg eller snö. Endast ett nålvasst, kyligt stoft som oupphörligen dansar runt i luften, bildar dimbälten kring lyktorna och som med sin genomträngande väta suger sej in genom kläderna och gör allt surt och olustigt.

Madrid är de lätta vinernas och goda dryckernas stad framför alla andra. Den som i utkanterna sett de bukiga och vidbandade vinfatens transport efter sävliga åsnor in mot traktörsställena, eller varit åskådare till vinpressarnas arbete ute på avsides belägna torg, skall näppeligen tro att det finnes något annat att förtära i hela staden. Konjaksglasen snurrar runt mellan fingrarna på varje gäst vid varenda bord och vinglasens innehåll tömmes oupphörligen ut bakom svarta mustascher. Men den som tvingats till det, har även fått upp blicken för att det finnes mjölk. God, närande mjölk som utmärkt duger till att dricka — och i nödfall att livnära sej på! Varje tidig morgon drar tungt lastade foror in från förstäderna med den vita vätskan tappad på buckliga bleckkännor. Men den som väntar på sin frukost, måste dröja ända till sju — åtta, innan han kan slinka in på en av de många mjölkbarerna och få sej ett par glas av den spenvarma drycken.

I de smutsigaste grändernas sågsåpsbeströdda krogar är det med näppe och nöd att man blir serverad något av detta. Hur fattig befolkningen än blir och hur stort behov den än har av föda, går alltid ett glas konjak före allt annat. Under tiden sitter de i skumrasket och slår med kortlappar och knäpper med dominobrickor. Om lyckan är god och fingrarna flinka, kunna de vita ögonen markera en ny, god och värmande sup för dem.

Man sitter vid sitt bord och dricker mjölk. En vit vätska som långsamt rinner ner genom strupen. Och trögt som mjölk rinner även sekunderna förbi i tillvaron. Utanför slår regnet ner mot gatstenarna och runt omkring inne i lokalerna sitter svartmuskiga män med sina spelbrickor, under det att värden står och hänger över disken och ser likgiltigt på. Han har ett smalt, listigt ansikte och från de breda, röda händerna sprider sej en doft av surt diskvatten. De sista timmarnas väntan på natten. Härinne har tre slags folk fösts ihop. Värden, som önskar gästerna för fan i våld och längtar till sängen, vi som fruktar för gatan och de övriga vilka ha en instinktiv avsky för något grått och naket och mörkt som väntar dem, det kyffiga hemmet med en sliten kvinna och några trasiga barn!

Och i denna stad stannar aldrig kommersen av. Varje sekund på dygnet som kan användas, idkar man handel och slår samman händerna i köpenskap. Lyckan är god eller dålig. För några minuter sedan spelade man åt sej en vinst eller förlust. Gör det samma. Man har ändock haft en insats på den stora möjlighetens rulett. Barn och gamla är alltid på jakt genom gatorna. Allting handlas det med. Men först och främst av allt finns det lotteri. Lotteri! Det är ett ord av lycka och glädjerus, av förväntningar och sviket hopp. Där finns alla livets möjligheter och alla världens chanser och alla lyckosträvandens poesi. En lott, en penningvinst, och genast är man en förnäm person, en hidalgo som med mörkt förakt kan blicka ner på alla trasiga dagos! Det är ju så likgiltigt alltsammans ändå! Några cent kan man offra på en tusendels lott. Några cent har alla råd med. Pojken står våt och drypande i dörren och ropar med gäll, triumferande stämma som vill han undansopa alla tvivel: — Tengo el gordo! Och han tillägger hastigt, för att även locka dem som ej vill vänta för länge på en vinst. — Manana sale! Quien quiere la suerte?

Från bord till bord går han och sticker sin packe regnblöta lotter under näsan på de spelande männen. Visst skall de lockas om de se vinsterna med egna ögon och ett nummer som de sedan gammalt veta har lycka med sej. — Jag har högsta vinsten, den feta vinsten! Det låter så eggande och segervisst. Därmed utsluter han alla andra små hungriga och trasiga grändförsäljare och ställer sej som ensam kommissionär för det stora lotteriet. — I morgon är det dragning, vem vill försöka sin lycka? Vilken gäckande fråga! Vad är ni för människor som inte törs satsa några cent för att räcka livet och de oanade lyckomöjligheterna handen?

Han är liten och trasig, den energiska försäljaren. Håret faller i svarta strimor över den bleka, utstående pannan. Han är späd och mager visserligen, och ansiktet är utmärglat och ansvarsfullt som på en gammal man, men de tätt liggande ögonen är svarta och blicka listigt medvetet och värderande fram under lugg. En rävs svarta, oroliga blick, en räv som ligger dold bakom en rishög. En pojke, en grändförsäljare som vet att allt beror på hans egen rappa tunga. Och som vi ha sugit musten ur de sista dropparna i våra mjölkglas (även det största och fullaste glas blir till slut tomt och kan inte kramas på någon droppe mer —) sitter vi där på krogvärdens stolar och veta ej vad vi skall ta oss för. Ja, herregud, kan man inte lika gärna offra några cent eller två på ett par nummer i hans blöta pappershög. Det är något man kan

stoppa i fickan och med stor ironisk baktanke gå och värma sej vid under några mörka, långa timmar. Ty vi är gamla människor vi, och ej heller några spanjorer, därför är vi till fullo medvetna om att någon annan lycka finns ej och icke heller någon annan basis för säker tillvaro, än den man sakta bygger upp med sina egna händers arbete.

Men mot den andra dagens kväll kan man ändock ej låta bli att driva med den framvältrande strömmen av människor in mot de centrala gatorna. Och hur det än är, så stannar man plötsligen på den öppna, trafiköversvämmade platsen i stadens mitt där alla gator mynnar ut. Hur man än går, och hur man än försöker, tvingas man förr eller senare dit. Kamraten har en lott eller två i fickan. Inte tänker man på dem! Värdelösa pappersbitar bara. Ändock står man plötsligen i den stora folkskock som alltid böljar framför lottericentralens depeschfönster. Man ertappar sej med att noga utläsa sifferkonstellationerna i varje ny vinstlista som klistras upp. Herre Gud, Rønner, finns det något som heter mass-suggestion? Har inte människan sin egen fria vilja? Vad skall det här tjäna till. Stå mitt i denna nummernoterande flock som en annan lyckotroende dåre. I morgon gå vi till konsulatet igen. Rønner tycker inte om denna vandring, men han måste. Hur många cent har vi kvar? Räcker det ännu till några glas mjölkkafe?

Och vi befinner oss återigen under den tysta morgontimman utanför legationsbyggnaden. Vad betyder en lott i alla dessa lotteriers stad, ett brev hemifrån är mera värt. Jag står och väntar på den ensamma, tysta gatan. Och Rønner kliver sakta ut genom gallergrindarna. Han viftar på långt håll med ett par papperslappar och skrattar gott. Jag förstår allt, medan han kommer närmare. Nu strömmar en röd rodnad över hans alltid skära gossekind. Den som under de feta dagarna ser den mannen bakom ett välförsett bord, kan aldrig tro att hans exakta typ av goddagspilt lugnt och tålmodigt kunnat trava genom allt det ett lömskt blinkande öde ibland har att föra med sej som gåva åt människorna. Och jag bara pratar, pratar som en dåre. Visst kan man gå och inbilla sej att man förmår bemantla sej mot allt och i alla situationer visa upp ett lugnt och likgiltigt ansikte. Men har man långsamt skjutits fram mot något mörkt och fruktansvärt, och absolut icke sett någon räddning därifrån, kommer en tillfällig tidsfrist som ett våldsamt slag, under vilket ens medvetande tumlar omkull. Och först efteråt, när man lugnat nerverna vid en cigarrett och fått ett ordentligt mål mat i magen, skäms man grundligt när man kommer att tänka på att man burit sej åt som en hysterisk

människa. En sådan som ej kan ta sorg och glädje lika. Honom vill vi inte kännas vid. Nej.

Här högt uppe på taket över den larmande staden är det skönt att sitta. All vit och böljande tvätt är nertagen och även flickorna har försvunnit till andra bestyr. Dagarna före jul. Det är endast ett par, tre som ej kan låta bli att stå kvar och prata medan de öppet betraktar den underliga varelse som tycker om att sitta här uppe. Man tänker tillbaka på de gångna dagarna. Allt ändrar sej så plötsligt. Allt får färg och fart då man vandrar genom gatorna med mätt mage och ser lättjefullt på det omgivande livet. Varför blir människan så lätt likgiltig för vardagens väsentligheter när det ännu dröjer en klang i öronen av säkerhetens silver. Kalkontupparna slåss nere i den för övrigt fridfulla klosterträdgården. En lätt blå rök drar upp ur husens alla skorstenspipor.

Rønner sitter vid en fet cigarr och njuter några droppar konjak. Señoritans vita leenden och svarta blickar. Man har förtjänat sej det och lite vila efter alla långa trappspring. Kläderna är borstade och dessutom har man pengar på fickan. Men hundra pesetas räcker inte långt. I första förtjusningen tror man att det hinner till allt. Men strax därefter inser man att det är en rätt begränsad summa. I alla fall ger de en möjlighet. Man har njutit av några dagars mat, vila och värme. Och beslutsamt stiger man ner från sin upphöjda plats för att hastigt packa samman ränslan. Snart har alla mynt växlats ut och då börjar samma ekorrhvandring igen. Och man vill uppleva historien med en annan man på en annan plats. Världen är vid. Tåg går och landsvägar byggs vareviga dag!

SYDSPANIEN

Tuppfäktning.

Man kan gott påstå att spanjorer och de främlingar som besökt Spanien är uppdelade i två grupper (om man bortser från dagens aktuella lägerindelning: republikaner contra rojalister —. Det är de som på det bestämdaste tar avstånd från tjurfäktningsdramerna och det är de som är entusiastiska hyllare av en blodig corrida. Båda åsikternas drabanter går på djupet för att framhålla riktigheten av sitt ståndpunktstagande. Degeneration och moralisk råhet, påstår den ene; intelligensens seger över den brutala styrkan säger den andre. Mening står mot mening och det gäller att använda sej av bländande dialektik för att fånga lyssnande öron. Liksom middagsbordet behöver en lysande välta-

lare, skall toreadoren även ha en skicklig trumpetstötare. Och sådana finns även. Lika virtuosmässigt som arenahjälten för den blodröda muletan och böjda värjan, skriver och kommenterar världspressens journalister om bragderna som utföras där nere på arenan och den gula sanden. Mannen som för pennan vet att en stor publik lyssnar till hans ord, och han gör allt för att fånga denna publiks intresse. Och därför passar han på att citera så fort han har tillfälle, vad Spaniens störste matador av i dag har sagt om sin sport: — Tjurfäktning är konst. En gammal konst, rik på tradition. Fotboll är primitiv lek vid jämförelse. Där gäller det bara att handla och vara effektiv. Tjurfäktning däremot är en konststart, en serie vackra bilder. Det förslår ej att handla effektivt — man måste även handla vackert!

Och vad är det man motiverar med ordet konst?: — De djupa, bräddade färgerna över en jättearena. Publikens sorl, den het-sade stämningen, kvinnornas vackra ögon och färgrika festdräkter. Solskenets heta flod, den gula, lysande sanden. Picadorernas silver, matadorernas galadräkt, de röda kappornas ilska färgklickar. tjurens muskelspel. Förberedelsernas ömkliga scener, hästarnas utrunna tarmar, det avhuggna, bloddrypande tjurörat som överlämnas åt coridans vinnare och som denne kastar vidare till sitt hjärtas dam.

Nej. Icke detta, säger lovprisarna. Spanjoren är sällan målare och den stora massan minst av allt några bildbeundrare. Inte ser man till detaljerna som flödar över av färg, kraft och råhet. De flesta älskar tjurfäktningen därför att den som ett helt bildar en ymnig och rykande blodfest. Men konässörerna och kännarna påstår att det finns ögonblick i toreadorens uppträdande som övergår all smidig balettdans i världen. Det är i den stunden då han med sin värja levererar dödsstinget. Denna värja, en smal, böjlig stålklinga, är ett leksaksvapen som ingenting förmår mot tjurens tunga muskelpansar — utom på en enda punkt. Mellan de centnertunga skulderbladen finns en knivsmal blotta som ej är förbyggd med ben och där klingan kan borras rakt ner i hjärtat. I tjurens stora, dumma hjärta. Denna dödsstöt måste utföras rakt framifrån och när den göres måste tjuren stå med frambenen placerade bredvid varandra. Endast då skjutes skulderbladen i sär så pass mycket att blottan kan angripas. Har tju-

ren vid utfallet ej denna benplacering, stöter stålet mot skulderbladet och värjan slinter upp i luften — fångande en stråle sol och människornas fyrop på sin blanka klinga —

Men. Men. Trots loyprisarna och den stora corridans skickliga essäister. Kom ej och säg att spanjoren är vän av det smärtfria dödandet. Blodsfesten är ett livsbehov för honom. Man vill ha något som bryter av och skriker till mot vardagens genomtunga gråhet. Var kan man få bevittna ett så fantastiskt och obetänksamt djurplågeri som på andra sidan Pyrenéerna. En nordbo som reser genom landet, får snart lära sej att han har med barbarer eller ouppfostrade barn att göra. Ty det är sagt att ju högre ett folks kultur är, dess bättre har djuren i det landet. Efter den maximen måste Spanien befinna sej långt, långt ner på de kulturella folkens rangskala. Och den som vandrar här fram får lära sej behärskningsens svåra konst. Ty vem vill ej vid allt för utmanande grymheter ingripa till det skabbiga djurets förmån. Ett ståndpunktstagande som säkerligen skulle medföra svåra trakasserier om ej den djärve passade tillfället på sådana platser där ingen intresserad åskådarpublik kan ingripa till den attackerade landsmannens förmån.

Här skall berättas om en tuppfäktning som jag en solig och lat söndagseftermiddag av en händelse blev åskådare till i en by utanför Sevilla. Ty det existerar icke endast de kraftfyllda och muskelhyllande tjurdramerna utan även tuppfäktningar efter gott mexikanskt och belgiskt bakgårdsmönster. Något som sällan omtalas. Men de går av stapeln i alla fall. Tuppfäktningar, bräddade med etter och ilska av de agerande djuren inför en jublande publik. Varför berättas och skrives det icke så mycket om dessa tillställningar. Jo. Här kan man inte tala om människans segerande intelligens över den råa styrkan. Lidelsen och kravet på grymhet ligger blottad och försvaret följlaktligen svårare att sköta. Man tiger. Man njuter och anammar samtidigt. Något som få vet vilka läser hänförda muskelovsånger till corridans segrare. Men först skall jag referera som den hände och uppfattades i utkanten av en genomtorr och utblåst kastiliansk bergstad. Det ger spanjorens kynne i blyxtbelysning och tecknar upp den folkpsykologiska bakgrunden för både tjur- och tuppfäktningar.

Vad man roade sej med där var ej som vanligt musik, dans efter träoboer och ej heller pelota, det i norra Spanien och i baskiska byar så populära bollspelet. Nej, här fick jag se en man som *metade* svalor och gråsparvar. Faktum är faktum. Om det varit några obetänksamma pojkar som utfört bravaden, skulle det ej ha varit så mycket att säga därom. Men nu var fågelfångaren en gammal man i lappade kläder och med grå skäggstubb som i en tät fäll betäckte kinderna. På ett lågt, ryggåsbrutet uthus satt han bekvämt tillbakalutad mot en vinglig skorsten och svängde sitt spö med en lång rev i vars ände något bete var fastknopat. Titt som tätt hade han "napp". En svulten och mager fågel som fångar sin föda i flykten hade svalt kroken och i ängslan och smärta försökte den flaxa i väg bort från sin plågoande. Och först nu kom mannens verkliga kynne till sin rätt. Han halade in reven och lät fågeln flyga linan ut, varpå han åter ryckte den tillbaka, endast i nöje att få släppa efter och se djurets förtvivlade försök att fladdra bort. Det var hans teater, hans lilla eftermiddagsförströelse i en lång och grå fattigdom. Ty han satt icke däruppe på huset och *metade* fågel för att få något att äta. En sparv och svala är allt för loppig, mager och senig i köttet till och med för en spansk tunga. Men visst kan en sådan liten föreställning med ett fladdrande och flaxande kräk som har en vass krok, vilken sliter i strupen, ha sin lilla lustighet ändå. Det kan vara skönt att visa sin makt över någon. Alla står över en i samhället och hundsvotterad blir man på alla vis. Men här på min grannes tak är jag en fullkomligt fri man, ingen lägger sej i vad jag gör, varför skall jag då icke plåga den som icke är mej till behag? Och denna fågel är ett onyttigt ting, hon kan icke ätas. Hon skall lida!

Här i denna by, där en dammig främling plötsligt uppenbarade sig i de skådelystnas krets, föregicks dödandet av en brokig festlighet. De zigenare som lockats till byn, hade kommit truppvis med sina mulor och sitt tingel-tangel. Musik, dans och lustiga lekar exekverades i snabb följd och med gäll livslust. Männen, som uppträdde i stråtrövaraktig grannlåt med snäva byxor, guld- och silverträsade jackor samt vidbrättade, fjäderprydda slokhattar, överträffades ändock ledigt av kvinnorna och de unga flickorna i personlig grace och vacker klädprakt. Allt det stränga,

klerikala allvar och de praktiska nyttosynpunkter på tillvaron som alltid är utpräglade för spanjorskan i allmänhet, hade här helt för några korta söndagstimmar kastats överbord av hennes syster i denna sydländska by.

Hennes apparition och yppiga charme framstod på ett särskilt retande sätt genom folkdräktens moderna frigjordhet. För den korta kjolens skull, kunde de smäckra, silkesomslutna benen exponera sin linjerenhet upp till knäet och ibland kanske något längre. De brokiga blusarna satt smärt till om livet och framhävde barmens unga mognad. Ännu innan festens största skådespel hade tagit sin början, låg spetsmantiljen kastad över axlarna med snibbarna fallande över de på ett läckert och lockande sätt en aning blottade brösten.

Och hur dansade icke sedan denna ungdom till tonerna från en orkester vars musikanter bestod av mörka zigenare och glada vaganter. Instrumenten de hade att traktera var underliga och av sammansatta slag. Klarinetter, träoboer, rörpipor, tunga trummor, gitarrer och fingerkastanjetter. Skrik, svett och larm i dammet mellan kaktussnären. Ungdom som roar sej. Sydlänningar, graciösa, snabba, lekande. För en häpen vandrare som av en händelse slagit sej till ro i grannskapet, kan livet helt plötsligt bli värt att leva. Blodet slår snabbt och vinet rinner rött ur öppna sprund och stinna gethudsläglar. Dessa flickor. Sinsemellan viskar pojkar långt ifrån försagt och tyst. En sådan härlig kropp hon har, hennes mun är en nejlika, hennes bröst ett par

Det är fest i byn, vin och hjärtan.

fångna duvor. Henne skulle jag vilja ligga med, ja med henne hellre än någon annan i världen! En kvinna efter min smak!

Man säger så, man skrattar, man dansar, flickorna ligger lätt i armarna, det är fest i byn, vin och hjärtan. Solen börjar draga sej ner mot väster. Skuggorna faller blå över sandplanen. Ungdomen; den begynnande skymningens förbund och aloedungarnas lätt avslöjade hemligheter. Kanske är det kastanjetterna, men mera vinet och de unga kvinnostratten, som göra byns fest levande i kväll. Kan någon säga varför pojarna med de starkaste armarna dansar mest och längst med de grannaste flickorna? Aloedungarna och de ensliga vägarna känner svaret!

Men innan det hunnit bli för mörkt, samlar en hård, skrällande metallklocka vid det rangliga totalisatorhuset, publiken samman till festens clou och centrala del: tuppfäktningen!

Tupparna, två stora, utvalda djur som säkerligen kostat mycket pengar, stannar till en början i var sin hörna av spjälburen. Stirrar stint och hatiskt med sina små hastigt blinkande ögon under det att de gurglar halsen med ilska strupljud. Vårtorna på de platta, tjocka "roskammarna", sväller hastigt och blir blodröda. Fjädrarna burrar upp sej olycksbådande, liksom de inifrån blåstes ut av ljum luft. De maskgula, grova benen står stelt borrhade ner mot marken. De kraftiga sporrararna spärrar rakt ut, färdiga att hugga till. Redan från det första ögonblicket är hela deras ställning stridslysten och avvaktande. En rörelse från någondera hållet och det hela där nere på arenan skall endast vara ett snurrande bylte av fjädrar, näbbar, ben, sporrar, klor och kraftiga vingar. Den ena av de två tupparna är ett färggrant och vackert djur med tusen metalliska schatteringar över vingar och bröst. Den andra däremot har inte en enda brokig fjäder att stoltsera med. Absolut helvit är det endast den tjocka kammen och de blinkande ögonen som lyser rubinröda hos honom. Jag vet ej om det är för att göra striden långvarig, eller helt enkelt därför att man ej känner till det mexikanska raffinemanget vid dylika små tillställningar, hur som helst går tupparna mot varandra obehäpnade. Detta kan vara slug beräkning, stålsporrar och små vassa knivar fastbundna vid de snabbt arbetande tuppbena, gör ett allt för hastigt slut på striden.

I ett nu, innan någon riktigt hunnit fatta det, trots alla har sina blickar stelt riktade mot denna punkt, är de två djuren i luven på varandra. På stela och sträckta ben och med framskjutna halsar och halvslutna ögon avancerar de ett par steg mot varandra. Så plötsligt är det som en spänd gummisnodd oförmodat drogs ihop. Vingar som slår, fjädrar som ryker, halvkvävda gurglingar. De båda stridsdjuren befinner sej utan föregående varning mitt uppe i ett häftigt och hårt slagsmål.

Publiken är genast med på noterna. Redan förut under kvällen har de sakta och så småningom blivit upprymda av vin och lustiga lekar. Nu blossar deras entusiasm och stridsglädje upp i full låga. Kaskader av hejarop och vilda bifallsyttringar slår samman sin cirkel över de båda kämpande djuren. Vadhållarna står upprätta i bänkarna, ivriga att öka sina anbud:

— Tjugofem mot tie på den lilla vita djävulen!

— Tretti mot ett på den bruna besten!

— Jag håller allt vad jag har mot en smutsig lus på den vita virvelvinden!

— Tie sekunder mina damer och herrar, tie sekunder och den bruna har hackat lever och lunga ur kroppen på sin fega, krypande motståndare!

Fullt uppror bland publiken. Det enda som förvånar en iakttagare är att de verkligen håller sej kvar på bänkarna och ej springer ner på arenan för att på så nära håll som möjligt följa stridens gång. Och ännu märkligare är att de bräckliga träbänkarna håller under den stampande, hojtande och slående massans tyngd. Och hur de kunna urskilja några detaljer från striden därnere, är absolut obegripligt. Båda tupparna är i full aktion och låter inget vapen i sin arsenal förbli obrukat vid det hårda anfallet på motståndaren.

Ännu är det ingen av kämparna därnere som vill ge med sej. Publiken börjar bli allt mera och mera otålig. De skriker och ropar till sina favoriter att göra ett snabbt och blodigt slut på kampen. Till och med kvinnorna och de unga flickorna har under trycket av den allt mer uppskruvade spänningen, rest sej i bänkanerna för att bättre kunna följa med stridens gång. Solfjädrarna har slagits samman och deras ögon lyser av stark förväntan: de unga, kraftiga djurens strid därnere är verkligen något som smakar salt och blod, något som får dem att lystra och tänka på aloe-

Striden i full gång.

dungarnas dunkel. Spetsmantiljerna har de slitit från skulderna och använder som stora dukar att vifta med. Och de ivrigaste bland männen, tuppägarna och vadhållarna står uppräta, framåtlutade och gnider oupphörligen sina svettiga handflator mot byxorna. Ögonen lyser av spänning och munnarna står halvöppna. Det har nu kommit till den fas i striden då de alldeles glömt bort att ropa ut bud eller göra sej kvicka på de kämpande djurens bekostnad. Nu gäller det endast att se, se och njuta.

Striden därnere börjar också verkligen att lida mot sitt slut. Den granna, metallfärgade tuppen får allt oftare omkull sin vita motståndare. Men ännu några gånger har denne kraft att resa sej och åter bjuda till strid. Här finns det ingen pardon. En eller bägge måste till slut bita i gräset och det gäller att göra en så effektiv sortie från livet som det är möjligt. Blod rinner, fjädrar ryker i en lätt sky över de båda kämpandes huvun. Den vita tuppen förlorar allt mera kraft. Han vacklar omkring som en drucken. Men han får inget andrum. Den bruna är obarmhärtigt över honom som en befjädrad demon. Till slut har denne honom också alldeles under sina klor. Näbbet hugger hastigt upp och

ner, den andres huvud fläkes sönder, hjärnsubstans och blod stänker runt omkring.

Nu har publiken riktigt kommit i sitt esse. Den vrålar, tjuer, skrattar, förbannar och omfamnar. Under tiden sjunker även den bruna stridskämpen ihop. Han har fått nog av slagsmålet på liv och död och behöver sannerligen vila sej ett tag, kanske för alltid. Bredvid honom ligger hans motståndare med sönderhackat huvud. Från ett stort sår rinner blodet rubinrött ner över den pärlvita tilltuvad fjäderskruden.

Men åskådarna ser icke i sin upphetsning denna vackra bild av döden. För dem gäller det att stoppa på sej införtjänta pengar, diskutera detaljer och tala om vad de sagt före stridens början. En pladdrande, skrikande och ropande hop. Mörkret faller hastigt. Och på avstånd runt omkring står smärta, högresta palmer på vakt. Den svarta, sydländska himlens ljus lyser ner mellan stammarna, och som hundratals surrande eldflugor skyntar stjärnorna fram mellan de breda palmbladen.

Slutet nalkas.

Logi hos lokföraren.

Ett råd: ät aldrig middag då ni skall företaga en järnvägsresa på tredje klass i Spanien. Gäller det ett litet lokaltåg som sakta och försiktigt slingrar sej fram bland bondbyarna mellan två diminutiva landsortstäder, är det mer än förnuftigt att taga fasta på detta råd. Under resans lopp kommer ni ändock att på det gästvänligaste sätt bli trakterad av era medresenärer: lantmän på väg till städerna för att sälja av sin jords produkter. Får de veta att ni är främling, och det får de veta rätt snart, enär de svar ni måste ge på deras otaliga frågor, för dem genast röjer en utländsk accent, blir ni i särskilt hög grad centrum för deras nyfikenhet, intresse och materiella omvårdnad. Rökverk, äpplen, apelsiner,

bröd, vin, sardiner, ja, överhuvudtaget allt det som de själva för med sej som reskost, plockas fram ur knyten och kappsäckar och bjudes på. Den som ej vill vara oartig och grovt förolämpa de vänliga givarna, måste förse sej med alla framsträckta gåvor, röka, äta och dricka och oupphörligen tillfredsställa deras geografiska vetande, som minst sagt, är något dunkelt och dimmigt.

Endast en enda gång har jag råkat ut för ett obehagligt äventyr på spanska järnvägar. Det var sent en kväll då jag kom ner till en järnvägsstation, i sista minuten som jag trodde. Ett tåg stod inne, varför jag med expressfart rusade genom spärren, viftade med min tredjeklassbiljett. I samma ögonblick jag stod på fotsteget satte tåget i gång och först när jag letade mej genom kupeerna upptäckte jag att det endast fanns förstaklassvagnar. Det var Paris—Bordeaux—Barcelona-expressen som hämtat andan under de minuter man fyllt reservtankarna med vatten. Det blandade persontåget, till vilket jag hade biljett, skulle avgå först senare. Misstaget var tredubbelt obehagligt:

1. Medresenärernas förvånade och något missnöjda miner när jag kom in till deras majestät i min dammiga landsvägsvandrar-kostym. Damera drog demonstrativt åt sej sitt sidentjafs och rynkade på de nypudrade näsorna, under det att herrarna, i enlighet med hansens lag att beskydda, hotfullt knöt samman ögonbrynen och kurade ihop de spensliga axlarna, färdiga till anfall om det kunde tänkas bli hot från den inträngande barbarens sida (förstaklasspassagerare är lika världen över —).

2. Min icke oberättigade rädsla att någon konduktör skulle uppenbara sej. Då hade jag suttit där som en eländig bedragare med min tredjeklassbiljett. Avstigning var ej att tänka på, tåget slungades framåt med hundrakilometersfart över navarrabergen. Emellertid kom det ingen konduktör, endast en statlig detektiv som fordrade att få se indentitetskort. Anser man att det endast är så stora svindlare och framstående bedragare vilka har råd att betala ordentligt för sej, som reser första klass i Spanien. Utbytet mellan konduktör och detektiv tyder nästan härpå!

3. Men det tredje och sista obehaget var i alla fall det värsta. Jag hade kommit ner till järnvägsstationen, uthungrad efter en dagslång marsch och listigt tänkt så här: mina vänner medresenärerna kommer att bjuda mej på nattsupé! Jo, vackert. Där fick jag sitta med fruktansvärda hungersmärtor hela natten och

gunga fram i en luxuös omgivning som osade parfym, puder och hårtinktur lång väg. Ack, du min svettiga kalufs, vad hade du där att göra?

Hade jag otrevligt den gången jag åkte första klass, och vem skall begära att få trevligt tillsammans med blankpolerade gigolos som man kan träffa på vilken dansrestaurang som helst i Europa, så har däremot tredjeklassresorna skänkt så mycket större nöje och behållning.

Kastilianska höglandet med dess grå berg och bruna slätter skymtar förbi.

I Spanien kan aldrig resetittandet genom fönstret hinna bli långtråkigt. En svensk författare betecknade de svenska järnvägs-kupéerna som rädslans hemvist. Skall man fortsätta karakteristiken och säga om de tyska vagnarna att de utgöra det tyska folkets stora, rullande matsal (en tysk skall man aldrig få se sitta en resa igenom utan att han halar upp bier, smörgåsar och korpaket ur rockfickan) bör man också nämna att de franska och spanska järnvägsresorna helt är ägnade konversationens och den snabba bekantskapens fröjder. Försök icke att ringa in dej bakom en stel och kall individualism. Spanjoren i gemen, som är på väg in till staden med sina produkter, har mer än nog av ensamhet och ödslig tystnad alla långa och trista arbetsdagar ute på de ensliga slätterna. Längre har han räknat på stadsresan, det har sedan veckor varit något ljust och meningsfyllt att blicka fram emot och ännu längre efteråt skall det vara ett festligt minne att se tillbaka på och vila vid. Spanjorens naturel är ökenmänniskans, hård, kall och stolt. Men ökenmänniskan är just den individ som snabbast kan berusa sej med glädje, som bryter sin långa isolering under uppsluppenhet och visar sinnets bottensats: godhet och mänsklig kollektivism. Vem kan annars förklara och tolka karaktärsdragen i dessa den spanska bondens två ansikten: i arbetet på åkern och kvällens vila i hemmet (som ligger långa, grå mil från närmaste by) ett kallt högdraget trots mot främlingen, halvt fientligt, snålt och sniket (icke överallt förstås, men mångestädes); och så samma man, eller samma karaktärstyp under masspsykosens inverkan: glad, munter, givmild, påtrugande! En tåg-

resa i Spanien måste ovillkorligen för den som har ögonen öppna, medföra många nya ansikten, många nya bekanskap!

Min vän lokföraren!

Vem skulle kunna tro att denna man var spanjor. Sitter jag en eftermiddag på spårvagnen i Stockholm som går från Värtan, kan jag åtminstone se tio till femton sådana typer. Verkmästar-typer: lite feta, ljushyllta ansiktsovaler, en blond, stubbad mustasch, kornblå blick under vegamössans skärm. Så såg han ut, därtill hade han en brun matbox av pressad papp mellan knäna, likadan som tusentals hemvändande arbetare i Sverge har. Först efteråt upptäckte jag en tömd vinlägel i bagagenätet ovanför hans huvud, samt en kalkon som passade på att från sin upphöjda plats tömma tarmarnas innehåll på hans rockärm. Det var denna episod som föranledde ett samspråk. Till en början trevande. Men så kom vi bägge underfund med att engelskan passade oss bättre. D. v. s.: han förstod vad jag ville säga honom.

Så gott som genast stod det klart för oss att vi hade gemensamma yrkesintressen, de mekaniska, närmare bestämt ångpannor och de tusen problem som sammanhånga därmed och vilka kan dryftas i evighet. Dessutom hade vi skilda verksamhetsfält. Han var lokförare och jag eldare. Sådant befruktar ett lärt, tekniskt samtal, ger det nya synpunkter, nya perspektiv. Man är för all del i Spanien och betygar med livliga ord den andre hans lyckliga val av yrke och håller strafftal över sitt eget trista vanegöra. Det är fint, det är allmän sed, hur mycket man än sedan håller på sitt eget.

Till slut lyckades jag också intala honom så mycket om skenor-nas konkreta poesi att han blev eld och lågor, drog i sina blonda mustaschsnibbar och sökte förgäves finna motsvarande adjektiv för sjöfärdernas tjusning. När han inte lyckades tyckte han att han kände sej underlägsen på något vis, jag såg det på hans ansikts-uttryck: hur skulle han som rättskaffens spanjor kunna gottgöra mej för mitt beröm?

Men det dröjde inte länge förrän han fann en utväg.

Vi hade båda ett från kontinentens alla turistvägar avlägset mål för vår färd: Tarragona, en liten lergrå stad och hamn som sticker sina fötter ner i Medelhavet, öster om Valencia och väster om Barcelona. Där hade lokföraren sitt hem och sin familj. När

Nätet lagas.

växlarna och skenskarvarna började att klappa och agafyrarna klippte med sina gröna ögon, menande klar och säker infart till stationen, hade lokföraren och jag inte på långa vägar kommit till botten av varandras tekniska vetande. Vad var då naturligare: enär han visste att jag var främling i staden, inbjöd han mej till sitt över natten!

Lika naturligt som han var tvungen att bjuda, lika naturligt måste jag göra protester. Sådan är seden. Att bryta mot den vore en fruktansvärd fåt. Om någon engelsman varit närvarande, skulle han säkerligen ha sjunkit ner från sin ensamhets imperia- listiska halvö och på helt vanligt dödliga människors vis fått sej ett gott och hjärtligt skratt. Ty på det sätt på vilket vi misshandlade hans modersmål, i vår artighetskapplöpning att betyga varandra vår högaktning och i blomsterrika ordalag tala om vilken ära den andre gjorde ens egen ringa person, har väl näppeligen förut presterats i en järnvägs kupé mellan två arbetare.

Segrare blev lokföraren. Helt naturligt då han bättre än jag kände till hur man efter spansk sed skall plocka ut en artighets- bukett. För detta fick han blodigt betala genom att bjuda mej hem till hustru och barn.

Jag vill inte tala om señorans något förvånade min, när hennes

man kom hemsläpande med en vilt främmande människa. Hon ljusnade emellertid så småningom upp och hennes pormasköversfyllda ansikte övergick helt till sommarsolens stadium då jag vid middagen (den länge efterlängtrade middagen), med poetiska vändningar prisade hennes spanska lappkojs. Och lokföraren. Han lät vindropparna pärla in bakom sin tunga hängmustasch och dessmellan satt han och knådade degkulor med sotiga verkmästarfingrar. Nästa dag hade han lovat mej en plats i förarhytten på sitt lokomotiv då det skulle stänga sej fram över valenciaslätten. När sängens kyliga famn tog mot mej, tänkte jag endast på morgondagens resa. För den som är blaserad på natureffekter och vars högsta njutning är en bekväm sittplats i pullmanvagn, borde inte den följande dagens färd berett mycket glädje. För mej däremot blev det en upplevelse av prima slag. Loktypen och det tekniska museiföremål som den representerade, var något alldeles enastående för sej. Först då eldaren med högar av kol lyckats trimma upp ångan på topp, vågade vännen från föregående kväll draga i påsläppningsventilen, och tjugu minuter efter tidtabellens officiella avgångstid började hjulen röra sej under loket. Men tro ej att det härskade någon nervös stämning för det. Vin dracks, historier berättades och flört bedrevs av oss alla med några flickor som infunnit sej för att vinka farväl. Deras skära, vita ansikten och luftiga, röda klänningar framträdde i levande friska färger mot stationens grå betonghus och lokets svarta, sorgset slokande rökfana. En hälsning till oss fyra man i förarhytten från röda läppar och mörka ögon på vår vådliga färd västerut.

Mot lokets flottiga väggar trummade redan utdragna, klangfyllda strupljud. Det var eldaren som befann sej i aktion. Spanjoren arbetar på ett helt annat sätt än svensken. Ineffektivt, men med

I fiskarhamnen.

glädje, med sång om det så kan göras. Eldstadsluckan slamrar till, kolelden höljer sitt röda skynke över oss alla. Eldarskyffeln skrapar och gnisslar mot ståldurken. Mannen som står på språng framför fyren svänger den nästan nakna bålen i en jämn, instinktiv rytm som lånar takt från lokets lätta skakningar. En tung, kvalmig hetta slår ut från eldstaden och den feta lukten av bränd olja gör att man kniper ihop munnen och även vill sätta ett par fingrar för näsan. Men spanjoren sjunger, långt, utdraget och med romantisk accentuering mitt i sitt mekaniska arbete.

Valenciaslätten rusar förbi i grågröna dyningar. En glimt av Spaniens överflöd: dess vegetation. Apelsinträdgårdarnas gyllenröda rikedomar och majsfälten gröna oceaner. De tunga kolvarna har redan endels skördats och sitter uppfästade på husens ruckliga träbalkonger som stora, gyllenbruna solar: slättens fruktbarhetsymboler. I eftermiddagens långa, mjuka timmar kan man vandra från by till by och se samma scen: bybrunnen speglade de unga kvinnornas yppiga bilder. Och bakom deras framåtböjda kroppar, långt in i husens svarta skuggor, sitter gamla män med krokiga, darrhända fingrar och mal majs på små handkvarnar med valsar av tung ek. Majskvarnar så som de sett ut i hundra år, i tusen år, fyllande samma uppgift då som nu: att krossa sönder majsens gyllene ögon till mjöl, morgondagens mjöl för bröd och gröt. Det ständiga behovet för släktet att kunna leva vidare och plantera mera majs.

Ibland rusar vi upp emot de snöklädda bergskedjorna i norr, ibland tittar vi ner mot Medelhavet. Skenorna sjunger sin starka sång. Vi ormar oss från landsortsstad till landsortsstad. Detta är ingen av de mil- och landslukande expresserna som är till för likgiltiga och lättjefulla turisternas skull, för att föra en hop blaserade människor från storstad till badort, från badort till berömda Baedekerborgar. Detta lok som snor likt en ivrig rätta fram och tillbaka över Valenciaslätten, har helt ägnat sitt tunga, pustande bröst i nyttans tjänst. Se här en liten solstekt och gudsglömd stad, se här en cementperrong och ett förfallet stationshus framför vilket en grupp smutsiga bönder står och diskuterar. Här stryper vi av ångan och drar till vacuumbromsarna. Ett knippe kalkoner, matsäcksknyten och några säckar majs hivas brådslande ombord. "Det var tusan vad ni har dröjt länge kamrater!" De tittar listigt och drar med fingrarna genom skägget. "Ni har väl

Liksom fransmännen —
inga tändstickor.

varit på varité under tiden?" Bönderna skrattar åt skämtet, breda, tandglänsande skratt, lokpersonalen skrattar den också, spetsigt, gnäggande. En halvtimme försenade! Ja, backarna uppför sierans sluttningar är långa och sugande. "Ni får sätta dynamit under, pojkar, så kommer vi fortare fram!" En halvtimme försenade. "Herregud, så får vi väl köra igen, kom ihåg, dynamit är bra!" Skratt och viftningar, inga sura miner, en klunk vin som välgångsskål. Redan trummar eldarens genomträngande sång mot förarhyttens flottiga väggar. En stad, en perrong, en hop bönder som står och drar med smutsiga fingrar i sina svarta skägg. Detta tåg som krälar fram längs buktande bibanor och släpar sin tunga, svarta stenkolsrök runt bergens Brett planterade fötter och Sydspaniens platta slätter: inget av välmågans feta själ ligger mellan skenparens oljedränkta slipers.

Sakta kryper den glödande solen över himlens blå cirkelbåge. Vi pustar ut, tar in vatten, äter middag, kör in på ett stickspår, lägger oss på rygg några timmar på en grågrön gräsvall. Lokpersonalen har ingen vaktavlösning att vänta. De kör runt omkring som en värdshusskjuts ett dygn, för att komma tillbaka över bergen till Tarragona och där återigen vila ut ett dygn. En mager, poesilös diligens i den omedelbara nyttans tjänst. En

svart, oljeglänsande och ihärdig snigel som överallt lämnar efter sej skenparens slemmiga strimma utanför gröna planteringar, olivlundar och yppiga apelsinträdgårdar. En snigel som tar många människors hus och möda på sin rygg.

Timmarna bli sovande inne i den varma förarhytten. Palmernas avfjällade stammar försvinner för blicken. Slätternas gula sand rusar oupphörligen mot oss som vill de skölja över och för alltid begrava oss i sina mjuka, lättjefulla vågor. En ödslig hed, mil efter mil: ljung, tistlar och förkrympta buskar. Var finns den välsignade blå vattenstrimman som skall förvandla denna vidsträckta mark till bördig och brukbar jord? Vattenstrimman som skall skölja bort all denna soltorra sand från jorden!

Floder. De störtar ofta ner från bergen och drar en rand av grönt efter sej. Vänliga floder som viskar orange- och accacie-träden till sömns. Floder som låter lianernas gröna skägg släpa över sin breda rygg och som på sin väg ner till havet för majs och människor med sej.

Floder. Människorna försöker nyttja dem och stjäla dess vatten. Vem har inte skrattat åt deras försök, åt deras dumma, tusenåriga traditioner som de envist håller fast vid: de skavda och sönderpiskade mulornas trista cirkelgång vid ett primitivt paternosterverk. Vatten, några fingerborgar vatten som föras upp i läckande pytsar för att givas åt ett par tusen törstande träd långt ute på den sandiga slätten. Ingen har tänkt på att här, liksom hos holländarna, rationalisera flodernas rikedom. Djur, människor och majs skulle då kunna dricka kraft ur dess sköte!

Mörkret faller hastigt, och de första skygga stjärnorna glimtar till högt uppe. Vi kör in på en sista, sovande station för att vila ut över natten. Eldaren med sin breda rygg har inte glömt bort att sjunga. Ännu när han tappar hinken full under varmvattenstanken för att skölja bort sotet från sin kropp, dundrar han på med sin mäktiga röst. Förut ville han överrösta de pustande pistongerna och de skrällande hjulen, nu betvingar den tunga tystnaden som lagt sin mjuka tass över oss alla. På bänkarna inne i en av vagnarna bereder vi plats åt oss under natten. Långt, långt ute över Medelhavets svartblå vatten seglar en trött och vilsen måne. Sönnen kommer genast och klämmer till med sitt tunga grepp om våra tinningar.

Spanska zigenare.

Strax bakom Gibraltars sorgsna hästhuvud är Cadiz beläget. Sett från Medelhavet märker man icke omgivningens tunga, döda enformighet. Vit och vacker ligger staden i det heta solskenet och speglar sina glänsande fasader i Medelhavets saltrika vatten. Ett närmare två mil smalt och sankt sandrev löper från staden in mot fastlandet. Här började redan för femhundra år sedan mörerna, som satt igång allt av betydelse i detta land, att utgräva givande saltdammar. Det är avlånga, grunda fördjupningar i vilket havsvattnet gång efter annan påsläppes för att efterhand dunsta bort i solskenet. Bottensatsen är given: en skorpa fränt och bittert havssalt. Efter några regleringar har man erhållit ett

Saltpyramider
vid Cadiz.

lager som är tjockt nog för att skyfla upp det i en så kallad salin, en pyramid på en tre, fyra meters höjd. Hundra och tusenden sådana ser man på den öde, förbrända och ofruktbara kuststräckan. Kommer man på långt avstånd kan man hastigt tro att de egyptiska pyramiderna har mångfaldigats där uppe på kusten.

Den solbrända filosofen folkhjälten Gandhi har riktat världens uppmärksamhet på Indiens befrielsekamp. I särskild myckenhet löpte byråtelegrammen genom världspressens utrikespolitiska avdelningar, då Gandhi och några av hans trognaste anhängare förra våren igångsatte sin marsch ner mot havet för att öppet bryta mot Englands överhöghet genom att överträda lagen som förbjöd den enskilda individen rätt att utvinna salt ur havsvatten.

Spanien har före den definitiva republiken lidit under enahanda statsmonopol, en lag som åstadkommit mycket häftig och bitter opposition, strider, revolter och upplopp. För de fattiga i landet och de är sannerligen inte i minoritet, har prisstegringen på saltet genom monopolets förvällande, ställt sej avsevärt dyrt. En kostnadsstegring som naturligtvis hälsats med förakt, och trots sträng bevakning och skärpta straff, har salt roffats, stulits eller framställt i smyg på privat väg. För en utomstående synes den stränga räfsten med de påträffade skyldiga, synnerlig löjlig; grym och löjlig, enär det begångna brottet icke stått i någon som helst proportion till de straff som utmätts. Det spanska saltmonopolet,

liksom dess tobaksmonopol, har även hunnit med att förskaffa sej en grundlig impopularitet bland folket.

I Gandhis historiska marsch ner mot havet var varje steg, som han och hans anhängare tog, psykologiskt motiverat. Med var meter han närmade sej sitt mål, vann han nya anhängarmassor. Ett sunt folk reagerar spontant när en lagstiftning hotar att allt för snävt kringskära den personliga friheten. Och att tillverka salt om så är nödvändigt, tycker man är en primär rättighet om vilket det aldrig behövde diskuteras.

De som glatt och trotsigt bryter lagen och som mest av alla stjäla salt till sitt kött och den kokta fisken från cadizslättens isvita och brunglänsande saltpyramider, är de överallt kringströvande zigenarna. Var som helst i världen utgöra zigenarna nomaderna, flyttfolket, de fjärran främlingarna som kommer dragande på ett hastigt besök och för vilka den bofasta och egendomsrika ortsbefolkningen hyser en fast och djupt rotad förskräckelse. Näst Ungern med sina vidsträckta, idealiska pusztor, är det Spanien av Europas länder, som i den allra största utsträckning fått på sin lott att inom sina gränser hysa dessa det fria fotfolkets och de obundna lagarnas stolta och skrattande ättlingar. Liksom i Ungern är zigenaren endast till hälften nomad, och i betraktande mot boskapsherdarnas flyttande friskaror, är han en bofast och högst säker och respektabel individ vilken regelbundet återkommer till marknader och stadsfester för att slåss, stjäla och med allehanda konster trola till sej en näve klingande mynt. Och för de spanjorer (morer) som bebor de ödsliga, sönderbrända och ouppodlade slätterna mellan Cadiz och Gibraltar, kunna icke de kringdragande zigenarbanden utgöra någon större källa till oro, fruktan och förskräckelse. De som bo här är själva för fattiga och utblottade på timliga ägodelar, de har intet att försvara. I vidsträckta stepper ligger jorden förtorkad, ofruktbar. Det enda man då och då kan sikta från landsvägen, är en boskapsflocks tunga, rörliga staffage på den döda slätten. En ridande boskapsherde, några svin, en hund, en flock höns och sedan inte ett liv på flera kilometers avstånd. Slätten föder ej något annat än nötboskap, får och getter, samt i byarna höns, kalkoner och svin. Boskapsherdens hydda för sej själv och familjen är smutsigare och primitivare än någon av de kringdragande zigenarnas tält.

Ofta är 'bostaden' till hälften nergrävd i jorden i skydd för vinden bakom någon kulle eller ett stenutsprång. Väggar och tak är av det primitivast tänkbara material. Breda kaktus — och palmblad om sådana funnits att tillgå i närheten, annars smala träribbor med säckväv och trasiga skynken: det är arkitekturen. Och som kitt mellan detta har han flätat ett strävt slättris och bred, visse n vass som huggits på någon av de närmaste sjöarnas eller sumpmossarnas stränder. Oftast ligger dessa bostäder spridda långt ifrån varandra, men ibland har de också krupit tillsammans i små byar, byar som krälar av smuts, löss och fräcka barn. Den som går vägen fram, kan tro att han plötsligen kommit mitt upp i en negerby och ej befinner sej i ett land som påstår sej vara civiliserat. Men landet är verkligen civiliserat. Härifrån dessa oerhört ödsliga och fattiga trakter är det endast steget till Algecira (och Gibraltar) med sina praktfulla parker och underbara trädgårdar, sina palmlunder, spelande vattenfontäner och internationella turistpublik på hotell som säges vara de modernaste och mest storslagna i Spanien (turistreklamroschyreerna). Jag för min del har tyvärr ej varit i tillfälle att se dessa hotells interiörer; men dess frackklädda och sidenfrasande gäster har jag sett och skulle ofta önskat att de befunnit sej några kilometer utanför staden i det ödsliga Sierra de la Lunas branta berg och på de ofruktbara slätterna runtomkring. Här befinner sej ättlingarna av de morer, som efter att ha härskat över landet i sju sekel, blev förjagade eller drevs till underkastelse med hjälp av erövringskrigets, inkquisitionens och förföljelsens alla medel. I yttersta förnedring lever de här i sina hyddor, är det då underligt att de i rebelliskt mod ibland kan ta till kniv och dolk mot representanter för den civilisation som tvingat dem på knä i smutsen.

Ja, detta land är civiliserat, det visar icke endast den eleganta hotellpubliken, ändå mera de tusentals (20,000) gendarmer som översvämmar landet. Gendarmer och zigenare. Zigenare och tiggare. Tiggare och sysslolösa hidalgos. Få och fattiga är de som tvingas till arbete. Långt fler än arbetare, finner man nyttolöst kringdrivande individer.

Vem förvånar sej över att zigenare har funnit ett sådant land idealiskt att vistas i, ett land där *vissa* personliga friheter nästan närmar sej ett anarkistiskt ideal (att det sedan funnits andra, viktigare områden där en större frihet än den tillämpade varit på sin

plats, förklarar ju endast den stora, syndikalistiska insatsen för att få revolutionens hjul i rullning —). Icke ens Ungern har något dylikt att uppvisa. Där har man, liksom i Norge, på allvar försökt att kolonisera de fria fåglarna, givit dem hus och jord och kreatur, men alltid, alltid ömkligt misslyckats. I Granada och bergen ovanför denna stad har en zigenaracklimatisering i vanligt (men om också icke i småborgerligt) samhällsliv delvis lyckats, och detta är troligen för första gången i det vandrande folkets historia. George Borrow, den underlige engelsmannen av kärv pionjärtyp, som verkade länge som bibelspridare bland zigenarna i Spanien, har mångt och mycket att berätta om dem, historier och särdrag, byggda på lång erfarenhet. Sedan dess har hans skyddslingar i många delar av Spanien, förlorat mycket av sitt såringskap och asociala leverne. I närheten av Granada finns det nu familjer som levat generationsvis i primitiva bergshålor och ödsliga grottor. De har vuxit upp där som barn, de har blivit vana och bundna vid Sierra Nevadas vilda, vackra och otillgängliga partier. Somliga av dem kanske gör långa strövtåg och vandringar genom det egna "hemlandet" och in i främmande riken, men bevisen på att de så småningom återvänt till sin barndoms trakter är mångfaldiga. Andra däremot slår sej till ro där de sett ljuset för första gången, inrättar sin dag efter en primitiv livsföring; några getter som ger dem mjölk, lite tiggeri, lite handspåning, lite dans och lite smuggel som skänker nödiga kontanter för dagens behov. Men andra återigen kan gå så långt att de flytta in till Granada, bosätter sej där och lär sej så småningom ett hantverk, blir mästare i yrket och städslar gesäller. De är mer än andra på väg till ett solitt och säkert borgarskap.

För den, som är på jakt efter det egendomliga, torde Granadas zigenare vara en besvikelse. Det är ett folk på stadig marsch mot inavelse i ett samhälle, ett kollektiv där man har att ge och taga hjälp i samma proportion som ortens förut bofasta befolkning. Sevillazigenarna i den fattiga förstaden Triana torde bjuda den sensationslystne mer på färg och mer på omedelbarhet. Här är tiggeriet och den slöa lättjan i skuggan av någon palm eller kaktus helt förhärskande. Här torde turisterna till fullo bli tillfredsställda med vad som kan kallas för fattigdomens överflöd, på "folkliga" scener och omedelbar livsföring: sladderande och slöa karar (— friska, fullväxta karar med framsträckta tiggarr-

Mor och barn.

handflator —) syndigt smutsiga barn krypande omkring med halv-
ätta apelsiner och solkiga brödkanter (— barn med lupus och
anfrätta av andra ruskiga hudsjukdomar —); kvinnor, skall jag
behöva säga det: smutsiga, trasiga kvinnor diande barn eller ploc-
kande "pulgas" i håret på varandra (å, ni alla fotograferande
amerikanska och engelska misser, vilken raritet för tekonseljerna,
men minns att ni i smyg betalade offren ett par pesetas för att ni
skulle få "målande" motiv på er jakt efter sydländskt snusk) —
Sevillazigenarna står på ett mellanstadium. De har övergivit det
lätta, poetiska tältet och flockat sej samman i smutsiga hyddor.
Men de har ännu inte kunnat glömma det fria vagantlivet och för-
mått anpassa sej efter ett ordnat samhälles mera fordrande ar-
bete. Resultatet har följaktligen blivit fruktansvärt. Så länge
de ännu vistades på flyttande fot, var flit, arbetslust och ordnings-
sinne (det ordningssinne som krävdes för att komma över resans
strapatser) daglig gäst hos dem i deras tältvagnar. Zigenarna i
Sevilla. De har en fast bostad, en brits att ständigt sträcka ut
kroppen på. Kommer dag, kommer råd och alltid lyser solen från
en skinande blå himmel. Dessa människor är ett nersvinat mellan-
ting som ej inger en den poetiska beundran man får för deras
vägfarande bröder, och ej heller inger de en den känsla av respekt
och aktning som Granadabergens arbetsamma gitános för med sej.

Därmed är inte sagt att samtliga zigenarfamiljer i Albaycin, Granadas zigenarstad på andra sidan Darro, ännu föra en fullt och fast samhälleligt kländerfri vandel. Om också inte rena zigenarröverier på resande krämare (som Borrow talar om) längre förekommer i skydd av ödsliga och ensliga bergspass, så finns det andra medel än dolk och kulbössa för snartänkta och flymynta individer som har för avsikt att på ett lättvindigt sätt tillskansa sej sina medmänniskors ägodelar. Denna möjlighet lämnar bland annat de talrikt förekommande kreatursmarknaderna, där fattiga, andalusiska bönder säljer sina sönderkörda djur för en ringa penning åt bergbyns zigenare. Dessa tar dem med sej hem till sitt och återkommer med dem snygga, uppputsade, klippta i fantasi-fulla mönster och behandlade med hemlighetsfulla droger så att de göra ett gott och hurtigt intryck under marknadsdagen. Hur det sedan blir med djurets dragkapacitet är den eventuelle köparens egen sak. Men faktum är obestriddigt, hur många gånger en spanjor blivit dragen vid näsan av zigenare, han kan i alla fall icke låta bli att återigen förena sej i köpenskap med dem. Deras flygande tungor, deras granna varor (— åsnor, ålderstigna, arbetsodugliga åsnor, omsorgsfullt klippta samt utstyrda med röda tofsar och billiga bleckbrickor) lämnar dem ingen ro. Djuret som i dag står på benen och tillika rätt så skapligt kan löpa några kilometer enär det fått i sej en slurk brännvin (förr beprövad me-

Zigenarbostäder

tod av våra tattare på hästmarknader), kanske i morgon faller ihop som en trasa. Spanjoren svär naturligtvis en vers över sin trasgranna broder, skyller på djävulen och det Onda Ögat. Dem kan *ingen* skydda sej mot! Samt är därmed färdig att ånyo börja handel med den part som så ofta och så grundligt bedragit honom.

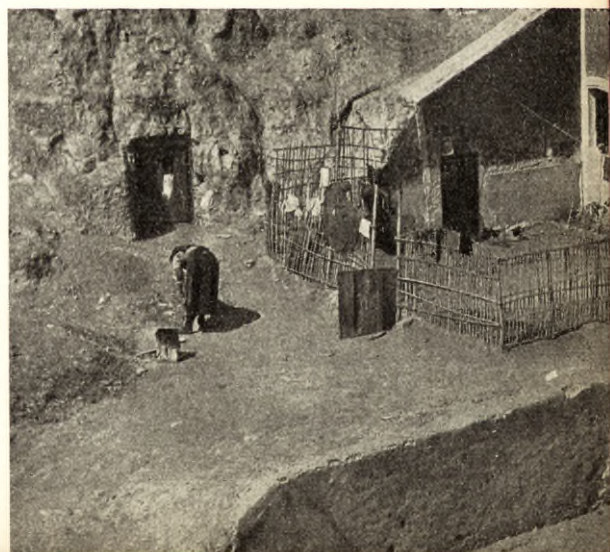
De av zigenarna, vilka ännu föredraga att leva kvar i sina hålor uppe i bergen, står naturligtvis på en avgjort mycket lägre social nivå än sin broder nere i Granada som slagit sej på ordnat arbete. Här uppe lever man ännu av tiggeri och turister, men ändå icke på ett så öppet och oförblommerat sätt som sevellazigenarna. Smutsen, lättjan och tanklösheten är här icke allena förhärskande. Visserligen krälar det barn överallt, skrikiga och skrattande ungar med smutsiga, otvättade ansikten och nakna, brunbrända kroppar (små tjocka magar där naveln nyfiket putar ut som snigeln ur sitt skal) — men dessa barn har mera av livslust och sinne för rackartyg inombords än tanke på att snabbt förvärva sej en slant. De sätter färg och fest på livet mellan kaktusbuskarna och inne i de grå, djupt i bergen ängsligt inkrupna bostäderna. De är enbart till förlustelse, även om man inte vill råda ömmande barnavårdsmän att fara dit och titta.

Tältet har man övergivit, tältet som är vandringens symbol, zigenarens arvedel. Det tält som alltid stått säkert och vars vita, vackra väggar aldrig vacklat om bergen än har sprutat eld och lava, om så marken har rämnat och samhällsmänniskornas klipp-

fasta boningar fallit sönder i grus. Tältet har alltid först rest sin vita triangel över avbrända marker och platser där pest och kolera gått fram. Legenderna om ett stolt pionjärskap är här vackra Legenderna från Messina, Ungern, Frankrike och Spanien. Men så fort zigenaren sålt sitt tält för att på allvar slå sej ner någonstans och försörja sej med hästbyte och kopparsmide, har de alltid sjunkit ett stycke, kulturellt och socialt. Det är som var icke dessa människor vana vid att se samma horisont varje dag. Försöken till zigenarkolonier i Ungern är ett bevis på detta, och zigenarna i Sevilla, Triana är ett ytterligare belägg för den saken. Det är väl endast de mörkhyade medlemmarna i kolonien Albaycin som förmått resa huvudet högre än sina bröder. Har omgivningen och naturen här gjort sitt till, en natur av egendomlig storvulnhet? Uppe i bergen, mitt ibland zigenarhålorna, har man på ena sidan alpmassivens lysande snömassa och på andra sidan, i djupet nedanför, slätter och dalformationer som böljar in i gröna vågor mot Granada. Här uppe: bergstistlar och fingerkaktusar som pressar sina breda handflator mot bergens sidor; och i djupet därnere: aloe, cypresser och apelsinträd. Och allra närmast springer palmerna upp som gröna fontäner mot skyn. En våg av djup givande växtlighet som svallar in mot de grå bergens breda fötter.

Visst dansar man här för pengar, konstlösa, fantasifattiga danser. Och visst vill man tigga och spä i hand. Men var kommer man i Spanien där det inte tiggs fräckt, ihärdigt och envist. Turister har nu en gång för alla så lätt att fördärva folk som intet hellre veta av och vilja än just att bli fördärvade — förslöade och lata. Följer man stigarna från bergsvåning till bergsvåning, av-

i klipporna.

skräckes man av den *yttre* lättjan och likgiltigheten som är rådande utanför bergshålorna. Kreaturslämningar och mänskliga avfallsprodukter av obehagligaste slag får man så gott som oupphörligen snava sej fram igenom. Trasor och granna paltor hänger, lindrigt tvättade, på tork över kaktus och bergstistlar. Barn, höns och svin flockar sej varvtals på ens väg. Men får man tillfälle att titta in i några av bergsbostäderna, blir man slagen av den snygghet, ordning och reda som är rådande därinne. Här gör ofta zigenarnas hantverksskicklighet sej gällande på ett högst behagligt sätt: väggarna prydda av välskurade smiden i koppar och mässing, konstfullt flätade mattor och skickligt utförda läderarbeten. Låt vara att de endast finnas här i väntan på att någon gång försäljas, men de finns i alla fall och hålorna, som man trodde skulle likna de vattendrypande herdehyddorna uppåt Pyrenéerna, får genom dessa arbeten en air av hemtrevlighet.

Litteraturens och historiediktningens zigenare är ett romantiskt och sägenomspunnet folk, men verkligheten lär oss att han först och främst är en kämpande människa. En stam, en ras, vars vägar gått från orient till occident, och som nu är dömda till att försvinna, att bryta sin egenart och uppgå i en större enhet, i ett samhällskollektiv som kräver kropp och krafter av alla sina medlemmar. Den stora processen har börjat för generationer tillbaka. Granadabergens zigenare är kanske det hittills mest lyckade fallet av de fria vandrarnas successiva inväxt i samhället. Nere i Granada har de etablerat sej som hantverkare och utanför sina bergshålor sitter de icke enbart och tigger utan försöker sej även på jordbruk, så mycket som myllan nu tillåter mellan stenarna. Den som gått däruppe och trängts med turisternas kameraögon och tittat sej omkring, hör när han lämnar deras underliga by, hur bergsvinden prövar tongångarna i ställinorna som uppspänts för majshalmen att torka på. Det är en ny melodi för dessa zigenare, en melodi med säkrare klangbotten än den som sjöngs i mörka kvällar vid lägerelden utanför tältet.

Uppför Guadalquivir.

Stilla och tyst som en nyss förtonad Angelusringning ligger de ljungröda, andalusiska slätterna i solnedgången på ömse sidor om den tungt senapsgula flodstrimman, som leder sitt lopp från de höga bergstrakterna ner mot Medelhavet.

Guadalquivir.

Namnet säger allt för den som vill lyssna. Från dess yta ser man vida omkring. Slätter som i kvällens borttonande silverljus drar i lätta linjer hän mot de av natten blåpudrade bergen i sierrans avlägsna kedja. Monumentala palmer, sträckande sej uppåt i sin slanka skönhet. Orange och olivlundarnas bjudande

Blivande arenahjältar.

ypplighet. Ängar av rosmarin, dungar av vildmandel, cistus och tamarinder. Doft av rosor och tusen slag av örter. Doft av snö i den torra, kryddbemängda vinden från nordväst. Och från flodens yta: en frän fläkt av pors, säv och skvattram.

Grå byar vilka ligger tungt och jordtrött nersjunkna i marken och blir till ett med omgivningen. Påkostade, storslagna gods och väldiga jordegendomar. En fråndragen ridå i vegetationen: parkgångar, rabatter, en marmortrappa, en aloedunge: knäppande kastanjetter, gitarrer som surrar, glad, skrattande ungdom. Och i de grå byarna utmed floden: fattiga barn leker, briljerande med eleganta veronicas och quites. Blivande arenahjältar? Tjurhornen är snörda över pannan och den tiggarkroktigt lappade skjortan föres lika schwungfullt som toreadorerna svänger sina kötröda skynken då de leka.

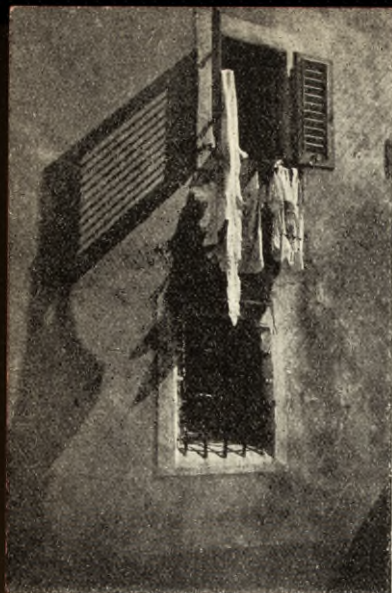
Här vid flodstranden: hjordar av betande boskapsflokar. Tjuror. En bro av breda, kraftiga ryggar och krumvridna horn. Svarta, tunga kroppar bäras upp av korta, knöliga ben, vilka står spärrade ner mot marken som stöttor av stål. Stridstjuror. Arenaoffer. I hundra- och tusental.

Färdas med en av de sentida silverflottorna uppför Guadalquivir, och hela den andalusiska slättens rikedom och givande yppighet tränger en nära inpå livet. Man måste skärpa blicken och se ut över den närmaste omgivningen för att kunna lägga märke till någonting annat, för att få syn på en ensam dagakarl, vilken långt borta vid kullarna bakom stretar i tung möda tillsammans med sin åsna. Bröd som bärgas. Allt är ej lek här vid denna feta slätt. Allt är ej surrande gitarrer och skrattande ungdom, allt är ej matadorernas koketta konststycken i de brakande applåd-åskornas hägn. Någon är även ensam. Något är även kamp och fattigdom.

Som en väldig filmremsa, kastad från höglandet i norr ner mot Medelhavet ringlar Guadalquivir fram genom det andalusiska landskapet. En film av stora scener och med mättade bilder. En film om ljus och glädje, om fattigdom och förtryck. Nu i solnedgången: skuggor och dagar vilar över landskapet, blod och mörker. Här ett snitt ur livets unga kropp: vin, tjuvar, sand och kärlek; och långt, långt borta i det blånande solnedgångsdiset: en ensam man som strävar hän över markerna vid sidan av sin enda åsna.

Slättens rikedom.

Rapsodi från Sevilla.

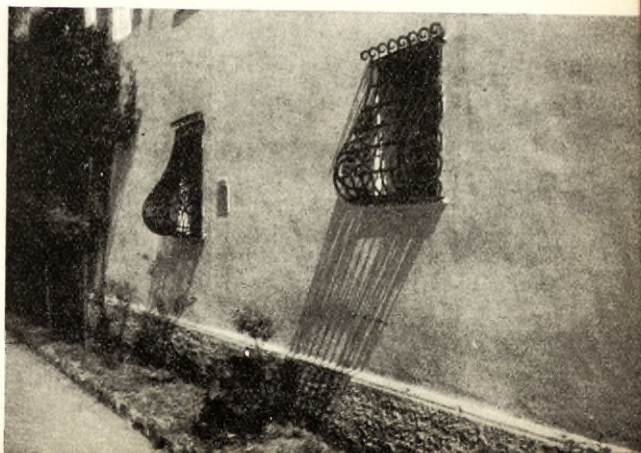
Ett tempel för en enkel vandrare att stanna framför: morernas moské: La Giralda!

Här är de krumma gatorna och grändernas stad framför alla andra. Här är alla världens kyrkor och kloster i koncentration. Här är staden, den lilla kärleksstaden med sin mångfald av romantiska rosenträdgårdar, romantiska hus och romantiska arkader och legendomspunna balkonger. Här är platsen för detta lands skiftande och krigiska historia; härifrån har ibierna med blodiga pannor fått draga sej tillbaka upp i baskiska bergen eller till sina släktingar bland

kabylstammarna på Atlasbergen, lämnande köttgrytorna som dyrbar pris åt de påträngande kelterna; (cornerna i Cornwall, kymrerna i södra England, irerna på Irland, Manxmännen på Man, bretagnerna i Frankrike och de skotska gaelerna, folket som romarna kallade för galler och grekerna för galater, alla är de söner av kelterna, detta stolta och segerrika vandrarfolk som först kunde krossas mellan romarnas och germanernas sköldar —) Det andalusiska Sevilla. Här har fenicier och romare roffat åt sej vad de kunnat. Och folket i landet mot västerhavet, folket i Lusitanien, nu även kallat för de stinkande portugiserna, gick här förbi till anfall och nederlag mot det romerska väldet. Här har germanerna härjat, suever, alaner och vandaler. Här har de kulturellt högt stående morernas geni och fältherrekonst gjort sej gällande, muhammedanska arabstammar på krigsfot, bytshungriga berber kommande från Nordafrikas kuster.

La Giralda: stanna vandrare och häng tummarna i din rygg-säcks remmar medan du höjer ditt förvånade ansikte uppåt.

Härifrån fördrevos byzantinerna upp till Kantabriska bergen i norr av islams bekännare. I Navarras och Asturiens berg samlade västgoterna kraft att erövra sitt land åter, medan de segrande morerna åt sej själva skapade en förfinad och förvekligad kultur. I Cordova byggdes moskén med trettonhundra pelare, nitton bronsportar och sjuhundra lampor som lyste upp hela härligheten. En kultur från fenicierna som reste Herkules kopparstoder med dess heliga inskrifter, grundläggarna av Cadiz, uppbyggarna av stadens vita marmorpalats och guldbeslagna cedertempel. Otrogna hund! Stanna framför katedralens imponanta byggnad, den berättar för dej denna stads historia: inte endast rosor och smutsig idyll som nu! Friden har varit fejd. Det förnäma är kommet från en rå och kraftfull människomateria. Här är en plats som berättar om

I procession.

blod och brand. Strider och fejder som rasat. Brinnande byar, som väldiga, ringlande lysmaskar, utgående från erövrarnas hälar, visande vägen bort varifrån de kommit: från kusterna i söder, från skogarna i väster, från bergen i norr och öster. Nätter i skräck. Nätter i rusig glädje. Nätter i vansinnig strid och förtvivlad flykt. Här har tidsskeden i ett lands och en världsdels historia brutits och bräckts sönder. Här har gamla kulturer gått under och nya, kraftiga vuxit upp ur de rykande bränderna.

Morernas minaret krönes av en allegorisk kvinnofigur, upp-bärande korsfanan. Den kunde även symbolisera storseglet under S:ta Marias rår. Ty hans gravplats finnes här, havens olycksfågel och lyckosamma Don Quijote. Columbus som drog ut för att söka Indien och guldlandet Zipangu. Gravskrift: A CASTILLA Y A LEON NUEVA MUNDO DIO COLON.

Endast fem minuter i folkmassan framför katedralen: tempelfester och helgonprocessioner. Du forna Colonia Julia Romula, du forna huvudstad i abbasidernas kalifat, du stad under Abd-ar-rahmans kulturskede och blomstringstid med dina sextontusen sidenvävstolar: andalusiska slättens koncen-

trationspunkt, Sevilla! Ännu är du staden där mångt och mycket i den dag som i dag är verkar inkquisition och botgöring. Stanna några ögonblick i katedralens skugga och se på de medeltida cafrodias' helgonprocessioner till kyrkans ära och helgd. Nu är nyår och de går fram i mängd genom gatorna. Oändliga tåg som skriker långsamt mellan tättpackade led av skådelystna. Tissel. Tassel. Ett hav av böljande människohuvun. Nyfikna, hungriga efter skådespel. Skratande sevillianskor. Pladder och rop. Imponerande rad av fantasilösa helgonbilder. Jungfru Maria med blänkande guldansikte och i skinande skrud. Ädelstenar, guld och diamanter. Simili? Tyst nu! Endast ett ögonblick av tystnad i plazans vida ring. Frälsarens bild bäres förbi. Kors, kräklor och krucifix. Heliga hymner på mörka arabiska melodier från det spökligt framtrassande tåget. Munkar i procession: långa kåpor: röda, grå, svarta och vita. Höga topphuvor som på medeltida alkemister, utklippta hål för ögonen som på barnens skräpukansikten: stirrande mörka ögon, besvärjelse och fanatism. Är det hela anlagt på att skrämja stora barn? Här i Sevilla nu: en vision av medeltida inkquisition, av matriarkatets Amerika: den moderna mordmaskinens hanspänning: KU KLUX KLAN.

Stanna framför katedralen, denna nagelrest av morernas kultur och byggnadskonst. Här ligger kvarlevorna av den av Cervantes hjältar som lyckades. Ty hans gravskrift säger: ÅT KASTILIEN OCH LEON SKÄNKTE COLUMBUS EN NY VÄRLD.

Spanska brev II.

Varför hamnade jag i den här staden. Kan någon säga det? I dag hade det varit min mening att stiga av tåget vid en liten landsortsstation som har anknytningspunkter med sydligare hamnar. Här är jag i alla fall. Jag råkade somna på min bänk. Det var hett i kupén, larm, skrapningar och pladder av många människoröster. Luften stod tjock och kvalmig i vagnen. Bergsborna, som varit inne i slättstäderna för att göra de sista affärerna inför den stundande helgen, var fyllda av mat och dryckjom och följaktligen på gott humör. Vem kan motstå dessa sorglösa sydlänningar. De proppar i en vin och vitt bröd till dess man utmattad och dödstrött sjunker samman i armarna på sej själv.

Och till slut hamnade jag här och upplever nu denna stads gator. Ensam, men jag är van vid ensamheten. Och det är ju ändå julafton. Förgäves söker jag efter lite sentimentalitet i min själs skrynklor. Därhemma: snö och oväder: gatutrafik och brådskande människor som endast tänker på sej själva. Snö därhemma, egoistiska människor höljda av paket: jul! Här är ändå något annat. Här dras kända och okända till varandra, upplever varandras glädje och prisar madonnans jungfrulighet. Överallt tindrar och skimrar det av ljus, ljus som alla ha rättighet till, inte endast några få, lyckligt lottade människors förmögenhetsbevis. Jul hemma: tristessens strypgrepp för den fattige; jul här: den fattige går upp helt och fullt i massan. De centrala delarna är till trängsel fyllda av långsamt flanerande fotgängare. På kaféerna står det knappast en plats att uppbringa. Det är ju helg. Jesu födelse skall firas så festligt som möjligt och alla människor vill vara varandra så nära som möjligt.

Framåt natten blir det snöglopp. De glidande reklamljuserna släckas. Endast en och annan helgonlampa hålles brinnande. De lyser med ett rött, plirigt ljus vid madonnans fötter, liksom en utvakad bokmals ögon som sent i natten följer bokstavs-kolonnernas outröttliga rad. Mörkret kommer och slår in djupa, blå skuggor i varje port. Snön som faller är vackert vit i luften, men på trottoaren förvandlas den till slaskig, svart modd, vars väta tränger genom de tjockaste skobottnar.

Vinet förde mej hit till denna hamnstad. Ännu när jag steg av tåget och sneddade tvärs över perrongen, var jag något upphettad och varm av bergsbornas gästabud. Sedan tog folkvimlet mot mej i sin mäktiga, djupa famn. Jag glömde totalt bort att ordna för mig de närmaste timmarna framåt. Nu upplever jag med en viss nyfikenhet Barcelonas midvinternatt. Längst framme på en av de långa pirerna är det skönt att gå ut och ställa sej. Medelhavet ligger svart, tungt och landlöst framför en i natten. Vågorna krossas till skum mot stenbarriären. Man lyfter upp huvudet och tycker sej känna en doft av en främmande kontinent. Odyssevs vatten för ännu med sej något av resa och upplevda äventyr.

MEDELHAVET
I SICKSACK

Odör: obeskrivligt! Intryck: kaos! Låt mej måla: fotogenlampans grumliga apelsingula ljus, svängande i breda vågor över skott, durk, kojor och lurviga huvun i rytm med skrovets sättningar i den grova sjön: den direkta medlaren av förtätad och tonande rembrandtstämning. Detalj: sammankrupna kroppar i sömn, en glimt av Dorés groteska hadesinteriörer. Helhet: komposition och dramatisk uttrycksfullhet, äkta barn av det våldsamma vansinnet hos van Gogh!

Detta en manskapsskans ombord på ett handelsfartyg ännu anno nittonhundratretioett.

Två kojor i höjd och åtta tillsammans. Runt skotten för övrigt smala klädskåp, ett par grovtimrade bänkar, en sjömanskista av gammal modell i ett hörn — (hur har den kommit hit, ett arv som någon inte längre kunnat släpa med sej över haven) — ett bord mitt

på durken med muggar och emaljkeärl, däröver den svängande fotoglenlampan, hängande i en krok nedifrån det nerrökta taket. I den branta skanstrappan och över däckslastens brädgång kommer en rad tofflor klapprande i den långsamma, tvekannde takt som är kännetecknande för uttröttade män. Det är eldarfrivakten som kommer midskepps ifrån med händerna fulla av rykande matbackar. Direkt från pannrummets kvävande värme går de över lastpyramiden medan Medelhavet spottar upp av sin saltgrå isfontän över dem. Sveltiga, smutsiga, utan att ömsa kläder, slår de sej ner på bänkarna runt matbordet och länsar faten. Mat, framåthukade kroppar. Breda, bitande tänder. Kraftigt tuggande käkar. Fyra timmars vatten och eld. Konvenans: hastigt växande högar av lämningar på bordets mitt: kanter, svålar, fiskben och potatisskal.

Ut. På huvudet framstupa i vaskpysen. Sedan sova. Kojen. Herregud, du Ejnar, att få hölja filten över skuldrorna, att få sträcka ut sej på denna smutsiga, hårda madrass. Här: inga sömnpulver, inga räkneproblem mot taket. Logaritmer, ångtryck, skålpund — hur mycket i förbränning per timma och ton? Nej, bara glömska, bara sova. Ingenting annat.

Sällan tar någon nål och tråd och syr åt sej. Dessa mäns tankar är trötta: sällan ro och trivsel att läsa en bok. Dessa mäns händer är grova: sällan, ytterst sällan letas det fram papper och penna för att skriva ett par rader i ett brev till någon. Manskapskansen ombord i ett handelsfartyg. En gammal gnisslande, ofunktionell maskin att sova, äta och glömma i. Ännu anno nittonhundra-trettioett.

Medelhavet utanför Mallorca. Helt hastigt stryker *turisthovens lady* förbi. Den vita, eleganta och linjemjuka *Stella Polaris*. Vår egen tramp blir plötsligt så tung i rörelserna, stel och tung. Kolvarna djupt i hennes buk arbetar meningslöst, förvirrat.

Under tiden glider *Stella Polaris* förbi. Sjöarna som stampar likt ilska, fnysande tjuvar under vår egen köl, tar hennes vita skrov mjukt och försiktigt i sina famnar och för det varligt framåt över vattenbergen. Hennes hundra och åter hundra ögon, ventilernas runda, saltvattendrypande gluggar, lyser ut i natten med ett mjukt, vackert sken. Vi, tvåsentsonnaren *Felicia* med man, mus och maskiner, ligger som en smutsig, skräpande kolfläck på

sjöarna utanför Mallorca, medan den gudomliga *Stella Polaris* för några flyktiga ögonblick tar in oss i sina kikarlinser och sedan stävar vidare med sin dyrbara last av lättjefulla miljonärer till Bædekers samtliga medelhavshamnar.

s/s Felicia.

Hon var hyrd för exportsäsongen av en stor apelsinplantage, den största utmed kusten, och hade under detta familjebolags ledning dirigerats ut på underliga, meningslösa kryssningar till en mängd medelhavsstäder. Ett par kilo apelsiner knarkade vinscherna ombord i Palma, därefter gällde det att hastigt kasta på luckor och pressenningar, sticka tvärs över det jäsande Medelhavet och uppför den lättjefulla, senapsgula Guadalquivir till Sevilla för att där upprepa samma manöver. Fem dygn utanför Cadiz i väntan på lots (det underbara Cadiz vilket ler med alla sina vita tänder i solskenet som flödar ner över spanska kusten) — tre dygn utanför Castellon, fyra utanför Valencia, sex innan vi kom Alicante närmare inpå livet, Gandia, Malaga, Barcelona; hela kusten utefter, uppåt och nedåt. Meningslösa order och kontraorder som utdelades av bolagens representanter och vilka måste åtlydas.

Resultatet blir några hundra lådor apelsiner i varje hamn. Vill det sej väl ettusen, tvåtusen, fem- till tiotusen lådor. Vad betyder det, vi har rum för tvåtusen *ton* i våra gapande lastrum. Men det är inte meningen att fylla dem i brådrasket. Fartyget är en bricka som det gäller att fördröja så länge som möjligt, kostar manskap och maskiner pengar för var dag som går, gör ingenting, förtjänsten som står att vinna, är kanske högre ändå.

Den nordeuropeiska marknaden är långt ifrån mättad på sydfrukter. Helgerna har blottat botten i de nytillförda lagren och nyss kördes ett listigt byråtelegram genom pressen:

FROSTEN FÖRDÄRVAR ÅRETS APELSINSKÖRD?

Mer än en obesvarad farhåga behövs det icke förrän börsen skall slunga apelsinbolagens papper mot höjden. Sälja, sälja, högre! befarad missväxt — bra! missväxt — bättre! Det lilla feta bolagsombudet i Rotterdam kan belåtet telegrafera till Bröderna Martinez:

alla lager slutsålda
stigande efterfrågan
carlos

Apelsiner lastas i Valencia.

Varje dag som går betyder en tillspetsad stämning, en alltmer irriterad situation. Och ingenting är så känsligt för detta som en varumarknad. Apelsinen, denna lilla guldglänsande boll blir efter lite skickligt spel även så småningom värd sin vikt i guld. Några dagar här, några dagar där, lite storm för *Felicia* att doppa bogen i när hon passerar Biscaya och Kanalen och den lilla agenten i Rotterdam utslungar telegrafledes belättna börs grymtningar till sitt bolag i Valencia:

priset i stigande
ännu ingen messina väntad

carlos

Ingen italienare väntad. Se där dividenden i detta farliga spel. Behärskar bröderna Martinez med sitt bolag och sina enorma direkta tillgångar denna kust och kan de här bestämma takten i leveranserna, finnes det i alla fall farliga och konkurrenskraftiga grannar i öster. Det behövs endast att en snabbgående koltrader, *Sea Venture*, *Sea Victory* eller någon annan av bolagsbåtarna från Dover som fraktar Durhamkol ner till Algier, ligger i en italiensk hamn och fyller skrovet med blänkande apelsiner (apelsiner som bäres ombord i korgar av brunhyade kvinnor) för att telegrafens skall knastra sitt torra pessimistiska sifferspråk och börshaussens överkänsliga nål skälva till och peka ner mot apelsinträdens rötter.

I Belgien. I Holland. I Tyskland. Ty doverbåtarna går till kaj i Antwerpen och samma apelsiner som bars ombord på engelsmännen av vackra, välväxta flickor med raka nackar, tas här om hand av små krokryggiga, pladdrande och skrikande belgiska stuveriarbetare, vilka trava upp dem i glänsande pyramider på öppna, svarta och smutsiga järnvägsvagnar vilka skall snigla genom Belgien, Holland och Tyskland. Vem kan sedan räkna ut hur mycket som är kvar när fraktmottagaren i Berlin eller Hamburg får lasten om hand. Små smutsiga banvaktarungar i tre länder fångar med frusna händer det klotrunda stycke materialiserad sol som fallit ner till dem på rälsen, deras giriga tänder biter djupt i den saftiga, söta frukten. Något för barn i mörka kolgruvdistrikt. För dem är befraktningskurserna i högsta grad betydelsefulla, men de är också minst medvetna därom. Smutsiga ungar i tre länder som endast kan få sydfrukt genom att stjäla dem ur lastvagnarna på perrongen och anhaltsplatser. Om ni visste vilket spel herrarna i frack och waxade mustascher sätter i gång över hav och i hamn för att dra så många cent och fattiga mark som möjligt ur era trasiga fickor.

s/s Felicia.

Hon är även en bricka i ett ännu underligare befraktningsystem än vad apelsinskeppningen utgör. Varje resa ligger hon antingen i Hull eller Hoek van Holland och slukar sina nyss tömda rum fulla med kol. Två tusen ton. Det blir en svart, osmältbar klump på botten av hennes buk. Vart skall dessa två tusen ton. Till Spanien naturligtvis. Till Spanien med sina enorma, obrukade naturtillgångar. Naturtillgångar varibland även inräknas en kolareal av 11,000 kvadratkilometer. Till det Spanien som själv skulle kunna utskeppa kol, för vi varje resa med oss en liten försvinnande hög på tvåtusent ton till frysande familjer och borttynande industrier. Onödig varufördyring. Och med oss finns det hundratals andra fartyg som släpar sin rökfana efter samma givande trad. Aderton man arbetar här ombord på *s/s Felicia* på hennes rutt mellan Spanien, England och Holland till ingen som helst nytta. Vårt slit är fiktivt och med alla våra tunga tag orkar vi ej med att lyfta en spekulativ och utarmande administrations lätta papper ur sjön, papper på härskarmakt som möjliggör en sådan vansinnig tingens ordning.

Vad kan vi göra åt den saken. Vi är en viss mängd armar, skuldror, ett visst sammanlagt antal krafter som skall göra detta och driva denna båt framåt. Vår uppgift. Dagen före nyårsafton slungar agenten i Rotterdam ett telegram till sitt kontor i Valencia. Ett telegram med ett enda ord. Det rullar som en guldglänsande boll över Pyrenéernas taggiga kedja och kreverar likt en bomb hos mottagaren. Ett ord: apelsiner. Och vi ligger ännu kvar med några hundra ton kol i Barcelona. Order. I gång med vinscharna. Två lyftkranar till, en vid förliga och en vid akterliga rummet, tjugu nya man vid skyfflarna; ackord!: Rotterdam behöver apelsiner! Rotterdam: inkörsporten till Tyskland och Danmark, omlastningsplatsen för Sverige, Norge och Finland: Rotterdam är utan apelsiner!

Det blir en vacker vakhelg för oss alla, som det lilla telegrammet ställer till med. Däcksmanskapet kommenderas till övertid: anledning: varje skrymsla i de djupa, tomma rummen måste sopas rena och spolats ur. För det telegrammets skull riskera vi livet under utgången från Barcelona. Medelhavet vänder upp sina breda skuldror, den lätta, tomma båten hoppar och steppar som en kork på vågkammarna. Ombord, utombords: medelhavs natt. Medelhavs natt med en tung, trött måne seglande fram över Afrika. Allt är oordning och tilltrasslat på förliga och akterliga däck. Sjöarna slickar överbord och slår med ett tungt, tomt plaskande ner i de djupa rummen. Ögonblicklig order om påluckning. Vinscharna hostar i gång. De tunga, vassa skärstockarna av järn pendlar ovanför våra huvun och slänger i vinschwiren i takt till skutans sättningar. Själva har vi ett decimeterbrett fotfäste på "vågbrytaren" (under skalkjärnen), därifrån dirigerar vi de tunga skärstockarna till sina platser. Ett arbete för dödsdömda. Skutan slänger och slår, en knuff av den pendlande järnbalken, en obehaglig slingring och vi skulle stå framstupa på huvudet i rummet. En man med spräckt hjärnskål. Kan inte hjälpas! Luckorna måste på till varje pris, annars har skutan snart slukat mer av Medelhavet än vad som är nyttigt för henne. Inte från en enda hamn runt hela England (som av gamla skeppare kallas för 'sjörövarlandet'), inte från en enda nordeuropeisk lastageplats skulle det gå för sej att en skuta utklarades till sjöss som ett vrak utan luckor och ordentlig skalkning. Men här betyder sådant mindre. Detta är inte England eller Nordeuropa, detta är Spanien. Här finns det

endast en som befaller: befraktaren, han som får ett gyllenrött ord till sej rullat genom luften: apelsiner. Ett magiskt ord som upphäver alla moraliska skrankor och varje tanke på mänskligt arbetarskydd. Vår egen skeppare måste knyta näven i byxfickan och lyda order. Och ordern är Valencia.

Nyårsnatt.

Högt, högt över våra huvun lyser Saturnus med klart, stilla sken. Däcksluckorna och bärjärnen skär ut en svart, trubbig triangel mot stjärnhimlens vida valv. Under och över oss hör vi hur havets stora, starka puls böljar och bultar i mäktig rytm. Själva hasar vi runt längs lastrummens mönjeröda sidor och utmed propeller-tunnelns kalla plåt, vi krälar långsamt och närsynt som en flock lysmaskar med karbidlampornas enögda ljuscirkel framför oss. Spolvatten och piasavakvaster snyggas upp flickans klänning och skakar koldammet ur alla skrynklor och veck. En nyårsvaka i sång och lustig sjömansglädje — (ur djupet av våra lungor hostar vi upp svart, salivblandat koldamm: koldamm som säges vara årtusendens bundna sol, koldamm: ett steg till i den geologiska processen och de skall vara diamanter; svarta pulvriserade diamanter går vi här och sväljer under svordomar dessa timmar mellan gammalt och nytt år —). Vid tvåtiden på natten kastar styrmannens visselpipa ner sin snärt till oss och vi kryper döds-trötta upp i Medelhavsnattens friska luft efter aderton timmars arbete. Vi kjojar genast, våra dyrbara lungor (lungor som är höljen för sol och diamanter) arbetar tungt, trött såsom på helt vanliga människor —

Aderton timmar och en våghalsigt utförd påluckning i öppen sjö till ingen som helst nytta, till inget samhällsgagn eller främjande av sjöfarten. Ty innan vi hunnit fram till destinationsorten har agenten i Rotterdam slungat i väg ett nytt telegram:

stoppa all skeppning
priset i stigande
carlos

Och vi stoppas så länge det är möjligt i Valencia, fyra dygn. Två av dem får fartyget betala, två apelsinbolaget. Ty kontraktet med befraktaren är så skrivet att dagarna i hamn måste denne

betala, men dagarna i sjön går ut för rederiets räkning. Så länge vi inte får lots: dagar i sjön. Och vem håller tillbaka lotsen: apelsinbolaget. Priset stiger helt oväntat i Rotterdam. Ty den nordeuropeiska pressen slök en präktig anka:

SNÖ ÖVER MEDELHAVET!
APELSINPLANTAGERNA
HÄRJAS AV FROST?

Snöstormen över Medelhavet är nog så riktig, vi fick själva ta mot köraren under utgången från Barcelona. Apelsinplantagerna har i alla fall icke härjats av frost, godsmagasinens väldiga upplag berättar något annat. Men hur som helst, vi kan inte ligga i evighet på Valencias redd. Skepparens knytnäve i bolagsdisken är alltid obehaglig. Hans röda ansikte, hans saftiga svordomar: var och en håller på sitt! Men bröderna Martinez har andra möjligheter. Det finns upplag som är deras, eller står under deras kontroll i varje hamn runt hela kusten. Och vi får kуска som en ambulerande cirkus: Mallorca, Sevilla, Alicante, Cadiz, Tarragona, Gandia. Huvudsaken är att marknaden hålles kort uppe i Rotterdam. Akterlanternans ljus skimrar i vårt kölvatten, en vacker, darrande vintergata som ständigt följer oss på vår sicksackkryssning över Medelhavet från Gibraltar till Barcelona. En vintergata efter ett (efter hundratals) fartyg som meningslöst irrar fram över en modern handelspolitikts svallvågor.

Jag har sett hur apelsinerna skördas i de stora, givande plantagerna som ligger utspridda över Andalusien, jag har sett hur de solljusa pyramiderna skovlas upp i svarta järnvägsvagnar och hur mörkögda, barbenta spanjorskor burit dem i rotflätade korgar ombord i de olika nationernas fartyg — (i de små hamnarna neråt Medelhavet kan man få se vackra kvinnor, arbetskvinnor. Smärta, smidiga, välväxta går de med raka skuldror under korgarnas tunga bördor; vad de är olika sina systrar, den feta härskarinnan i promenadecipagen och på corridan. Lasterskornas vita leende är något helt annat, deras bara ben, deras solsmekta hy, deras svarta hår och mörka ögon har lånat en glimt av söderns liv; å, dessa kvinnor ser inte så föraktfullt på en främmande arbetare, man kan

skratta mot dem, man kan tala med dem; ja, de kunna böja sej ner och bjuda på en solgyllene frukt ur sin dyrbara korg) —

s/s Felicia.

Ett fartyg i apelsinfraktens tjänst. Vi sniglar fram utefter Spaniens långa landlinje med dess öde och ödsliga kullar, dess förbrända slätter och solskensåterkastande städer. Här utifrån sjön siktar man inte markens liv, inga djur, inga människor; endast berg och byggningar. Och ibland breder en skog ut sej som ett mörkt täcke. Palmernas och cypressernas tunga kronor stiger upp mot den ljusa himlen som svart stenkolsrök.

Apelsiner, små guldgula bollar i tusen och hundratusental. För att få god frakt måste de skötas omsorgsfullt, luftas och vädras. Med lättade luckor och tillbakadragna presenningar saluterar vi solen så snart himlen fejas ren från moln. Men när den tunga, trötta vinden från Afrika kommer sättande och river upp breda vågor in över borden, måste vi kvickt vara framme och dra över de stela dukarna. Ett hårt arbete som sliter naglarna av fingrarna. De styva, grova presenningarna smattrar och slår som fatigdomens grå fanor i vinden, det är svårt att i en handvändning få bukt med dem, och under tiden ligger apelsinlådorna blottade för det farliga bittra saltvattnet. Skepparens sak (vår sak) att föra dem oskadade till Rotterdam. Med fladdrande presenningar hälsar vi Gibraltar, Kap Finisterre och Kanalen. En handfull män i arbete för två tusen ton apelsiner. Apelsiner till fattiga ungar och likgiltiga gourmander. Apelsiner som skall rulla på belgiska järnvägsspår och föra en glimt av solen med sej till Tysklands mörka gruvstäder. Gör vi ändå någon nytta med det hårda arbete som vi utför nu när Gibraltar ligger akter om oss och Atlanten möter med tunga stormbyar och pressande vattenberg. Gör vi någon nytta —?

Sett här utifrån sjön suddas Spaniens och Portugals landgränser tillsammans och när vi passerar Kap Vincent, vecklar natten ut sin svarta kappa omkring det ensliga fyrtornet. Den pyreneiska halvön gömmes djupt inne i mörkret för våra blickar.

Antecknat i manskapsloggen
Gibraltar — Maas fyrskepp
25/1—4/2—31.

IBERO-AMERIKANSKA INSTITUTIONEN
vid Handelshögskolan i Göteborg

I N N E H Å L L

Hubert och italienaren	5
BISCAYA	
By vid Biscaya	33
Stad vid havet utan hamn	44
Spanska brev I	50
PROMENAD ÖVER PYRENÉERNA	
På de vägar som föreställa Spanien	55
Tillsammans med tiggare	68
Reportage från en herdehydda	80
ANDORRA	
Getherdarnas republik	91
Och i två veckor har jag varit den fågel ...	100
SPANIEN I NÄRBILD	
Forsfararsång	111
Revolutionsförberedelse	117
Spanien: Afrika eller Europa —?	124
MADRID	
Metro	137
Madrid utan mynt	139
Vinst —!	148
SYDSPANIEN	
Tuppfäktnig	161
Logi hos lokföraren	170
Spanska zigenare	179
Uppför Guadalquivir	189
Rapsodi från Sevilla	192
Spanska brev II	196
MEDELHAVET I SICKSACK	199

INSTITUTO IBERO-AMERICANO
de Gotemburgo, Suecia

2-

8. 17

